



IEDC

Proceedings of the International Scientific Conference

Science, Technology, and Society in the 21st Century



Amsterdam, Netherlands
August 6, 2025



International
Scientific Conference

**Science, Technology,
and Society in the
21st Century**

Proceedings

August 6, 2025

Amsterdam, Netherlands

UDC 001.1

DOI: <https://doi.org/10.64076/iedc250806>

ISBN 978-9-403-82381-2

Science, Technology, and Society in the 21st Century: Proceedings of the International Scientific Conference (Amsterdam, Netherlands, 6 August 2025). Bookmundo, 2025.

The collection includes the proceedings of the International Scientific Conference "Science, Technology, and Society in the 21st Century", which took place on 6 August 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working language of the conference: English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

**Research
Europe.org**



IEDC

© International Education
Development Center, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

Table of Contents

Economic Sciences

Formation of the system of innovative development of motor transport enterprises under conditions of instability.	9
<i>Bohdan Halytskyi, Anhelina Spitsyna</i>	
Ways to improve the effectiveness of spending on internally displaced persons.	14
<i>Dmytro Tkalych</i>	
Innovative activity as the basis for the intensive development of enterprises in the transport sector.	17
<i>Inna Holova, Anhelina Spitsyna</i>	
Problems of preserving and using human resources of enterprises.	22
<i>Iryna Bryl</i>	
Comprehensive assessment of the functional potential of an industrial enterprise.	25
<i>Larysa Varava, Andrii Varava, Igor Yelizarov</i>	
Venture capital in the context of the formation of a new global ESG paradigm: the main vectors of implementation and features.	28
<i>Nataliia Riabets, Yuliia Vlasenko</i>	
Socioeconomics as an institutional response to the challenges of war and global crises.	32
<i>Nazar Zhuk</i>	
Human development and human potential development in the system of national wealth of today.	36
<i>Oleksandr Nesterenko, Anhelina Spitsyna</i>	
Individual aspects of state support for the activities of relocated enterprises.	41
<i>Oleksandr Olshanskyi, Valentyna Mamonova</i>	
Additives and improvers in bakery products: global trends and health risks.	44
<i>Olena Vasiltsova</i>	
Financing information security as a NATO strategic priority in the face of hybrid threats.	46
<i>Olha Dzhyhora</i>	
Ukraine's state regional policy on the path to European integration.	49
<i>Olha Voitenko</i>	

Innovative and investment support for development.	53
<i>Pavlo Bubenko, Yuriy Kalekin</i>	

Culture and Art

Reinterpretation of traditional practices through the lens of contemporary materials and visual strategies.	58
<i>Alla Dyachenko</i>	
Typologization of Myron Levytskyi's covers.	60
<i>Yaryna Turchynyak</i>	

Earth Sciences

Reservation of territorial communities – a path to sustainable development (based on materials from the Ternopil City Territorial Community).	66
<i>Lyubomyr Tsaryk, Petro Tsaryk, Ihor Kuzyk</i>	

Pedagogical Sciences

Developing civic competence in students through speech-based learning situations.	72
<i>Anastasiia Reznik</i>	
Organization of career guidance work in a scientific lyceum.	74
<i>Halyna Serdiuk</i>	
Motivating students as a key factor in English teaching process.	78
<i>Iryna Kobylianska</i>	
Psychological and pedagogical aspects of forming personal security in the educational environment of a preschool education institution.	80
<i>Iryna Mazur</i>	
Psychological service of vocational (vocational-technical) education institutions of Ukraine: stages of development under crisis challenges (2014-2025).	84
<i>Oksana Lapa</i>	
Interdisciplinary integration as a means of developing English lexical competence in primary school students.	88
<i>Oksana Mykhailova, Luydmila Barchuk</i>	

Formation of the readiness of scientific and pedagogical workers to use innovative approaches in the training of future specialists in socio-economic professions.	92
<i>Olena Tretiak, Stanislav Chebonenko</i>	
World trends in the sphere of higher education and science in the 21st century.	97
<i>Olexandra Dubaseniuk</i>	
Evolution of medical education: futurological and strategic aspects.	101
<i>Viktor Biryukov</i>	

Psychological Sciences

Fostering resilience of school students in wartime conditions.	106
<i>Olena Zavhorodnia, Larisa Makina</i>	
Analysis of the structure and factors of the moral-psychological state of Ukrainian Armed Forces servicemen.	110
<i>Tetiana Lukianets</i>	

Technical Sciences

Generalized concepts about machines for future technology teachers in Ukraine.	114
<i>Anatolii Ivanchuk</i>	
Software pipeline development for OSINT-based geocoding of missile and drone strikes in Ukraine.	116
<i>Maksym Ilin, Liubov Oleshchenko</i>	

Philological Sciences

Features of grammatical transformations in the process of localization of English sales sites into Ukrainian.	121
<i>Dmytro Chebonenko</i>	
Synergy and challenges in team-taught ESP courses in tertiary education.	124
<i>Nataliya Todorova, Svitlana Myshko</i>	
Metaphorization of the concept of environment in Ukrainian-speaking and English-speaking environmental discourse.	128
<i>Oksana Pustovoit, Tetiana Dyak</i>	

The terminology of German philosophy: linguistic structures and the problem of translation into Ukrainian.	131
<i>Svitlana Kiyko</i>	

Philosophical Sciences

Actualization of the structure of knowledge in the philosophy of science.	136
<i>Alla Hotsalyuk, Ivan Chornomordenko</i>	

Legal Sciences

Ukraine's compliance with international obligations in the field of women's rights: legal analysis and assessment of effectiveness.	140
<i>Alina Zamula</i>	
Fast-changing cities and slow laws: local government, social rights and the need for harmonisation.	147
<i>Natalia Mishyna</i>	
Legal mechanisms for the implementation of the Vision Zero strategy: international and national dimensions.	151
<i>Oleh Nalyvaiko</i>	

Historical Sciences

History of the development of the concept of "republican motherhood" in the USA at the beginning of the 19th century.	156
<i>Anatolii Myshko</i>	

Economic Sciences

Formation of the system of innovative development of motor transport enterprises under conditions of instability

Bohdan Halytskyi

National Transport University, Kyiv

Scientific advisor:

Anhelina Spitsyna

National Transport University, Kyiv

Abstract. The paper explores the formation of an innovation-driven development system for road transport enterprises under conditions of instability and constant uncertainty. Emphasis is placed on the necessity of enhancing innovative potential as a key factor of economic growth, competitiveness, and sustainable development. The study highlights the limitations of traditional evaluation methods that overlook ecological and social aspects, and proposes the need for comprehensive assessment systems integrating economic, environmental, and social dimensions. Particular attention is given to external and internal factors affecting innovation activity, as well as recommendations for overcoming barriers to innovation and strengthening the adaptive capacity of transport enterprises in uncertain environments.

Keywords: innovation potential, road transport enterprises, sustainable development, competitiveness, uncertainty, innovative processes, logistics efficiency.

Формування системи інноваційного розвитку автотранспортних підприємств в умовах нестабільності

Богдан Галицький

Національний транспортний університет, м. Київ

Науковий керівник:

Англіна Спіцина

Національний транспортний університет, м. Київ

Анотація. У тезах досліджується формування системи інноваційного розвитку автотранспортних підприємств в умовах нестабільності та постійної невизначеності. Акцентовано увагу на необхідності посилення інноваційного потенціалу як ключового чинника економічного зростання, конкурентоспроможності та сталого розвитку. Підкреслюються обмеження традиційних методів оцінювання, які не враховують екологічні та соціальні аспекти, та обґрунтовується потреба у комплексних системах оцінки інновацій. Окрему увагу приділено внутрішнім і зовнішнім чинникам впливу на інноваційну активність, а також рекомендаціям щодо подолання бар'єрів розвитку інноваційного потенціалу та підвищення адаптивності транспортних підприємств в умовах невизначеності.

Ключові слова: інноваційний потенціал, автотранспортні підприємства, сталий розвиток, конкурентоспроможність, невизначеність, інноваційні процеси, ефективність логістики.

У високо конкурентному середовищі та в умовах постійної невизначеності, значний інноваційний потенціал стає одним з основних факторів економічного зростання, ефективного функціонування та стабільного розвитку. Визначення можливостей підприємства розвивати інноваційний потенціал під впливом різних факторів та в умовах постійної невизначеності набуває великого значення.

В умовах динамічного розвитку світової економіки та зростання конкуренції автотранспортні підприємства, що здійснюють перевезення вантажів, стикаються з необхідністю впровадження інноваційних підходів для підвищення ефективності своєї діяльності. Водночас логістична діяльність має значний вплив на навколишнє середовище та соціально-економічні аспекти регіонів, де вона здійснюється. Тому забезпечення інноваційного розвитку логістичних процесів на засадах сталого розвитку є актуальним завданням транспортної галузі.

Проте в сучасних умовах постає питання щодо об'єктивної оцінки ефективності впровадження інновацій у логістику автотранспортних підприємств з урахуванням сталого розвитку. Традиційні підходи до оцінки економічної ефективності вже не відповідають новим викликам, оскільки не враховують екологічні та соціальні аспекти, які стають все більш важливими для забезпечення сталого розвитку. Таким чином, виникає необхідність розробки нових систем оцінки ефективності інноваційного розвитку логістичної діяльності, які б враховували всі складові сталого розвитку: інноваційну, економічну, екологічну та соціальну.

Одним з найголовніших факторів ефективного функціонування підприємства виступає процес пошуків нових форм і вдосконалення існуючих, модернізації технологій, матеріалів або продукції, що можуть забезпечити стійке зростання попиту та нарощування прибутковості. Нові технології, матеріали та продукти створюються за умови динамічності й стратегічної орієнтованості інноваційних процесів, що передують розвитку як економічної та управлінської, так і виробничо-господарської діяльності транспортних підприємств.

Впроваджені на підприємствах інноваційні процеси приводять до енергоефективності та ресурсозбереження, забезпечують автоматизацію та цифровізацію функціонування транспортних підприємств, впливають на конкурентоспроможність та в цілому сприяють економічному зростанню. Проте на сьогоднішній день залишається відкритим питання щодо систематизації закономірностей у формалізації напрямів забезпечення результативності та ефективності впровадження інноваційних технологій перевезення й обслуговування пасажирів та вантажів. З огляду на сучасні виклики і тренди в розвитку інноваційної активності транспортних підприємств інтелектуалізація виступає детермінантою ефективності впровадження інновацій.

Вітчизняні дослідники, зокрема Бондаренко С.В. [1], пропонують методику оцінки економічної ефективності логістичних рішень на автотранспортних підприємствах. Однак їхні підходи переважно базуються на економічних показниках, що обмежує можливість оцінки екологічних та соціальних наслідків інновацій.

Інновації в транспортних технологіях, включаючи автоматизовані системи водіння, допомагають зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод і підвищити загальну безпеку на дорогах.

Сучасні інновації у сфері транспорту сприяють розвитку інфраструктури регіонів, включаючи будівництво електрозарядних станцій, покращення дорожньої мережі та впровадження інтелектуальних транспортних систем (Smart Cities).

Інновації на автотранспортних підприємствах сприяють зростанню конкурентоспроможності, створенню нових робочих місць у регіоні, покращенню економічних показників шляхом оптимізації транспортних процесів та підвищення ефективності.

У процесі введення інновації необхідно керуватися такими компонентами, котрі формують управлінський інструментарій забезпечення перспективної ефективності:

- креативність, яка полягає в генерації нової ідеї та формалізації візії, системи інноваційних проєктів;
- стратегія, що спрямовується на створення і подальше вдосконалення інновації в процесі розвитку транспортного підприємства;
- реалізація – впровадження згенерованої ідеї у процеси надання транспортних послуг з метою отримання нових ефектів та конкурентних переваг;
- прибутковість – дослідження зміни кінцевих фінансових результатів, отриманих від впроваджених інновацій.

Досягнення позитивного економічного результату від створених та впроваджених інновацій можна отримати на основі правильно організованого інноваційного процесу.

Інноваційний процес – це процес, який сприяє виходу на ринок нових транспортних послуг чи технологій їх надання та задовольняє потреби споживачів. Ефективний інноваційний процес повинен відповідати двом характеристикам: кожен новий інноваційний процес має розпочинатись ще до закінчення попереднього та повинен забезпечуватися більшим прибутком, ніж попередній. При плануванні інноваційного процесу на транспортних підприємствах необхідно виокремлювати технічні, організаційні, соціально-орієнтовані та інші види інновацій, поєднуючи їх єдиному проєктному плануванню (рис. 1).

Важливість оцінки інноваційного потенціалу обумовлена тим, що він відіграє критичну роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємства в різних нестабільних умовах господарювання.

При визначенні рівня інноваційного потенціалу підприємств доцільно враховувати багато факторів, які сприяють або перешкоджають впровадженню нововведень. Виокремлення цих факторів дає змогу транспортному сектору економіки адаптуватися до мінливого навколишнього середовища, розробити ефективні стратегії розвитку та забезпечити зростання інноваційного потенціалу в цілому.

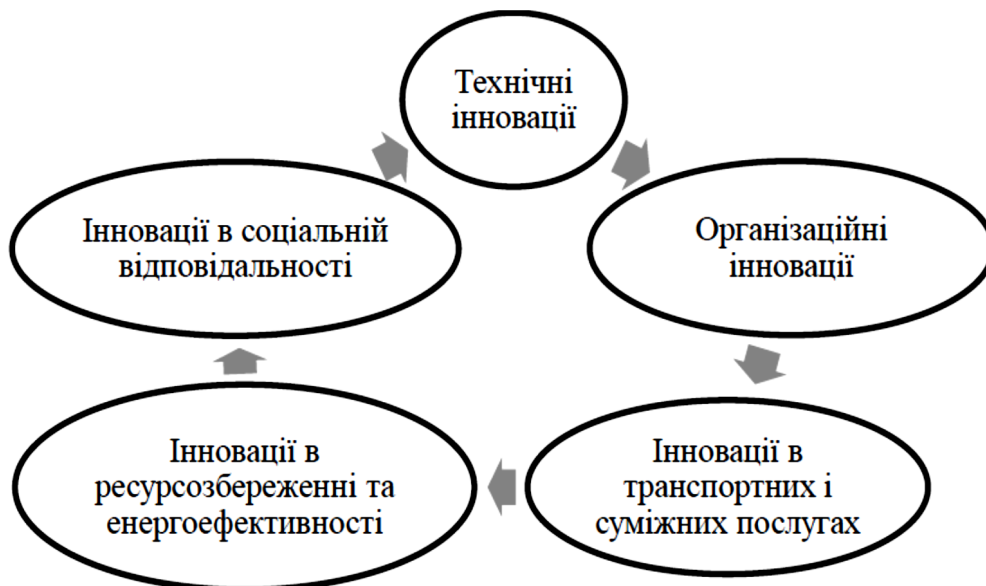


Рис. 1. Види інноваційних процесів, що формують нові транспортні послуги та технології їх надання

Основні чинники, що впливають на рівень господарювання та розвитку інноваційного потенціалу транспортних підприємств, охоплюють внутрішні та зовнішні фактори, які між собою взаємопов'язані та визначають ефективність функціонування підприємств.

Зовнішні фактори включають в себе економічні, інституційні, кадрові, ринкові, технологічні та міжнародні аспекти впливу на інноваційну активність підприємства. Їх вплив є опосередкований, але від цього не менш значимий.

Підприємства України в останнє десятиліття вимушені працювати не лише під впливом епізодичних кризових, нестабільних та форс-мажорних факторів, але й в умовах постійної невизначеності

Ці умови не просто впливають, а диктують свої правила у формулюванні особливостей дії факторів, створюючи бар'єри, перешкоди та обмеження для загального розвитку підприємства, і зокрема його інноваційного потенціалу.

Умова невизначеності стає визначальною не лише під час війни, але й період повоєнного відновлення [2].

Під невизначеністю науковці розуміють неможливість точно спрогнозувати оптимальний вектор розвитку складної системи, певну реакцію на багатоваріантність, неоднозначність суспільних процесів [2].

Невизначеність – це зовнішня умова, яка характеризує наявність проблем, пов'язаних з повнотою або доступу до інформаційного ресурсу, який необхідний для прийняття господарських рішень.

Сьогодні фактори невизначеності є постійними. Тому варто розробити рекомендації для подолання внутрішніх та зовнішніх бар'єрів у розвитку інноваційного потенціалу. Серед них варто виділити:

- враховувати технологічні тенденції в світі, розглядати можливість впровадження на підприємстві сучасних технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект тощо;
- обирати найбільш безпечний регіон для ведення господарської діяльності;
- для забезпечення фінансової стабільності приймати участь в грантових програмах; залучати іноземних інвесторів; застосовувати принципи співінвестування та краудфандингу; створювати резервні фонди;
- активно співпрацювати з науковими організаціями та вищими навчальними закладами для покращення технологічного рівня та підвищення кваліфікації працівників;
- впроваджувати принцип гнучкості та адаптивності організаційної та управлінської структури, підвищувати культуру інновацій на підприємстві;
- в умовах невизначеності важливо створити моніторингові центри для відслідковування та швидкого реагування на зміни;
- стратегування розвитку інноваційного потенціалу підприємства повинно забезпечувати наявність альтернативних варіантів дій та розвитку на випадок

Для пришвидшення розвитку інноваційного потенціалу підприємств варто приділяти увагу зміцненню кадрового, технологічного, фінансового та ресурсного потенціалу, міжнародній співпраці, розширюючи її.

Критично важливо визнати необхідність інновацій для розвитку України. Так як саме інновації є рушійною силою економічного та стабільного розвитку країни в усіх сферах господарювання. Врахування впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища в умовах невизначеності сприятиме швидкій інтеграції транспортного сектору України в міжнародний економічний простір, що забезпечувати стабільне економічне зростання економіки держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С. В. Економічна ефективність логістичних рішень на автотранспортних підприємствах. Економіка транспорту і логістика. 2020. №3. С. 45–53.
2. Бончик О. Характеристика факторів, що впливають на інноваційний потенціал організацій. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах сучасних викликів. 2023. С. 260-263.

Ways to improve the effectiveness of spending on internally displaced persons

Dmytro Tkalych

*Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman, Kyiv
<https://orcid.org/0009-0009-1053-1302>*

Abstract. *The article explores the current state and prospects for improving the distribution system of budgetary funds for internally displaced persons (IDPs). The study analyzes financial and legal aspects, transparency, accountability, and targeting of assistance. Particular attention is paid to excessive control measures from several ministries and agencies. The goal of the study is to examine the impact of public spending on the level of protection, support, and economic activity of IDPs.*

Keywords: *internally displaced persons, public spending, accountability, transparency, legal regulation.*

Шляхи підвищення ефективності витрат на внутрішньо переміщених осіб

Дмитро Ткалич

*Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ
<https://orcid.org/0009-0009-1053-1302>*

Анотація. *У статті досліджується стан та перспективи удосконалення системи розподілу бюджетних коштів на внутрішньо переміщених осіб. Проаналізовано фінансово-правові аспекти, прозорість, відповідальність та адресність допомоги. Особливу увагу приділено заходам надмірного контролю з боку низки міністерств та відомств. Метою дослідження є вивчення впливу державних витрат на рівень захищеності, підтримки та економічну активність внутрішньо переміщених осіб.*

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи, державні витрати, підзвітність, прозорість, правове регулювання.*

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України призвела до безпрецедентного переміщення мільйонів громадян усередині нашої країни. Станом на середину 2025 року в Україні налічується близько 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), згідно з офіційними даними Міністерства соціальної політики [1, с. 3]. Масштабність переміщення спричинила безпрецедентне навантаження на державний бюджет, місцеві бюджети, систему соціального захисту, а також на правові та управлінські механізми в межах держави. Фінансування потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні залишається надзвичайно важливим завданням для державної політики у сфері соціального

захисту в умовах триваючої війни. Проте, як свідчить практика, реалізація програм підтримки часто супроводжується недоліками в адмініструванні, неефективним розподілом ресурсів, дублюванням функцій, надмірним контролем та недостатньою адресністю допомоги. Ефективне використання бюджетних коштів на підтримку ВПО є ключовим завданням у сфері соціальної політики та публічних фінансів що має бути спрямоване не тільки на соціальну підтримку та захист громадян але й на їх економічну та суспільну активність.

Актуальність досліджень у цій сфері зумовлено необхідністю підвищення ефективності державних витрат, оптимізації правового регулювання та запровадження підходів, що стимулюють економічну та соціальну активність ВПО на нових територіях проживання.

Проблематика фінансування потреб внутрішньо переміщених осіб охоплює низку аспектів: від обсягу бюджетних витрат до механізмів розподілу коштів. У зв'язку зі зростанням кількості ВПО внаслідок повномасштабної війни, обсяг державної підтримки постійно змінюється, однак не завжди відповідає реальним потребам отримувачів [2, с. 47]. Деякі категорії громадян (особи з інвалідністю, неповнолітні діти з особливими потребами) отримують недостатній рівень допомоги, що не покривають їх повсякденних потреб. Натомість громадяни з високим рівнем поточних доходів які взагалі не мають потреби у допомозі, її отримують. Цей факт породжує низку беззаперечних проявів несправедливого розподілу коштів на підтримку ВПО.

Значні ризики пов'язані з неефективним адмініструванням допомоги. Наприклад, аудит Рахункової палати у 2023 році виявив недоцільні витрати та дублювання функцій між міністерствами [3, с. 5]. Часто державна допомога надходить із затримками, а перевірки достовірності інформації про місце перебування призводять до втрати права на виплати без можливості оперативного відновлення [4, с. 22]. Низка програм підтримки реалізується без належного моніторингу та оцінки їх ефективності. Надмірна кількість нормативних актів, які регулюють цю сферу, створює бар'єри як для органів влади, так і для самих ВПО. Крім того, міжвідомча координація часто є недостатньою, що знижує результативність фінансування [5, с. 18]. Проведений аналіз засвідчив, що існуюча система потребує комплексного перегляду з урахуванням фінансово-правових, організаційних та соціальних аспектів.

Для забезпечення більш ефективного та адресного використання бюджетних коштів необхідно:

1. Впровадити середньострокове планування витрат на підтримку ВПО в рамках бюджетного процесу.

2. Створити єдину цифрову платформу для адміністрування виплат, що забезпечить прозорість та зменшить дублювання даних. Потрібне більш широке використання цифрових інструментів для моніторингу, прозорості та контролю.

3. Оновити методологію оцінки потреб ВПО, включаючи динамічні зміни умов проживання та працевлаштування. У цьому напрямку буде корисною також оптимізація процедур верифікації отримувачів допомоги з урахуванням реальних потреб.

4. Збільшити фокус на результативності витрат, а не лише на формальному дотриманні нормативів.

5. Підвищити відповідальність органів влади за результативність програм допомоги через щорічні звіти з незалежною оцінкою. Зменшення дублювання функцій між органами влади та підвищення рівня координації між ними.

6. Забезпечити узгодженість між правовими нормами, що регулюють допомогу ВПО, зменшивши кількість суперечливих положень [6, с. 9].

Крім того, слід надати органам місцевого самоврядування більшу автономію у розподілі ресурсів на підтримку ВПО з урахуванням регіональної специфіки. Запровадження запропонованих змін дозволить не лише забезпечити більш справедливий і адресний розподіл ресурсів, а й підвищити довіру з боку громадян до системи державної підтримки. Це, у свою чергу, сприятиме соціальній інтеграції ВПО, зменшенню соціальної напруги та посиленню економічної стійкості країни в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення. Отже, ефективність витрачання коштів на внутрішньо переміщених осіб залежить від рівня прозорості, координованості між органами влади, спрощення процедур адміністрування допомоги та орієнтації на реальні потреби цієї категорії громадян. Необхідне вдосконалення фінансово-правової архітектури, включаючи інтеграцію цифрових рішень, запровадження результативних показників і підвищення відповідальності за управлінські рішення. Підвищення адресності та ефективності витрат є не лише завданням державної політики, але й передумовою зміцнення довіри громадян до держави в умовах тривалої соціальної кризи.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Статистика щодо ВПО. 2025. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 06.08.2025).
2. Шевченко І. Проблеми соціального захисту ВПО в Україні. Київ : Інститут демографії, 2024. С. 45–49.
3. Рахункова палата України. Аудит використання коштів для ВПО. 2023. С. 3–7.
4. Іванова Т. Адміністрування державної допомоги ВПО: виклики війни. *Економіка України*. 2023. № 7. С. 20–25.
5. Колесник В. Фінансове забезпечення програм ВПО: аналіз ефективності. *Фінанси України*. 2024. № 2. С. 16–21.
6. Пархоменко Д. Правове регулювання державної допомоги ВПО: сучасні проблеми. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 8–12.

Innovative activity as the basis for the intensive development of enterprises in the transport sector

Inna Holova

National Transport University, Kyiv

Anhelina Spitsyna

National Transport University, Kyiv

Abstract. The paper analyzes innovation activity as a foundation for the intensive development of enterprises in the transport sector. It emphasizes the role of innovation as a complex process of creating, implementing, and disseminating new technologies, services, and organizational practices. Particular attention is paid to current trends and prospects of innovation activity in Ukraine, including the growth of investments, development of innovation clusters, digitalization, international cooperation, and sustainable development. The study highlights the dual structure of innovation activity: the management system's capacity to mobilize resources for innovation and the actual implementation of innovative activities. Strengthening innovation activity is viewed as a key factor for ensuring competitiveness and sustainable growth of transport enterprises.

Keywords: innovation activity, transport sector, competitiveness, sustainable development, digitalization, management system, innovation clusters.

Інноваційна активність як основа інтенсивного розвитку підприємств транспортного комплексу

Інна Голова

Національний транспортний університет, м. Київ

Ангеліна Спіцина

Національний транспортний університет, м. Київ

Анотація. У тезах досліджується інноваційна активність як основа інтенсивного розвитку підприємств транспортного комплексу. Акцент зроблено на інноваціях як процесі створення, впровадження та поширення нових технологій, послуг та організаційних практик. Розглянуто сучасні тенденції та перспективи інноваційної активності в Україні, зокрема зростання інвестицій, розвиток інноваційних кластерів, цифровізацію, міжнародну співпрацю та забезпечення сталого розвитку. Наголошено на двох складових інноваційної активності: здатності системи управління мобілізувати ресурси для інновацій та фактичному здійсненні інноваційної діяльності. Підкреслюється, що зростання інноваційної активності є ключовим чинником конкурентоспроможності та сталого розвитку транспортних підприємств.

Ключові слова: інноваційна активність, транспортний комплекс, конкурентоспроможність, сталий розвиток, цифровізація, система управління, інноваційні кластери.

Інноваційна діяльність підприємств транспортного комплексу визначається як комплекс практичних дій, спрямованих на використання науково-технічних

результатів для отримання нових або поліпшення існуючих послуг, виробів, технологій, методів управління та ін. [1]. Її пов'язують тільки зі створенням повністю нового об'єкта, а саме наголошується, що інноваційна діяльність - це такий вид діяльності, який на основі результатів наукових досліджень забезпечує створення принципово нової продукції, нової послуги, в результаті яких з'являється те, чого раніше не було [4]. Лаконічно, але максимально точно до результату, інноваційну діяльність визначають як процес створення, провадження та поширення інновації.

Щодо інноваційної активності підприємства, то це поняття, яке, переважно, використовують, коли йдеться про оцінку інтенсивності інноваційної діяльності.

Інноваційна активність в Україні має низку тенденцій та перспектив розвитку, які варто розглянути. Попри складнощі, спричинені війною, в Україні спостерігається зростання інвестицій в інноваційну діяльність, хоча існують питання щодо продуктивності цих рішень. Важливо зосередитися не лише на фінансуванні, але й на ефективному впровадженні інновацій у соціальну та економічну сфери.

Тенденції:

- Зростання інвестицій. Незважаючи на війну, спостерігається зростання інвестицій у інноваційну діяльність, що свідчить про потенціал для подальшого розвитку.
- Потреба у підвищенні продуктивності. Важливою тенденцією є необхідність підвищення ефективності інноваційних рішень та їхнього впровадження в економіку.
- Глобальний вимір. Україна бере участь у світовому рейтингу інноваційного розвитку, що дозволяє оцінювати власні досягнення та визначати напрямки для покращення.
- Розвиток інноваційних кластерів. Створення та розвиток інноваційних кластерів, які об'єднують науку, бізнес та державу, є перспективним напрямком.
- Залучення людського капіталу. Важливим аспектом є залучення та розвиток людського капіталу, здатного генерувати та впроваджувати інновації.

Перспективи:

- Цифровізація економіки. Широке впровадження цифрових технологій у різних сферах, включаючи державне управління, освіту та медицину, відкриває значні перспективи для інноваційного розвитку.
- Розвиток R&D сектору. Підтримка науково-дослідницької діяльності та розробка нових технологій є ключовим фактором для забезпечення інноваційного потенціалу.
- Співпраця з міжнародними партнерами. Залучення міжнародних інвестицій та обмін досвідом з іншими країнами сприятиме розвитку інновацій в Україні.
- Створення сприятливого інноваційного середовища. Розвиток інфраструктури, спрощення регуляторних процедур та підтримка стартапів є важливими для створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності.
- Забезпечення сталого розвитку. Інновації мають враховувати принципи сталого розвитку, забезпечуючи гармонійне поєднання економічного зростання, соціального прогресу та захисту навколишнього середовища.

Інноваційна активність підприємств транспортного комплексу - це оцінка інтенсивності інноваційної діяльності підприємства як основного фактора його розвитку та конкурентних переваг. Інноваційну активність визначають як "узагальнюючу комплексну характеристику інтенсивності інноваційної діяльності підприємства, що засноване на здатності до мобілізації інноваційного потенціалу і спрямована на отримання позитивного результату, що відобразиться у їхньому довгостроковому стійкому розвитку. "Інноваційна активність підприємства є підґрунтям системи управління розвитком підприємства, що охоплює всі її складники" [3].

Інноваційна активність - це цілеспрямована діяльність підприємств транспортного комплексу щодо конструювання, створення, освоєння і виробництва якісно нових видів техніки, предметів праці, об'єктів інтелектуальної власності, технологій, а також впровадження досконаліших форм організації праці й управління виробництвом. І це, по суті не оцінка інтенсивності інноваційної діяльності, а, скоріше, характеристика її сутності [1]. Зазначається, що "інноваційну активність потрібно розглядати як поняття, яке характеризує не тільки динаміку змін, але й визначає інтенсивність змін щодо проведення на підприємстві ефективної інноваційної діяльності" [4].

Вважають, що "інноваційна активність" - рівень інтенсивності інноваційної діяльності та динамічної реалізації сукупності інноваційно цілеспрямованих процесів впровадження досконаліших форм організації праці й управління, що за рахунок впровадження інноваційних перетворень з урахуванням взаємодії факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ формують певні конкурентні переваги підприємства та забезпечують його інноваційний розвиток" [2].

Але існують підходи до визначення поняття "інноваційна активність", у яких вона розглядається більш широко і різнопланово. Зокрема, автор зазначає, що, з одного боку, інноваційна активність передбачає реалізацію "послідовних інтенсивних динамічних дій із розробки або придбання інноваційних продуктів (відображення рівня сприйнятливості інновацій як споживача), або розробки, просування і реалізація інноваційних продуктів на ринку (властивість постачальника інновацій)". З іншого боку, інноваційна активність передбачає забезпечення підприємства "ефективними й інтенсивними діями" для "мобілізації інноваційного потенціалу", що дозволяє створювати або придбавати, освоювати і впроваджувати нові інноваційні продукти, процеси, організаційні, управлінські або маркетингові зміни. Фактично, інноваційна активність характеризується "як спроможність менеджменту активізувати інноваційний потенціал необхідної кількості і якості для випуску конкурентоспроможної інноваційної продукції" [3].

Отже, інноваційну активність стосовно підприємства пропонується розглядати як дві складові: інноваційна активність системи управління підприємством та активність інноваційної діяльності.

Інноваційна активність системи управління підприємством - це інтенсивність дій, спрямованих на організацію та здійснення інноваційної діяльності з метою отримання та/або впровадження інновацій. Це інтенсивність забезпечення можливості здійснювати інноваційну діяльність. До таких дій відноситься, зокрема, розробка відповідних бізнес-процесів, концентрація ресурсів, організація науково-дослідної діяльності, співпраця з дослідницькими науковими організаціями та університетами, формування людського потенціалу, мотивація інтелектуальної діяльності, генерація ідей.

Активність інноваційної діяльності - це інтенсивність дій стосовно безпосереднього створення та/або впровадження інновацій, тобто отримання інновації як кінцевого результату.

Результати інноваційної діяльності підприємства, а саме отримання інновацій та їх використання, інтенсивність цих процесів залежить від інноваційної активності інноваційної діяльності та здатності системи управління створювати умови для інноваційної діяльності, активізувати процеси формування необхідних ресурсів (рис. 1).

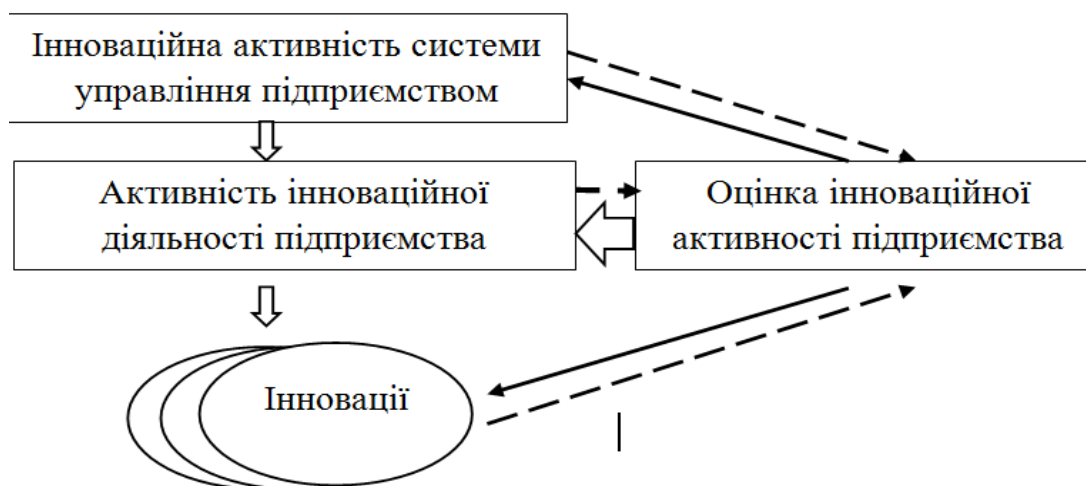


Рис. 1. Інноваційна активність підприємства

Підприємства для контролю стану інноваційної активності системи управління підприємством та активності його інноваційної діяльності здійснює оцінку обох складових інноваційної активності підприємства. Це дозволяє швидко та своєчасно реагувати на можливі проблеми або отримати нову вхідну інформацію для подальшого вдосконалення діяльності. Зокрема, така оцінка дозволить отримати:

- інформацію для подальшого вдосконалення інноваційної діяльності;
- дані для коригування методів, способів та підходів до формування ресурсного та організаційного забезпечення інноваційної діяльності;
- інформацію щодо вдосконалення створення, використання та впровадження інновацій.

До загального обсягу контролюючої інформації також пропонується включати дані стосовно наявних інновацій, зокрема:

- дані щодо характеристик інновацій;

- особливості їх розробки, використання або впровадження;
- поточні та кінцеві перешкоди використання або впровадження інновацій;
- оцінку наявності та масштабності змін внаслідок їх використання;
- результати впливу інновацій на діяльність підприємства.

Управління інноваційною діяльністю в умовах динамічності, невизначеності та конфліктності зовнішніх та внутрішніх умов інноваційного процесу потребує інформаційного забезпечення, що відповідає реальній ситуації, а також кількісної оцінки показників, що визначають повноту та достовірність поведінки системи управління підприємством транспортного комплексу. Їх регулювання забезпечує можливість управління стратегією підприємства, дозволяє передбачити та виключити негативний розвиток подій.

Зростання інноваційної активності дозволить забезпечити створення конкурентних переваг підприємства, формування його сильного конкурентного статусу в умовах посилення впливу глобалізації на ринкову конкуренцію, інтенсивний розвиток підприємства транспортного комплексу.

Загалом, інноваційна активність в Україні має значний потенціал для розвитку. Подолання викликів, спричинених війною, та концентрація на ефективному впровадженні інновацій у різні сфери життя, дозволять Україні стати лідером у сфері інновацій та забезпечити сталий розвиток.

Список використаних джерел

1. Зайцева Л. О. Інноваційна активність компаній: оцінка тенденцій розвитку. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 27–33.
2. Ложачевська О. М., Гречан П. Ю. Інноваційна активність підприємства: аналіз існуючих підходів і методів оцінки. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 53–55.
3. Чаплінський В. Р. Інноваційна активність в Україні, тенденції та перспективи розвитку. Ефективна економіка. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8435>.
4. Федулова І.В. Дослідження інноваційної активності промислового підприємства, <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/89df5b6e-bb5c-432b-aebf-3ec7094b2d79/content>.



Problems of preserving and using human resources of enterprises

Iryna Bryl

*Institute of Industrial Economics of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv*
<https://orcid.org/0000-0003-1526-0094>

Abstract. *The superiority of the efficiency of human resources use is proven. Productivity, motivation, advanced training and professional qualities form the basis for the definition of human resources. Problems and directions for their solution for the productive use of human resources to ensure the competitiveness and efficiency of enterprises are presented.*

Keywords: *human resources, enterprise, economy, population migration, displaced production.*

Проблеми збереження та використання людських ресурсів підприємств

Ірина Бриль

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-1526-0094>

Анотація. *Доведено переважність ефективності використання людських ресурсів. Продуктивність, мотивація, підвищення кваліфікації та професійних якостей складають основу визначення людських ресурсів. Наведено проблеми та напрями їх вирішення для продуктивного використання людських ресурсів щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств.*

Ключові слова: *людські ресурси, підприємство, економіка, міграція населення, переміщене виробництво.*

Дослідження визначення сутності, оцінки якості та ефективності використання людських ресурсів в сучасних умовах воєнного стану, виснаженості галузей та економічної нестабільності набувають все більшої актуальності.

Людські ресурси, людський капітал складають основу виробничих ресурсів, та проявляються промисловим і виробничим персоналом підприємства.

Основою визначення людських ресурсів є рівень кваліфікації, обов'язкове підвищення професійних якостей та рівень цінності у вигляді прибутку, що персонал приносить підприємству. Ефективність використання людських ресурсів визначається комплексом кількісних та якісних показників, які відображають продуктивність, задоволеність та мотивацію працівників, а також ефективність їхньої роботи при виконанні поставлених завдань.

Право на працю в Україні гарантоване статтею 43 Конституції України і КЗпП. Право громадян України на працю – це право громадян України, що забезпечується

державою, на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, вільний вибір професії, роду занять і роботи [1].

При оцінці людських ресурсів, людського капіталу в сучасній економічній науці використовується велика різноманітність підходів та методів як вартісних (у грошовому еквіваленті), так і натуральних (у часовому еквіваленті, наприклад: у людино-роках навчання) оцінок. У цілому виділяють три типи моделей обліку:

витратну модель – на основі первісної вартості, витрат придбання, альтернативних витрат на людські активи;

ціннісну модель, що поєднує моделі поведінкової цінності з моделями монетарної вартості;

монетарну модель – оцінювання на основі доходів майбутніх періодів [2].

В Україні на національному рівні застосовуються кілька підходів для оцінки розвитку людських ресурсів:

- узагальнюючі індикатори на загальнодержавному рівні, до яких відносять демографічний розвиток, соціальне середовище, екологічну ситуацію, умови проживання населення, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, рівень освіти населення, стан та охорону здоров'я, фінансування людського розвитку;

- індикатори на регіональному рівні, до яких відносять макроекономічну ефективність, зовнішньоекономічну діяльність, фінансову сферу, інвестиційну привабливість, економічну інфраструктуру регіону тощо [3].

Людські ресурси, людський капітал можна приписати конкретному працівнику, що матиме певний період формування та розвитку, тому його можна оцінити у розрахунку на конкретну особу [4].

Серед проблем використання людських ресурсів в Україні під час війни та напрямів їх вирішення можна зазначити наступні.

У зв'язку з вимушеною релокацією бізнесу відбувається масова міграція та переміщення населення, що називається вимушено переміщені особи. Для вирішення цієї проблеми було б доцільно забезпечити доступ до соціальних послуг та працевлаштування для переміщених осіб, також надання фінансової та психологічної підтримки, що дозволить їм адаптуватися на нових місцях проживання.

Вирішення проблеми виснаження галузей та розриви інфраструктурних зв'язків можливе за допомогою використання інвестицій та міжнародної допомоги для відновлення пошкодженої інфраструктури: дороги, мости, залізниці, об'єкти зв'язку тощо.

Масова міграція та переміщення бізнесу призвело до зменшення робочих місць, підтримка постраждалих підприємств повинна відбуватися шляхом надання фінансової допомоги та оптимальних податкових пільг, що сприятимуть створенню робочих місць.

Переміщення виробництва призвело до зниження безпеки праці. У зв'язку з цим необхідно забезпечити можливість навчання, професійної підготовки,

перепідготовки та перекваліфікації, навчання новим навичкам працівників, що втратили та змушених змінити професію з метою покращення умов праці, а також запровадити необхідний рівень безпеки праці.

Економічна нестабільність в країні призвела до зменшення доходів населення. Необхідно контролювати рівень мінімальної заробітної плати та своєчасне її підвищення, забезпечити соціальну допомогу незахищеним верствам населення, а також програми фінансової допомоги, пільги для працівників, які втратили роботу.

Психологічне навантаження, стрес. Необхідно запровадити на підприємствах заходи забезпечення безкоштовної психологічної підтримки та кваліфікованої допомоги для працівників та їх сімей.

Також важливою проблемою є використання технологій цифровізації та штучного інтелекту, банківських послуг тощо. Багато людей у зв'язку з обставинами швидко, несподівано виїхали за кордон. У багатьох закінчився термін дії електронних банківських карт. Важливо, щоб банки йшли назустріч клієнтам та автоматично подовжували термін дії карт на не визначений період, без перешкод надавали послуги дистанційно, приймали до роботи електронні варіанти документів. Для цього необхідним є заходи з підвищення цифрових компетенцій та цифрової грамотності працівників підприємств [5].

В умовах економічної та соціальної нестабільності використання людських ресурсів в Україні супроводжується низкою складних проблем, які негативно впливають на економіку та добробут населення. В роботі визначено основні проблеми та запропоновано напрями їх вирішення для максимально ефективної роботи підприємств в складених умовах.

Список використаних джерел.

1. КЗпП №322-VII від 10.12.1971 р. Остання редакція від 24.12.2023 р. URL: zakon.rada.gov.ua.
2. Ніколайчук М. Проблеми оцінювання людського капіталу в системі реалізації конкурентної політики / М. Ніколайчук // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал / Гол. ред. к.е.н. О. Варецька. – Київ. – 2011. – №6. – С. 46–51.
3. Кравченко Н.В., Ковальчук Т.М. Соціальні інвестиції: сутність і роль у формуванні ресурсно-компетенційної бази підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. №15. URL: [http:// global national.in.ua/issue 15 2017](http://globalnational.in.ua/issue%2015).
4. Ляховець О.О. Порівняльний аналіз методологічних підходів до оцінки людського капіталу. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2010. С. 199-206. URL: <https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2010/2/27.pdf>.
5. Buleev I., Bryukhovetskaya N., Bryl I. and Bryukhovetsky Y. Chapter 5. Creating Effective Mechanisms for Stimulating Entrepreneurial Activity in the Context of Transforming Digital Enterprises. (Монографія). Scopus. Recent Trends in Business and Entrepreneurial Ventures, November 13, 2023. 302 p. DOI: <https://doi.org/10.52305/KZZV1105>.

Comprehensive assessment of the functional potential of an industrial enterprise

Larysa Varava

Kyryvyi Rih National University, Kyryvyi Rih

<https://orcid.org/0000-0003-1069-1645>

Andrii Varava

Kyryvyi Rih National University, Kyryvyi Rih

<https://orcid.org/0000-0002-1126-5325>

Igor Yelizarov

Kyryvyi Rih National University, Kyryvyi Rih

<https://orcid.org/0009-0007-3349-7788>

Abstract. *The abstracts present the results of a study on assessing the impact of individual functional areas of an enterprise on its results in a strategic perspective. For this purpose, the category of the functional potential of the enterprise and its components are considered. A methodology for determining an integral indicator of functional potential, which reflects the ability of the enterprise to achieve strategic goals, is proposed.*

Keywords: *functional potential of the enterprise, integral indicator, strategy, structural components.*

The effectiveness of a modern enterprise depends on the level of development of its functional areas, which include: production, marketing, finance, personnel, scientific and technical developments and innovations, and some others. The set of functional components that are decisive for the competitiveness of an enterprise depends on the specifics of its activities.

Functional potential (FP) in this study is considered as an object of strategic management taking into account ensuring the future sustainable development of the enterprise in all areas of activity. In accordance with the concept of a modern enterprise not only as a set of individual business processes, but as a formed portfolio of resources and conditions for their most effective use, it is necessary that a powerful financial function be at the heart of strategic management. The state of the structural components of the enterprise's financial structure directly affects the choice and implementation of each functional strategy, therefore it is important to carry out its objective assessment.

In order to determine the influence of the functional areas of an enterprise's activity on its results and to study the interrelationship of their components, it is necessary to note a number of methodological approaches to the formation of the functional potential (FP) of an enterprise in a strategic context.

The authors of this study considered functional potential as an integral indicator that determines the degree of an enterprise's ability for a certain period to achieve

established strategic goals in a comprehensive assessment of functional areas of activity and taking into account the influence of external environmental factors.

The development of functional potential is based on monitoring each of its components. It is the assessment of the existing functional potential within its components that allows us to analyze the state of the functional areas of the enterprise's activity, identify trends in its development, and develop mechanisms for activating production, taking into account current resources and potential opportunities for their changes.

The proposed methodology for a comprehensive assessment of an enterprise's financial performance involves the following actions:

1. Substantiation of the structural components of potentials (production (P_p), scientific and technical (P_{st}), personnel (P_{hr}), organizational and managerial (P_{om}), financial (P_f), marketing (P_m)) within the framework of the general functional potential, which would ensure the effectiveness of the implementation of the functional strategies of the enterprise and subsequently the strategic goals in the relevant areas of activity.

2. Calculation of quantitative parameters characterizing the structural components of the enterprise's financial statements.

3. Determination of group indicators of structural components of the enterprise's financial statements (P_j) by the expression:

$$P_j = (\sum_{i=1}^n K_i) / n, \quad (1)$$

where j is the index of the structural component of the financial statements, i.e. $j = 6$; K_i is the quantitative indicators characterizing the corresponding structural components of the financial statements of the enterprise; n is the number of indicators characterizing the i -th structural component of the financial statements of the enterprise.

4. To determine the integral indicator of the enterprise's financial performance, it is proposed to calculate weighting factors for each structural component of the financial performance using an expert method, taking into account the characteristics of the enterprise's activities in a given period, the solution of the main problems, and the content of the overall development strategy.

In order to ensure the representativeness of the assessment of functional potential, the indicators of the components of which have different units of measurement, each j -th component of the functional potential ($j=1 \dots 6$) must contain weighting coefficients (ω_j), which are determined by experts using the method of pairwise comparisons. The criterion in this case is the degree of priority of individual components for achieving strategic goals and making management decisions in the process of implementing strategies.

The examination of structural components involves the participation of employees of the enterprise management departments who are responsible for the activities of certain functional areas.

The weightings of each component P_j are determined by the scores, which characterize the degree of priority and development of a separate functional direction. The basis of the criterion-based assessment by the degree of priority is the results of empirical research and expert opinions.

$$\omega_j = \Sigma W_j / \Sigma W_{tot}, \quad (2)$$

where W_j , is the weight coefficient of the j th structural component of the enterprise's financial statements;

$W_1, \dots, W_6$ – groups P_j for which weighting coefficients are determined;

ΣW_j – sum in one row, $j=1, \dots, 6$.

The effectiveness of the functional potential of the enterprise is determined by the achievement of planned results of the implementation of functional strategies, and subsequently the overall development strategy.

5. Determination of the integral indicator of the enterprise's functional potential (P_i). We consider it advisable to use the integral indicator of functional potential, which includes a specified set of indicators of its structural components, taking into account their weight coefficients. The values of the weighting coefficients were adopted based on the average results of practical expertise carried out by specialists for the conditions of leading mining and processing enterprises in Ukraine.

$$P_i = 0.24 P_p + 0.17 P_{st} + 0.24 P_{hr} + 0.09 P_{om} + 0.17 P_f + 0.09 P_m, \quad (3)$$

where P_p , P_{st} , P_{hr} , P_{om} , P_f , P_m – group indicators of the relevant structural components of the FP.

The effectiveness and correct orientation of functional strategies to solve urgent problems and ensure sustainable development of individual areas of activity is determined by the level of quality of both the relevant potentials and the overall functional potential of the enterprise. The need for constant monitoring of the functional potential is becoming an increasingly urgent task, because knowledge of its components and the possibilities of their improvement determines the strategic prospects for the development of production and economic activities and the successful functioning of the enterprise in the future.

The importance of a comprehensive study of the functional potential of an enterprise and its components lies in the need for further improvement of individual areas of its activity, overcoming "weak" areas, and determining strategic prospects for successful functioning as a whole. The choice of options and conditions for implementing strategies in the relevant areas of the enterprise's activity depend on the state of the functional potential.

The specified system of structural components of the financial management in the conditions of an industrial enterprise allows to determine its internal capabilities, advantages and disadvantages in various areas, to analyze the potential in order to increase the efficiency of commercial activities in a strategic perspective.

Venture capital in the context of the formation of a new global ESG paradigm: the main vectors of implementation and features

Nataliia Riabets

*Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman, Kyiv*

Yuliia Vlasenko

*Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman, Kyiv*

Abstract. *The relevance of the presented theses is determined by the beginning of the global transformation of social reproduction according to the principles of environmental friendliness (E), social responsibility (S) and effective management (G), marking the transition to the VI technological order. This process is dynamically advancing in the global financial sphere and has affected the area of venture capital circulation. The causes of dominant ESG risks in venture business were identified, the consequences of which can have devastating consequences for the global economy and society; priority problems and tasks that slow down, and sometimes block, the process of incorporating ESG principles into the field of venture investment; based on the analysis of international business practice, the experience of implementing ESG in the strategy of venture capital funds was summarized.*

Keywords: *global transformation, venture capital, investments, fund, ESG -principles, risks.*

The current stage of development is characterized by increasing global uncertainty and instability, reflecting the civilizational transition of the world economy to a new format of social reproduction with completely different manifested conditions and influencing factors, as well as quantitative and qualitative parameters of its measurement.

The emerging post-industrial society, firstly, is critically focused on the Sustainable Development Goals (SDGs) and decarbonization. This is due to the fact that the benefits that modern global civilization has achieved in the process of development do not provide humanity with security: geopolitical tensions, growing inequality, destructive climate cataclysms, declining trust, a sense of insecurity among both wealthy and unsecured subjects of society (informal workers outside social protection, urban poverty), loss of biodiversity and a number of other pressing challenges and problems, the number and destructive impact of which is constantly increasing.

The next aspect of the current stage of development is that the global post-industrial society is acquiring the features of a new type of social reproduction based on the "knowledge economy" and Industry 4.0, embodying the trends of automation, robotics, data exchange, a new level of production organization and management of global value chains. In turn, global investments are influenced by the ESG agenda, in which strict international ESG regulations and standards, despite the clause on "voluntary process guidelines", are equated with traditional regulatory and fiscal measures for regulating the financial and credit sphere and investments. According to experts, this is due to the fact that the problem of "maintaining" a high standard of living and socio-economic development in developed countries, achieved by expanding the volumes and types of resources consumed, has come into conflict with

the need to limit consumption in accordance with the SDGs. Based on the fact that “venture capital is a product of the long-term evolution of financial capital,” the venture investment sector is adapting to the needs of investors, and ESG principles are being incorporated into startup projects. For now, this remains an initiative of the venture funds themselves, but in the future, it is predicted that 90% of financial assets will have to comply with ESG criteria [1].

The process of social reproduction, which occurs simultaneously at various levels of the global economic system (mega-, macro-, meso-, micro-, nano-level), has a non-linear nature of movement, but develops under the influence of scientific and technological progress, generating and implementing past experience. The hyperdevelopment of global financial capital has aggravated the contradictory consequences of modern technological progress, in connection with which a rethinking of the paradigm and vectors of development of modern economic society is actualized, taking into account the need to adjust the traditional model built on the principles of benefit, profit as the only goal of activity and property as the basic tool for achieving this goal, and leading to further polarization of global society, the growth of poverty and misery.

The transformation of the global economy in recent decades has qualitatively changed the reproduction process, traditionally covering two types of reproduction: social product and human capital. Based on this position, in our opinion, the following can be added to the features of the emerging new type of social reproduction, along with Industry 4.0, digitalization, decarbonization, protectionism, sanctions, etc.:

Firstly, the evolutionary stage of the capitalist socio-economic formation is coming to an end. This is evidenced by the system of "stakeholder capitalism" proposed back in 2020 at the World Economic Forum in Davos, the fundamental features of which are that capitalism in its current form poses a threat to the sustainable development of society; profit-making at any cost must be outlawed. Instead of the traditional indicator of GDP growth rate, "stakeholder capitalists" should use an alternative indicator of average income per capita. *Secondly*, economic and labor migration changes the regime of natural reproduction and affects the architecture of political relations. *Thirdly*, the main core of state-monopoly capitalism has become transnational companies and transnational banks with annual turnovers that are many times greater than the budgets of some states, which, according to a number of experts, impose on material global production a transition from the so-called era of the value economy to the post-value era and from the inter-industry vertical-horizontal principle of production of the largest TNCs to a new, network organizational structure. *Fourthly*, the global reproduction process is built in the format of global value chains. The development of network organizational forms has made it possible to fragment the spatial distribution of technologically complex goods, to link a significant number of participants unequal in economic potential and role into an indivisible production cycle, forcing governments of countries to integrate national economies into global reproduction. *Fifthly*, the creation of supranational regulatory bodies in various spheres (migration, health care, trade, etc.) leads to the fact that a new manifestation of globalization is the "glocalization" of reproduction, reflecting the process of formation of interstate (regional) economic groups. National governments are faced with the task of maximizing the share of added value by national companies.

Thus, social reproduction is being transformed. The most important factor in the development of the social reproduction system is investment, which ensures targeted development, performs a structure-forming function and reflects the efficiency of social production. In the context of the global structural crisis, dubbed the "perfect storm", most segments of the global economy will be rebuilt in accordance with the ESG principles, reflecting the requirements of sustainable socio- (S), ecological and economic (E) development and responsible management (G), and will significantly depend on a completely new phenomenon - "sustainable" finance [2], the focus of which is focused on the Sustainable Development Goals and compliance with the ESG principles, the scope of which has already significantly expanded and in modern conditions has turned into a global investment focus with a complex structure. The Anglo-Saxon countries have been leaders in promoting ESG, the climate agenda, and energy transition in the investment sphere. Large companies and financial structures have begun to actively integrate elements of achieving the SDGs into their corporate strategies. A similar task has arisen for small innovative companies incorporated into these structures. The London Stock Exchange Group is working to promote ESG and climate disclosure for investors, for which purpose a climate reporting guide has been issued.

The concept of sustainable development, having expanded to the financial sector, has marked the emergence of a new type of risk—climate and ESG risks—and the need to take them into account when forming financial asset portfolios and credit portfolios. At the same time, the importance of environmental and social factors has increased and the need to take them into account in the management systems and business models of not only credit and financial institutions, but also companies and corporations seeking investment. ESG factors have come to be viewed not only as an investment assessment tool, but also as a useful tool for strategic management, increasing the potential for long-term competitiveness, financial and market sustainability. A departure from the orthodox ideology has become increasingly evident, according to which a subject “will always prefer a greater monetary income to a lesser one, and a lesser loss (in monetary terms) to a greater one” [3]. There has been a gradual departure from the concept of “corporate egoism” formulated by M. Friedman, in which the responsibility of business should not expand beyond the economic role of entrepreneurship—profit maximization, for which the head of the corporation is responsible to the owners [4], and social responsibility should be commensurate with their social power [5]. Thus, the investment paradigm has begun to change under the influence of increasing regulatory requirements in combination with increased public awareness and investor demand for ESG, and the implementation of ESG principles in a broad sense, as experts emphasize, has begun to mean the transformation of investment policies of regions and entire countries and is becoming a condition for the inclusion of companies and corporations in global value chains.

Despite the optimism regarding the incorporation of ESG principles into the venture capital industry, a formal standardized procedure has not been developed: there is confusion about how ESG should be implemented in the venture capital space. It has been argued that “existing definitions and scopes of ESG have been developed with institutional and public investors in mind,” but “definitions and frameworks that work

for public companies are not appropriate for venture capital purposes.” [2]. Furthermore, there are concerns that “venture capital investments have the potential to be incredibly disruptive to the economy and society as a whole and may be exposed to a range of ESG risks with significant implications.” [1]. For example, the development of image and facial recognition technologies, data collection, and marketing may carry social risks related to privacy and human rights. Governance risks can be caused by discrimination and bias, income inequality. Climate-related risks are related to the energy consumption of blockchain technologies and cryptocurrencies. The following problems stand in the way of mass implementation of ESG: in the early stages of venture business, the company faces the task of growth "at any cost", and ESG aspects are not significant; if there are friendly relations between the venture company and the investor, the presence of ESG may not play any role; venture companies that have incorporated ESG are sometimes considered difficult to manage, since, firstly, it can be a difficult task for venture capitalists; secondly, there is no guarantee that they will be managed appropriately from the very beginning.

Thus, the inclusion of ESG objectives in the venture process is a completely new task, requiring venture investors to develop selection and verification skills, be ready to rethink assessment models, and revise the conditions for including ESG issues in the venture business management process. Despite the growing commitment of investors to ESG criteria, venture ESG investments are at an early stage. ESG considerations do not yet occupy priority positions in the hierarchy of investment selection criteria for venture capitalists. At the same time as recommended standards for ESG implementation are becoming mandatory, ESG risks are increasing, the management of which requires venture companies to pursue a balanced policy in order to avoid a situation where ESG values are lost and become declarative. ESG policy and the effectiveness of venture investments are not mutually exclusive, but ESG policy allows them to materialize into higher investment returns. Key barriers to ESG investing include: limited resources and expertise in ESG issues; information and data issues; lack of an adequate format for disclosing ESG information from venture capital firms and difficulties in its qualitative and quantitative assessment.

References

1. Cohen, R. (2020) *IMPACT – Reshaping Capitalism to Drive Real Change*. London: Ebury Press.
2. Climate change and financial stability. Available at: Climate change and financial stability.
3. Parsons, T. (2000) *The Structure of Social Action*. AlcOraw Hill Boole Company, Inc.
4. Freeman, R.E. (1984) *Stakeholder Management: A Stakeholder Approach*. Marshfield, MA: Pitman Publishing.
5. Davis K. Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities? // *California Management Review*. 1960. Vol. 2. Is. 3. P. 70–76. DOI: 10.2307/41166246 <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.2307/41166246>.

Socioeconomics as an institutional response to the challenges of war and global crises

Nazar Zhuk

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

Abstract. *This study explores socioeconomics as an institutional model capable of responding to the systemic challenges of wartime and global crises. It demonstrates the potential to ensure adaptability, resilience, and a solidaristic societal response to threats that lie beyond the scope of traditional economic models. The innovative capacity of socioeconomics is highlighted in areas such as volunteer resource mobilization, the development of social entrepreneurship, the digitalization of public services, and the activation of communities through participatory practices.*

Keywords: *socioeconomics, sustainable development, social innovations, institutional adaptation.*

Соціоекономіка як інституційна відповідь на виклики війни та глобальних криз

Назар Жук

*Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

Анотація. *Досліджено соціоекономіку як інституційну модель, що демонструє здатність реагувати на системні виклики воєнного часу та глобальних криз, може забезпечити адаптивність, стійкість та солідарну відповідь суспільства на загрози, недоступні для класичних економічних моделей. Виокремлено інноваційний потенціал соціоекономіки у таких напрямках, як мобілізація волонтерського ресурсу, розвиток соціального підприємництва, цифровізація публічних послуг та активізація громад через партисипативні практики.*

Ключові слова: *соціоекономіка, стійкий розвиток, соціальні інновації, інституційна адаптація.*

Війна виявила унікальну здатність соціоекономіки функціонувати як інноваційна модель стійкого розвитку, що принципово відрізняється від традиційних інструментів антикризового управління. На відміну від класичних економічних систем, орієнтованих переважно на зростання чи макроекономічну стабілізацію, соціоекономіка в умовах екстремальної нестабільності продемонструвала гнучкість, адаптивність і здатність оперативно переорієнтовувати ресурси в напрямі суспільних потреб. Її інноваційність полягає у поєднанні економічних механізмів із соціальними практиками - зокрема соціальним підприємництвом, волонтерською економікою, цифровими трансфертами, платформеними сервісами, децентралізованими рішеннями -

які забезпечили збереження інституційної цілісності, локальної економічної активності та соціальної згуртованості. Соціоекономіка у воєнних умовах трансформується із концептуальної моделі у реальний операційний каркас, що синтезує інклюзивність, солідарність, інновації та цифрову інфраструктуру. Вона засвідчила, що стійкий розвиток більше не може розглядатись як стратегія мирного часу - натомість, він потребує динамічної інституційної архітектури, здатної функціонувати у середовищі VUCA/BANI. Саме соціоекономіка, завдяки своїй гібридній природі, виявилася найбільш пристосованою до таких умов, запропонувавши нову парадигму стійкості, в основі якої - не лише зростання, а й життєздатність, довіра, взаємодія та інституційна інноваційність. У цьому аспекті вона постає як теоретично обґрунтована, концептуально цілісна та практично доведена модель майбутнього відновлення і розвитку. Соціоекономіка в період 2020–2024 років проявила себе як ефективна, інноваційна та адаптивна модель реагування на системні кризи - пандемію COVID-19, повномасштабну війну та глобальну нестабільність. Її сильні сторони реалізувались у чотирьох ключових напрямках: мобілізація волонтерського сектору, розвиток соціального підприємництва, цифровізація публічних послуг і активізація локальних громад через інструменти партисипації. Ці процеси компенсували втрати інституційної керованості, ринку праці, доступу до базових послуг і соціальної згуртованості, що зазвичай не досягається класичними макроекономічними підходами.

Соціоекономіка довела здатність формувати гібридну інституційну модель, яка поєднує економічну ефективність з соціальною інклюзією, горизонтальним управлінням, інноваційністю та цифровою трансформацією. Завдяки цьому вона стала не лише теоретичною парадигмою, а й діючою інституційною системою - зокрема через такі приклади, як "єПідтримка", "Дія", Brave1, соціальні підприємства, DREAM, Diia City та волонтерські мережі.

Водночас, попри вагомі успіхи, залишаються ділянки, де соціоекономіка має потенціал, але не реалізується повною мірою. До таких проблемних чинників належать:

1. *Інституційна фрагментація та управлінська дезінтеграція.* У багатьох регіонах, особливо в умовах втрати контролю чи часткової окупації, місцеві інституції виявились неспроможними підтримувати стійкі адміністративні, соціальні й економічні функції. Соціоекономіка тут не отримала належного впровадження через брак вертикальної і горизонтальної координації.

2. *Демографічний занепад і втрата людського капіталу.* Масова міграція (понад 8 млн осіб) та депопуляція (особливо серед молоді й кваліфікованих фахівців) підривають довготривалу стійкість [1-3]. Соціоекономічні механізми інтеграції мігрантів, відновлення освітніх ланцюгів та культурної інтеграції поки залишаються недостатньо інституціоналізованими.

3. *Фінансова нестійкість і залежність від донорських ресурсів.* Більшість проєктів, які реалізуються в межах соціоекономіки (гранти, мікрофінансування, гуманітарна допомога), залишаються зовнішньо орієнтованими. Відсутність внутрішнього сталого фінансування зменшує довготривалий вплив.

4. *Нерівномірна цифрова інклюзія.* Попри успіхи цифрових платформ, зокрема "Дії", на початку 2023 року близько 20-21 % населення (особливо в селах, уразливих категоріях та окупованих регіонах), приблизно 18% населення досі не мають стабільного доступу до цифрових послуг [4]. Серед осіб старших за 60 років понад 46 % не користуються Інтернетом взагалі [5]. Це обмежує ефективність соціоекономіки як всеохопної моделі.

5. *Слабка інтеграція в стратегії регіонального розвитку.* Соціоекономічні практики поки що не систематизовані в офіційні плани післявоєнного відновлення. Вони часто функціонують фрагментарно, без стратегічного масштабування.

6. *Інформаційна фрагментація.* В умовах війни платформи соціоекономіки не завжди мають інформаційне охоплення тимчасово окупованих територій. Відсутність державної цифрової присутності в цих регіонах створює ризики альтернативної пропагандистської інфраструктури та втрати ідентичності.

7. *Занепад локальної економічної активності.* Порушення виробничих і логістичних ланцюгів, масове переміщення населення та руйнування інфраструктури призвели до паралічу локальних економік, особливо в малих містах і сільській місцевості. Попри потенціал соціоекономіки в активізації місцевого підприємництва, відсутність довіри між суб'єктами, обмежений соціальний капітал і низький рівень партисипації громад у прийнятті економічних рішень стримують запуск механізмів місцевого відновлення [6].

8. *Недостатня мотивація до самозайнятості та розвитку мікробізнесу.* Соціоекономіка активно стимулює розвиток самозайнятості через соціальне підприємництво, гранти й навчальні програми. Однак глибока травматизація суспільства, виснаження внутрішніх ресурсів, недовіра до стабільності середовища й низька впевненість у майбутньому значно знижують готовність населення до економічної ініціативності. Соціальна пасивність у поєднанні з економічною вразливістю призводить до стагнації індивідуальної економічної активності, попри наявність інструментів її підтримки.

9. *Бар'єри до реінтеграції економічно активних мігрантів.* Хоча соціоекономіка передбачає відновлення трудового та підприємницького потенціалу переміщених осіб, механізми їх повернення в економіку України залишаються слабкими. Серед головних причин - дефіцит житла, нестача соціального супроводу, відсутність доступу до пільгового фінансування та страх втрати вже здобутої стабільності за

кордоном. Таким чином, процес соціальної реінтеграції має вирішальне значення для повернення до активного економічного життя значної частини населення.

10. *Вузькість локальних ринків та ізолюваність громад.* У багатьох громадах, особливо в периферійних регіонах, зберігається економічна ізоляція, що обмежує масштаби збуту, доступ до інвестицій і обмін інноваціями. Це породжує ситуацію, коли соціоекономічні ініціативи існують у замкненому циклі, без зростання, масштабування та взаємодії з ширшими мережами. Соціальні інститути - як-от кооперативи, партнерства, кластери - не мають достатньої підтримки або розвиненої культури довіри для формування продуктивної взаємодії.

Отже, соціоекономіка має беззаперечний потенціал бути основою інноваційної моделі економічного розвитку - інклюзивної, адаптивної, децентралізованої та цифрової. Навіть ті виклики, які мають економічну природу, значною мірою детерміновані якістю соціальної взаємодії, довірою, солідарністю та інституційною підтримкою. Отже, ефективна соціоекономіка вимагає не лише доступу до ресурсів і сервісів, а й активного включення людей у процеси відновлення, формування середовища підтримки, розвитку локальних ринків і відновлення економічної суб'єктності. Для її ефективного функціонування необхідно подолати системні бар'єри: інституційну нестабільність, фінансову обмеженість, демографічну фрагментацію та нерівний доступ до цифрових і соціальних благ. Саме усунення цих обмежень дозволить трансформувати соціоекономіку з компенсаторного механізму в повноцінну парадигму сталого відновлення та розвитку України.

Список використаних джерел

1. World Bank. (2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 – February 2023. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.
2. UNHCR. (2024, June). Five takeaways from the 2024 UNHCR Global Trends Report. https://www.unrefugees.org/news/five-takeaways-from-the-2024-unhcr-global-trends-report/?utm_source=chatgpt.com.
3. UNHCR. (2024). Ukraine refugee situation – Operational data portal. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?utm_source=chatgpt.com.
4. DataReportal. (2023). Digital 2023: Ukraine. https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine?utm_source=chatgpt.com.
5. Detector Media. (2023, January). 80 % українців користуються інтернетом щодня - опитування. <https://ms.detector.media>.
6. United Nations Development Programme in Ukraine. (n.d.). UNDP Ukraine – Facebook page. https://www.facebook.com/UNDPUkraine?locale=uk_UA.

Human development and human potential development in the system of national wealth of today

Oleksandr Nesterenko

National Transport University, Kyiv

Scientific advisor:

Anhelina Spitsyna

National Transport University, Kyiv

Abstract. *The paper investigates the relationship between human development and human potential within the framework of national wealth. It highlights the growing role of human capital, knowledge, creativity, and innovation as key drivers of competitiveness and sustainable growth. Human potential is analyzed through intellectual, emotional, social, physical, and motivational dimensions, emphasizing its importance for both individual progress and social development. The study underlines that investment in human potential and effective management of human resources are essential for enhancing national wealth, ensuring long-term economic progress, and strengthening competitiveness in today's uncertain environment.*

Keywords: *human development, human potential, human capital, national wealth, competitiveness, sustainability, innovation, intellectual capital.*

Людський розвиток та розвиток людського потенціалу в системі національного багатства сьогодення

Олександр Нестеренко

Національний транспортний університет, м. Київ

Науковий керівник:

Ангеліна Спіцина

Національний транспортний університет, м. Київ

Анотація. *У тезах досліджується взаємозв'язок між людським розвитком і розвитком людського потенціалу в системі національного багатства. Підкреслено зростаючу роль людського капіталу, знань, креативності та інновацій як рушійних чинників конкурентоспроможності та сталого зростання. Людський потенціал розглядається через інтелектуальну, емоційну, соціальну, фізичну та мотиваційну складові, що визначають його значення для особистісного зростання та суспільного прогресу. Обґрунтовано, що інвестування у розвиток людського потенціалу та ефективне управління людськими ресурсами є необхідними умовами підвищення національного багатства та забезпечення довгострокового економічного розвитку.*

Ключові слова: *людський розвиток, людський потенціал, людський капітал, національне багатство, конкурентоспроможність, сталий розвиток, інновації, інтелектуальний капітал.*

В умовах розвитку сучасного суспільства транспорт виконує важливі функції в усіх сферах суспільного життя. Він підвищує ефективність суспільного

виробництва, створює умови для раціонального розміщення продуктивних сил на території країни з урахуванням специфіки місцезнаходження підприємств, джерел сировини, споживачів тощо, сприяє розвитку міжнародних відносин та взаємодій, торгівлі, туризму, сільського господарства, а також вирішенню соціальних питань, пов'язаних із професійною, освітньою, культурною та іншими видами діяльності. Отже, транспорт є важливою соціальною системою суспільства і займає важливе місце в соціально-територіальній, просторовій організації людей.

На сучасному етапі розвитку людські ресурси стають потужним чинником підвищення конкурентоспроможності країн та підприємств. Зрозуміння та правильне управління людськими ресурсами створюють підґрунтя для стійкого економічного зростання та прогресу. Поступовий перехід від традиційного розуміння трудової сили до концепції людських ресурсів став результатом усвідомлення важливості нематеріальних факторів праці, таких як знання, креативність та інноваційний потенціал. Водночас сучасний розвиток технологій вимагає постійного підвищення кваліфікації працівників, гнучкості ринку праці та готовності до адаптації у цифрову епоху[4].

Людський капітал, як ключовий елемент сучасних економічних процесів, відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства та глобальної економіки.

Інтелектуальний капітал та людський потенціал мають як і спільні ознаки, так і свої специфічні характеристики. Саме тому вони досліджуються як окремі категорії та не ототожнюються між собою. Варто відзначити, що людський потенціал це природний талант, знання, навички та здібності, досвід, здоров'я тощо. Інтелектуальний капітал включає людський капітал плюс особиста інтелектуальна власність цієї людини.

Людський потенціал - це сукупність здібностей, знань, навичок та можливостей, які має людина, і які можуть бути використані для досягнення певних цілей, як індивідуальних, так і суспільних. Він включає в себе як вроджені задатки, так і набуті протягом життя знання, досвід, кваліфікацію, а також особисті якості та мотивацію [1]. Детальніше:

- Інтелектуальний потенціал (здатність людини до навчання, аналізу, творчого мислення, вирішення проблем).

- Емоційний потенціал (здатність розуміти та управляти своїми емоціями, а також взаємодіяти з емоціями інших людей).

- Соціальний потенціал (здатність до ефективної взаємодії в суспільстві, співпраці, лідерства).

- Фізичний потенціал (здатність людини до фізичної активності, витривалість, здоров'я).

- Мотиваційний потенціал (внутрішня сила, яка спонукає людину до дії, досягнення цілей).

Розвиток людського потенціалу є важливим для особистісного зростання, соціального прогресу та економічного розвитку. Він сприяє підвищенню якості життя, створенню інновацій та вирішенню суспільних проблем.

Поняття людського потенціалу тісно пов'язане з поняттями "людський капітал" та "трудова потенція", але має ширше значення, включаючи не лише економічну складову, а й особистісний розвиток та соціальну активність.

Людський потенціал є основою національного багатства – сукупність створених і накопичених у країні працею всього суспільства матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого обдарування населення [2, с. 58]. До нематеріального багатства відносяться: освітній, кваліфікаційний, науковий, культурний, організаційний потенціал. Багатство нематеріальне – частина національного багатства, що складається з накопиченої виробничої майстерності й досвіду людей, їхніх здібностей, потреб, творчих обдарувань, знань та інформації в знаках та символах, а також культурних цінностей [2, с. 58]. Узагальнюючим показником нематеріального багатства є рівень освіти та кваліфікації працівників.

Варто відзначити, що станом на 2023 рік Індекс людського розвитку (ІЛР) України становив 0,734, що робить її країною з високим рівнем людського розвитку. Україна посідає 100 місце у загальному рейтингу зі 193 країн і територій[3].

Постійний представник UNDP в Україні Яко Сільє зазначає, що, хоча розвиток в Україні виявився стійким, зважаючи на наслідки пандемії COVID-19 та повномасштабної війни, виклики для України ще попереду. Загальна картина є вкрай складною для України, і для пом'якшення негативних наслідків та утримання України на шляху до сталого розвитку будуть потрібні дії та підтримка"[3].

Дослідження показали, що між поняттями "людський розвиток" і "людський потенціал" існує тісний взаємозв'язок. Ці категорії становлять основу нематеріального багатства, яке є частиною загального національного багатства (рис.1).

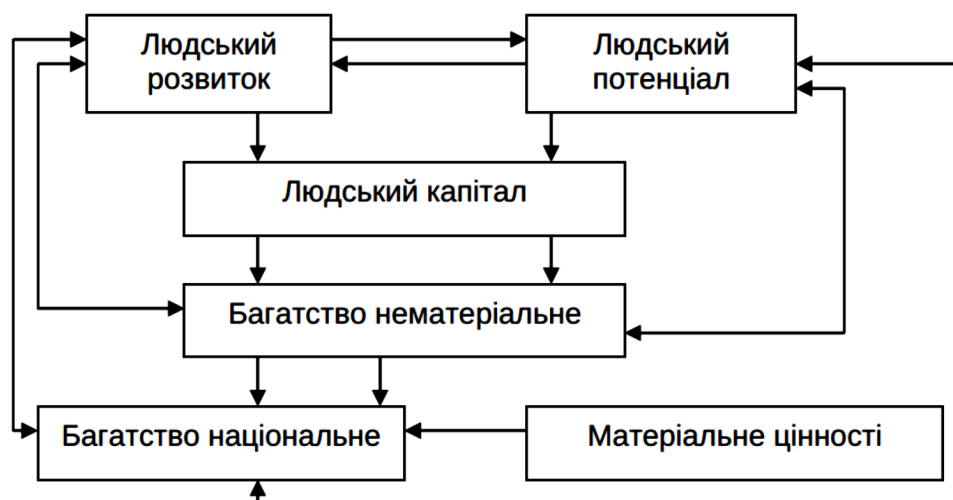


Рис. 1. Взаємозв'язок категорій "людський розвиток" та "людський потенціал"

Людський потенціал - сукупність можливостей суспільства, держави та окремих осіб у сфері використання людських ресурсів і продуктивних людських рис (ділових, соціальних, моральних, духовних) для будь-якої суспільно корисної діяльності.

Людський капітал охоплює знання, навички та енергію людей. В умовах сучасного ринку керівники підприємств повинні зосереджувати більше уваги на розвитку людського потенціалу своїх працівників.

Встановлено, що збільшення потенціалу підприємства можливе лише за умови зростання сукупного людського капіталу. Це досягається шляхом індивідуального розвитку людського потенціалу всередині підприємства та його подальшого об'єднання. Все це результати продуманої довгострокової стратегії і прагнення компанії бути першою у своїй галузі [4]. Це зумовлено також тим, що в сучасних умовах розвиток ринку при його високій жорсткій конкуренції і в середині галузі, невизначеності, існує "влада споживачів" і саме споживачі, у значній мірі, є вагомим рушійною силою змін на ринку попиту, пропозиції, послуг чи товарів. Звичайно, зміни на ринку товарів чи послуг зумовлюють і інші фактори впливу, але підприємства не мають вибору: вони або реагують на нові смаки, уподобання, запити споживачів або навіть змушені припиняти свою діяльність. Щоб максимально задовольнити нові потреби, смаки та вподобання споживачів, керівники підприємств повинні зосереджуватися на розвитку людського потенціалу та інвестуванні в людський фактор.

Варто відзначити, що підприємства будь-якої сфери діяльності потребують в сучасних умовах розвитку ринку лояльних та висококваліфікованих спеціалістів. Інфляція, як явище, розповсюджується також на "трудові навички та знання". Інфляція "трудових навиків та знань" спостерігається у підприємствах тоді, коли головні менеджери підприємств не інвестують у людський фактор. Саме людський фактор, саме людина (основна продуктивна сила); засоби праці (синонім техніки), які в західній економічній літературі ототожнюють з капіталом – є вагомим фактором економічного зростання [2]. Варто підкреслити, що формування людського капіталу потребує значного часу та суттєвих інвестицій. Набір показників для оцінки кадрового потенціалу визначається баченням майбутніх якостей персоналу підприємства. Чим чіткіше і детальніше це бачення, тим легше буде встановити критерії для його оцінки. Тому, перш ніж робити діагностику персоналу підприємства необхідно уточнити критерії або показники аналізу [1].

Розвиток людського потенціалу організації розглядається як процес формування людських здібностей і їхнє використання для досягнення продуктивних цілей організації. Формування цих здібностей включає покращення здоров'я, набуття нових знань та вдосконалення професійних навичок.

Про ефективність управління розвитком людського потенціалу на підприємствах можна стверджувати лише за умови високого рівня сукупного інтегрального значення

людського капіталу. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня економічного розвитку як країни, так і регіону.

"Людський потенціал" - це універсальна соціологічна категорія, яка може застосовуватися для порівняльного аналізу, визначення рівня суспільних трансформацій (характеристика соціальної могутності країни з урахуванням чисельності її населення), оцінки динаміки розвитку соціальних систем (окремих товариств, спільнот, регіонального та муніципального соціуму, соціальних організацій та організаційних соціальних груп). Але суспільний розвиток необхідно, насамперед, оцінювати за змінами у самій людській сутності. Розвиток суспільства - це не тільки безперервне ускладнення соціальної організації системи, а й формування людини з певним набором фізичних, освітніх, соціальних потенційних можливостей[4].

У відповідності до сучасних уявлень про ефективні технології управління, до яких і належить завдання формування і розвитку людського капіталу, доцільно використовувати процесний підхід (business process management). Під процесом можна розуміти будь-яку діяльність, яка використовує визначені ресурси (персонал, інформація, матеріальні ресурси, інфраструктура, технології) для отримання цінного кінцевого результату.

У взаємозв'язку та взаємозалежності знаходиться людський розвиток, розвиток людського потенціалу в системі національного багатства. Зосередження головних менеджерів на розвитку людського потенціалу, який тісно пов'язаний з людським розвитком і накопиченням людського капіталу, є важливим внутрішнім економічним ресурсом для підприємств. Це дозволить підприємствам досягати вищого рівня економічного розвитку, саморозвитку та підприємницької активності, що, в свою чергу, сприятиме накопиченню національного багатства країни.

Список використаних джерел

1. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : колективна монографія / Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
2. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3. Київ : Видавничий центр "Академія", 2002. 952 с.
3. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp> (дата звернення: 30.04.25).
4. Сахненко О. І. Управління розвитком людського потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.81.

Individual aspects of state support for the activities of relocated enterprises

Oleksandr Olshanskyi

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-1888-7653>

Valentyna Mamonova

<https://orcid.org/0000-0002-0219-3884>

Abstract. *Brought up to date the issue of temporary relocation of enterprises from war-affected territories to safe regions for economic recovery. Considered 3 types of relocation. Analyzed several aspects of implementing state support for relocated enterprises: enterprise relocation program, available loans of 5-7-9%, etc. Problems that arise during the establishment of relocated enterprises in other territories under different conditions are arranged into 5 groups. Proposed measures to strengthen state and regional support for relocated enterprises.*

Keywords: *enterprise relocation, state support, relocation program, available loans.*

The full-scale war in Ukraine has necessitated the relocation of enterprises from the areas of hostilities or close to them, to more or less safe regions of the country. In order to provide assistance to such enterprises, a state program for the temporary relocation of enterprises from war-affected regions was developed in 2022 and extended to 2025, and a special online platform (relocate.prozorro.sale) was created for its implementation. This program was called the “Enterprise Relocation Program” (hereinafter referred to as the Relocation Program) – within the framework of the Relocation Program, enterprises can receive assistance from the state not only in searching for the placement areas and transportation to a new location, assistance in resettling employees who have moved and finding new employees, but also in restoring logistics, purchasing raw materials, and finding sales markets” [3].

To resume the work of the enterprise, both within the framework of the Relocation Program and independently, they move to the city of Kyiv, as well as Kyiv region, Lviv, Zakarpattia, Ternopil, Chernivtsi, Ivano-Frankivsk, Khmelnytskyi and other regions. In this case, one of the three types of relocation can occur [2]:

- full relocation (when all production facilities and resources of the enterprise are moved to a safe territory);
- partial relocation (when only a part of the production facilities and/or divisions are moved to a safe territory, and the rest of them remain at the previous location of the enterprise);
- mixed relocation (when a new division is created in a safe territory and part of the personnel is moved to a new place to work in it, and the production facilities remain in the territory of the permanent location of the enterprise).

According to the results of a study by Vadym Hetman Kyiv National Economic University, presented in March 2025, more than 2/3 of Ukrainian enterprises suffered losses or were in a critical condition due to the war, so almost one third of entrepreneurs are exploring the possibilities of relocation not only to safer regions of Ukraine, but also abroad [5]. According to Opendatabot, in the first year and a half since the beginning of the war, 840 enterprises moved to safer regions under the state business relocation program, and as of the end of March 2024, there were 18,944 relocations since the beginning of 2022. In total, 11,083 companies relocated in 2024, with business relocation due to the war decreased by 18% compared to 2023 [4]. Ukrinform reports that as of 01.01.2025 from Zaporizhzhia region. more than 5,000 small and medium-sized enterprises have been relocated to other regions, 87 enterprises have been relocated to Kirovohrad region, and 78 relocated enterprises are already located in Poltava region [7].

At the same time, relocated enterprises face serious problems when establishing work in other territories under different conditions, that can be classified into the following groups:

1) administrative and legal (registration, permits, licenses, local peculiarities of business rules, reformatting the enterprise management system, restructuring logistics, etc.);

2) personnel (transportation of employees, their placement (housing), personnel migration, search for qualified specialists, attracting local residents, retraining in the event of enterprise transformation, etc.);

3) logistical (search for premises, land plot, loss of property (destroyed/left on temporarily occupied or affected territory), damage to equipment, lack of warehouse space, construction of new production facilities, installation of equipment, etc.);

4) financial and economic (costs of moving the enterprise, loss of suppliers and sales markets and search for new ones, resuming the work of the enterprise in a new place, business diversification, etc.);

5) socio-psychological (social – establishing relations with other enterprises, integration into the environment of the new territorial community and region (the need to adapt to local traditions and customs); psychological – PTSD, disruption of psychological well-being, financial hardship of employees, etc.).

In addition to the Relocation Program, financial support is provided, in particular: 5-7-9% loans, grants for relocated businesses, business assistance to internally displaced persons (IDPs), etc. [6].

Thus, in October 2024, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a decision on the possibility of extending loans under the state program “Affordable Loans 5-7-9%”, which has been implemented since 2020, until December 31, 2026; adopted a decision on simplifying the procedure for leasing state and municipal property during the period of martial law, etc. According to the Ministry of Economy, Environment and

Agriculture of Ukraine, since the beginning of 2025 alone, businesses have attracted 16.6 thousand preferential loans for a total amount of UAH 51 billion. - mainly for processing, lending in a high military risk zone, etc. [1].

Meanwhile, given the high risks of doing business in wartime, enterprises expect more significant support from the state and public governance bodies, which is confirmed by the results of the study mentioned above – almost half of the respondents think that current measures are insufficient, and 80% of respondents believe that intensive state support for relocated enterprises is needed [5]. To strengthen state and regional support for relocated enterprises, it is necessary to: at the central level – develop a real mechanism for compensating relocated enterprises for property and assets damaged as a result of hostilities; create preferential tax conditions for relocated enterprises throughout the country for a certain period; and at the local level – adapt local programs and business tools to promote the effective operation of relocated enterprises.

References

1. “Affordable loans 5-7-9%”: Entrepreneurs have received 51 billion hryvnias under the state program since the beginning of the year. 04.08.2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/b12c3954-e5db-4d5d-afea-7abe8f6703e5?lang=uk-UA&title=DostupniKrediti5-7-9> (accessed: 5 August 2025).
2. Business Relocation Guide. Step-by-step business relocation action plan. GoLocal within the framework of the USAID Economic Support to Ukraine Project. URL: <https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/relokacziya-pidpri%D1%94mstv.pdf> (accessed: 3 August 2025).
3. Enterprise relocation program. 28.01.2025. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (accessed: 3 August 2025).
4. Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics?theme=%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%97%D0%B7%D0%B4%20%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%83> (accessed: 3 August 2025).
5. Presentation results of the study "Business during war - relocation, risks and support". 20 March 2025. URL: https://kneu.edu.ua/ua/news_main/projects0123U100357nov_prezntaci_rez/ (accessed: 23 May 2025).
6. Voronova N. Business Relocation within Ukraine: New Opportunities and State Support Programs (Guide 2025). URL: <https://gram-news.com.ua/relokatsiya-biznesu-v-mezhah-ukrayiny-novi-mozhlyvosti-ta-derzhavni-programy-pidtrymky-gid-2025> (accessed: 3 August 2025).
7. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-relokacia-pidpriemstv> (accessed: 3 August 2025).

Additives and improvers in bakery products: global trends and health risks

Olena Vasiltsova

PhD in Economics, New York

<https://orcid.org/0000-0002-2896-0893>

Abstract. The study investigates the levels of impurities and food additives in bakery products from Ukraine, the European Union, and the United States. A comparative analysis of regulatory requirements across the three regions was conducted, and the compliance of actual sample compositions with current standards was assessed. The findings reveal that the highest deviations from European norms are observed in products from Ukraine and the United States.

Keywords: bakery products, food additives, food safety, regulatory policy.

Introduction. In modern mass production of bakery products, additives and improvers are widely used, affecting both technological characteristics and consumer health [1; p. 63]. These include azodicarbonamide (ADA), potassium bromate (KBrO₃), as well as various emulsifiers and preservatives such as BHA/BHT [2].

Ukrainian legislation, represented by the Ministry of Health and the State Food and Consumer Service, still lacks detailed monitoring of these additives in bakery products, mostly focusing on pesticides, mycotoxins, and heavy metals [3].

Research results. Table 1 shows the average concentrations of additives in bakery products from Ukraine, the EU, and the USA.

Table 1. Average concentrations (mg/kg) in bakery product

Substance	Ukraine	EU	USA
Azodicarbonamide	0.018	0.000	0.021
Potassium bromate	0.010	0.000	0.009
Acrylamide	0.032	0.015	0.030
BHA/BHT	0.012	0.006	0.014

Source: compiled by the author

The highest standard violations are observed in U.S. samples (74% – relative to EU standards) and Ukraine (63%). All EU samples complied with both local and EU-wide regulations.

The data confirms significant differences in the content of additives and improvers in bakery products between Ukraine, the European Union, and the United States. Particularly concerning are concentrations of ADA and KBrO₃, which have been linked to carcinogenic effects [4]; [5]; [6]; [7].

EU-manufactured products contain significantly lower levels of harmful additives or none at all, highlighting stricter regulatory practices. This aligns with EFSA policies that prohibit or restrict such compounds [8].

In the USA, ADA and BHA/BHT are permitted within FDA limits, though tested samples sometimes exceed Ukrainian levels. Ukraine remains in a hybrid state: substances banned in the EU, such as KBrO₃, are still in use despite being recognized as harmful since the 1990s.

The EU has the strictest standards, while the USA is the most lenient. Ukraine sits between both approaches, leaning towards outdated norms. Most American and Ukrainian samples failed to meet EU standards, even if they formally complied with local regulations.

Artisan and organic products contain significantly fewer or no synthetic additives. ADA and KBrO_3 pose the greatest risk due to confirmed carcinogenic potential.

Table 2. Compares regulatory limits for additives across regions

Substance	EU (EFSA)	USA (FDA)	Ukraine (MOH, DSTU)
Azodicarbonamide (ADA)	Banned	Allowed up to 45 ppm	Partially banned (not fully monitored)
Potassium bromate (KBrO_3)	Banned since 1990s	Allowed up to 50 ppm (not in all states)	Formally banned, still used
BHA/BHT	Restricted (<0.002% in baked goods)	Allowed within 0.02%	Partially allowed
Peroxides	Banned	Allowed for flour treatment	Partially allowed

Source: compiled by the author.

Conclusions. Significant differences were found in the content of food additives and improvers in bakery products from Ukraine, the EU, and the USA. Key findings include:

- Bakery products made in the EU are the safest chemically, due to the strictest regulatory requirements.

- Industrial products from the USA and Ukraine contain higher levels of harmful substances, confirming chronic health risks.

- Artisan and organic products showed better safety indicators regardless of origin.

Frequent consumption of bakery goods with high ADA, KBrO_3 , and BHA/BHT levels may lead to:

- Increased cancer risk;

- Endocrine disorders;

- Impaired liver, kidney, and respiratory function.

These conclusions are based both on data from international agencies (EFSA, FDA, IARC) and on actual laboratory measurements conducted within the framework of this study.

References

1. Vasiltsova, O. V. (2018). Ecological aspects of bakery enterprises in Ukraine. *Investment: Practice and Experience*, (17), 61–66.
2. Banned bread: Why does the US allow additives that Europe says are unsafe? (2019). *The Guardian*. <https://theguardian.com/us-news/2019/may/28/bread-additives-chemicals-us-toxic-america>.
3. Draft order of the Ministry of Health of Ukraine on safety indicators for food additives and enzymes. (2024). <https://moz.gov.ua/uk/proekt-nakazu-moz-ukraini-pro-zatverdzhennja-pokaznikov-bezpechnosti-vimog-do-harchovih-aromatizatoriv-pokaznikov-bezpechnosti-vimog-harchovih-dobavok-ta-pokaznikov-bezpechnosti-vimog-harchovih-enzimiv>.
4. Petric, D. (2019). *Toxicity of food additives*. https://www.researchgate.net/publication/337427831_Toxicity_of_Food_Additives.
5. Tilley Distribution. (2023). *Food regulations in Europe vs. the US*. <https://www.tilleydistribution.com/insights/food-regulations-in-europe-vs-the-us>.
6. U.S. Food and Drug Administration. (2025). *List of select chemicals in the food supply under FDA review*. <https://www.fda.gov/food/food-chemical-safety/list-select-chemicals-food-supply-under-fda-review>.
7. Ministry of Health of Ukraine. (2020). *Order No. 1238 on changes to hygiene regulations*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0684-20>.
8. European Commission. (2025). *Clarification on E-numbers and additive re-evaluation*. https://food.ec.europa.eu/food-safety/food-improvement-agents/additives/re-evaluation_en.

Financing information security as a NATO strategic priority in the face of hybrid threats

Olha Dzhyhora

Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr

<https://orcid.org/0000-0001-8490-3917>

Abstract. The article highlights qualitative and quantitative criteria for identifying and measuring the level of hybrid threats to information security (audience coverage, rate of spread, emotional index of the message, source of origin, technological complexity of the campaign). The narratives of information and psychological destabilisation are identified, namely: delegitimising NATO governments, creating a false context of 'war fatigue' in social groups, simulating a split between allies, aimed at undermining trust in democratic institutions. The article highlights the key themes of Russian information campaigns in 2023-2024, according to the EUvsDisinfo study.

Keywords: NATO, information security, armed conflicts, hybrid threats, destabilising factors.

Фінансування інформаційної безпеки як стратегічного пріоритету НАТО в умовах гібридних загроз

Ольга Джигора

Державний університет

"Житомирська політехніка", м. Житомир

<https://orcid.org/0000-0001-8490-3917>

Анотація. Виділено якісно-кількісні критерії для ідентифікації та вимірювання рівня гібридних загроз інформаційній безпеці (охоплення аудиторії, темпи поширення, емоційний індекс повідомлення, джерело походження, технологічна складність кампанії). Визначено наративи інформаційно-психологічної дестабілізації, а саме: делегітимізують уряди країн НАТО, створюють фальшивий контекст "втоми від війни" в суспільних групах, імітують розкол між союзниками, спрямовані на підриг довіри до демократичних інститутів. Виокремлено ключові теми російських інформаційних кампаній 2023-2024 рр., згідно з дослідженням EUvsDisinfo.

Ключові слова: НАТО, інформаційна безпека, збройні конфлікти, гібридні загрози, дестабілізаційні фактори.

Інформаційна безпека є одним із ключових вимірів національної та колективної оборони. Інформаційний простір, особливо у фазах активного збройного протистояння, стає критично важливою сферою гібридної боротьби. Загрози в цій царині проявляються у формі системної дезінформації, маніпуляції громадською думкою, когнітивного впливу на військовослужбовців і цивільне населення, а також у використанні штучного інтелекту та бот-мереж для симуляції суспільного консенсусу. Така обстановка вимагає не лише зміцнення технічних засобів протидії, а й розвитку

стратегічних комунікацій, цифрової медіаграмотності та багаторівневих систем аналізу інформаційних впливів у реальному часі.

Згідно з оцінкою Центру стратегічних комунікацій НАТО, лише в період з лютого 2022 р. по грудень 2023 р. у соціальних мережах Facebook, Telegram та YouTube було виявлено понад 12 мільйонів дезінформаційних повідомлень, орієнтованих проти країн НАТО, з яких близько 18% містили ознаки емоційно забарвленого, провокаційного чи агресивного контенту [1]. Для ідентифікації та вимірювання рівня загроз такого типу в науковому дискурсі використовуються якісно-кількісні критерії, серед яких найбільш поширеними є:

- охоплення аудиторії (кількість переглядів, поширень, реакцій);
- темпи поширення (середній час до 10 тис. переглядів або репостів);
- емоційний індекс повідомлень (на основі аналізу тональності);
- джерело походження (інституціоналізоване чи бот-мережа);
- технологічна складність кампанії (використання deepfake, генеративного

ШІ, кодування на рівні метаданих тощо) [2, 3, 4].

У роботах Ч. Шао досліджено роль соціальних ботів у просуванні низькодостовірного контенту й висловлено припущення про те, що автоматизовані акаунти значно активніші на ранніх етапах поширення дезінформації [2]. У дослідженнях Б. Ганема проаналізовано емоційну структуру фейкових новин й встановлено, що кожен тип фейків (пропаганда, клікбейти, сатира) характеризується особливими емоційними паттернами, суттєво впливаючи на сприйняття аудиторією [5]. Аналіз структури дезінформації, що був зроблений Ч. Шао, продемонстрував, що у центрі такої мережі панують боти та відсутній контроль розповсюдження. Дослідник стверджує, що "величезна кількість фейкових новин та конспірологічного контенту поширилася в соціальних мережах до та після президентських виборів у США 2016 р., незважаючи на інтенсивні зусилля щодо перевірки фактів" [6].

Щодо технології "діпфейк", то науковий доробок К. Ваккарі та Е. Чедвіка доводить, що "...штучний інтелект (ШІ) тепер дозволяє масово створювати те, що стало відомим як "діпфейки": синтетичні відео, які дуже нагадують реальні відео. Вони посилюють недовіру до медіа, інформації та мають високу соціальну небезпеку". Науковці класифікують "діпфейк", як окремий рівень маніпуляції з високими показниками технологічної складності [3]. Дослідження у галузі психології І. Мірсі та В. Лі підтверджують, що емоційний вплив, зокрема гнів, страх або сум, суттєво підвищує інтенцію прийняти або поширити фейкову інформацію [7]. Особливо цінними у цьому контексті є методології "Global Disinformation Index" (GDI), яка пропонує Індекс виявлення ризику дезінформації для кожної країни, медіа чи цифрової платформи, та база EUvsDisinfo, що систематизує приклади прокремлівських інформаційних впливів у Європі, зокрема на східному фланзі НАТО [8, 9].

Так, згідно з даними GDI за 2023 р., Україна, Латвія, Болгарія та Угорщина мають найвищий ризик дезінформації серед країн НАТО та партнерів, через наявність уразливих медіаринків і низький рівень цифрової обізнаності населення. У рейтингу "Media Market Risk Ratings" індекс дезінформаційного ризику для українського інформаційного середовища складає 84/100 (де 100 є найвищим рівнем ризику) [9].

Інформаційно-психологічна дестабілізація часто супроводжується цілеспрямованими наративами, які:

- делегітимізують уряди країн НАТО;
- створюють фальшивий контекст "втоми від війни" в суспільних групах;
- імітують розкол між союзниками;
- спрямовані на підрив довіри до демократичних інститутів [9].

У 2023–2024 рр. російські інформаційні кампанії, згідно з EUvsDisinfo, включали такі ключові теми, як: "НАТО провокує війну", "українська армія використовує заборонені методи", "ЄС розвалюється через санкції" тощо. Загалом зафіксовано понад 3500 унікальних прикладів дезінформації, які націлені як на європейську, так і на американську аудиторію [9]. У цій парадигмі НАТО має враховувати асиметричний характер інформаційних загроз та необхідність системного інвестування у кібергігієну, цифрову медіаосвіту, психологічну стійкість військових і цивільних осіб, зокрема шляхом фінансування структур Strategic Communications, відповідних навчальних програм, а також технологій OSINT (відкритих джерел розвідки) та SOCMINT (соціальних мереж).

Отже, сучасне безпекове середовище, сформоване під впливом збройних конфліктів і гібридних загроз, кардинально трансформує пріоритети фінансової політики НАТО. Обґрунтовано, що у контексті нового типу загроз, пов'язаних із дезінформацією, когнітивним впливом, політичною радикалізацією та маніпуляціями через цифрові платформи, ключовим викликом стає необхідність інтеграції інформаційної безпеки у фінансову архітектуру НАТО. Забезпечення стійкості до інформаційних операцій, зокрема через підтримку стратегічних комунікацій, розвиток людського капіталу в галузі цифрової грамотності, а також інвестиції в аналітичні платформи типу GDI та EUvsDisinfo, перетворюється на невід'ємну складову фінансової стратегії Альянсу. Акцентовано, що усе це вимагає формування гнучкої, багатофакторної моделі фінансування, здатної відповісти як на конвенційні виклики, так і на асиметричні загрози нового покоління.

Список використаних джерел

1. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. *Social Media Manipulation Trends in 2022–2023: Data Analysis Report*. Riga: NATO StratCom COE, 2024. 67 p. Режим доступу: <https://stratcomcoe.org/publications>.

2. Shao C. et al. (2017). The spread of low credibility content by social bots. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1707.07592>.
3. Vaccari, C., & Chadwick, A. (2020). Deepfakes and Disinformation: Exploring the Impact of Synthetic Political Video on Deception, Uncertainty, and Trust in News. *Social Media + Society*, 6(1). <https://doi.org/10.1177/2056305120903408>.
4. Ghanem B., Rosso P., Rangel F. (2019). An Emotional Analysis of False Information in Social Media and News Articles. DOI:10.1145/3381750.
5. Ghanem B., Rosso P., Rangel F. (2019). An Emotional Analysis of False Information in Social Media and News Articles. DOI:10.1145/3381750.
6. Shao C, Hui P-M, Wang L, Jiang X, Flammini A, Menczer F, et al. (2018) Anatomy of an online misinformation network. *PLoS ONE* 13(4): e0196087. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0196087>.
7. Yisroel Mirsky and Wenke Lee. 2021. The Creation and Detection of Deepfakes: A Survey. *ACM Comput. Surv.* 54, 1, Article 7 (January 2022), 41 pages. <https://doi.org/10.1145/3425780>.
8. Global Disinformation Index. Disinformation Risk Assessment: Ukraine 2023. GDI, 2023. Режим доступа: <https://disinformationindex.org/research>.
9. EUvsDisinfo. Pro-Kremlin Disinformation Cases Database, 2023–2024. European External Action Service, 2024. Режим доступа: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases>.

UDC: 332.1:351.82(477):339.922(4)

Ukraine's state regional policy on the path to European integration

Olha Voitenko

*SI "Institute of Regional Research named
after M. I. Dolishniy of NAS of Ukraine", Lviv*
<https://orcid.org/0000-0002-0888-3974>

Abstract. *The current tasks of Ukraine's state regional policy are examined in the context of European integration. The key requirements of the EU Cohesion Policy that need to be implemented, particularly in areas such as multilevel governance, smart specialisation, transparency, and management efficiency, are analysed. The challenges of adapting to EU fund regulations and the issues related to staffing and administrative capacity are highlighted.*

Keywords: *state regional policy, cohesion policy, EU, european integration.*

**Державна регіональна політика
України на шляху до євроінтеграції
Ольга Войтенко**

ДУ "Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долишнього НАН України", м. Львів
<https://orcid.org/0000-0002-0888-3974>

Анотація. Розглянуто актуальні завдання державної регіональної політики України в контексті євроінтеграції. Проаналізовано основні вимоги політики згуртованості ЄС, які потребують імплементації, зокрема щодо багаторівневого управління, смарт-спеціалізації, прозорості та ефективності управління. Виокремлено виклики адаптації до правил фондів ЄС, а також проблеми в кадровому та управлінському забезпеченні.

Ключові слова: державна регіональна політика, політика згуртованості, ЄС, євроінтеграція.

Відкриття переговорного процесу щодо вступу України в Європейський Союз у червні 2024 року підкріпило важливість подальшого руху до адаптації *acquis communautaire* в усіх секторах економіки та сферах суспільного життя. У розділі "Регіональна політика та координація структурних інструментів" Україні необхідно адаптувати та імплементувати 104 правових акти, на які посилаються п'ять основних Регламентів Політики згуртованості ЄС [1].

Політика згуртованості (англ. - Cohesion Policy) - є спільноєвропейською стратегією розвитку регіонів та держав-членів ЄС. Закріплена в Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 174), вона спрямована на зміцнення економічної та соціальної згуртованості шляхом зменшення відмінностей у рівні розвитку між регіонами [2]. Для України впровадження *acquis* у сфері Державної регіональної політики означає втілення основних вимог та принципів політики згуртованості, а саме:

- Зменшення регіональних диспропорцій: сприяти розвитку регіонів, які відстають, та підвищувати їхню конкурентоспроможність.

- Підтримка створення робочих місць та конкурентоспроможності бізнесу: регіональна політика має бути спрямована на стимулювання економічного зростання, особливо через підтримку малого та середнього бізнесу, інновацій та розвитку підприємництва.

- Смарт-спеціалізація: регіони мають зосереджуватися на тих сферах, де вони мають конкурентні переваги та потенціал для інновацій. Це допомагає уникнути розпорошення ресурсів і максимізувати ефект від інвестицій.

- Стале зростання та цифровізація: заохочення "зелених" інвестицій, енергоефективності, розвитку цифрової інфраструктури та послуг.

- Багаторівневе управління та децентралізація: забезпечення ефективної співпраці та розподілу відповідальності між центральним урядом, регіональними

та місцевими органами влади у формуванні та реалізації регіональної політики, а також передача повноважень та фінансових ресурсів на нижчі рівні за принципом субсидіарності.

- Прозорість та підзвітність: забезпечення прозорості у використанні коштів та підзвітності органів влади перед громадянами.

- Професіоналізм публічної служби: підвищення якості та ефективності роботи кадрового забезпечення державного апарату та місцевого самоврядування.

- Розробка довгострокових регіональних стратегій: вони мають бути чіткими, обґрунтованими та відповідати загальнонаціональним пріоритетам та пріоритетам ЄС.

- Програмний підхід до фінансування: відхід від проєктного фінансування до комплексних регіональних програм, які передбачають системні зміни та інтегрований розвиток.

- Моніторинг та оцінка: запровадження ефективних систем моніторингу та оцінки реалізації регіональних програм та проєктів для відстеження прогресу й коригування дій.

- Адаптація до правил фондів ЄС: Україна має адаптувати системи управління та контролю фінансових потоків до вимог Європейських структурних та інвестиційних фондів, які є основним джерелом фінансування політики згуртованості ЄС.

- Партнерство: залучення до розробки та реалізації регіональної політики не тільки органів влади, але й громадських організацій, бізнесу, наукових кіл та інших стейкхолдерів.

- Транскордонне та транснаціональне співробітництво: активна участь у програмах Interreg та інших ініціативах, які сприяють співпраці з регіонами країн-членів ЄС та сусідніх країн.

Станом на середину 2025 року, оцінка ЄС щодо досягнень України у сфері державної регіональної політики на шляху до євроінтеграції є частиною ширшого процесу оцінки прогресу за всіма переговорними главами. Серед позитивних аспектів відзначається ключова роль децентралізації, триваючий процес адаптації та реалізації основних нормативно-правових актів і відзначається активна участь України у програмах транскордонного співробітництва (Interreg) та інших ініціативах, що сприяє напрацюванню досвіду та адаптації до європейських практик [3].

Втім, необхідно зауважити також значну кількість проблемних "місць" у сфері Державної регіональної політики, які Україні ще необхідно подолати. Так, ЄС зауважують недостатність координації дій та політик на центральному рівні, оскільки часто зустрічається неузгодженість між діями різних профільних міністерств, що впливає на реалізацію положень Державної стратегії розвитку регіонів загалом. Окрім того, регіональні та місцеві органи влади попри децентралізацію

все ще не мають достатнього досвіду, ресурсів та кваліфікованих кадрів для розробки та реалізації складних європейських програм регіонального розвитку.

Проблеми із кадровим забезпеченням, зокрема брак фахівців із проєктного менеджменту, фінансового управління фондами ЄС, моніторингу та оцінки ефективності реалізації смарт-спеціалізації, а також часті зміни управлінських кадрів на центральному та регіональному рівні негативно позначаються на можливостях впроваджувати норми ЄС у сфері регіональної політики та забезпечити сталість політики й безперервність реалізації стратегій.

Окремим викликом називають забезпечення європейських практик фінансового управління та контролю, що прямо пов'язано із можливістю в майбутньому отримувати гроші з "фондів згуртованості". Адаптація до правил фондів ЄС - це одна з найскладніших сфер, адже Україна має побудувати абсолютно нову систему управління та контролю за європейськими фондами, яка включає: визначення управляючих, сертифікуючих та аудиторських органів, які мають бути повністю незалежними та відповідати суворим вимогам ЄС; гармонізація українського законодавства про публічні закупівлі з правилами ЄС та забезпечення їх ефективного застосування; створення надійних систем відстеження використання коштів, досягнення показників та запобігання зловживанням; забезпечення нульової толерантності до корупції у процесах використання європейських коштів.

Серед інших проблемних аспектів є: перехід до програмного підходу замість проєктного, що може забезпечити сталість та довготривалість позитивних змін, розвиток ефективних партнерств між усіма стейкхолдерами та формування умов і середовища для їхньої достатньої та актуальної залученості, що безпосередньо також пов'язано із налагодженням комунікацій між органами влади й громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Третяк Ю. Пропозиції до Національної програми адаптації *acquis* в контексті Глави 22 "Регіональна політика та координація структурних інструментів". *Інститут громадянського суспільства*. 27.02.2024. URL: <https://www.csi.org.ua/news/propozycji-do-nacjonalnoyi-programy-adaptacziyi-acquis-v-konteksti-glavy-22-regionalna-polityka-ta-koordynacziya-strukturnyh-instrumentiv> (дата звернення: 29.07.2025).
2. European Commission. Cohesion policy. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/what/glossary/cohesion-policy_en (дата звернення: 29.07.2025).
3. Прогрес чи регрес? Як Європейська Комісія оцінила стан справ щодо врядування та регіональної політики в Україні та що порекомендувала робити далі. *Портал "Децентралізація"*. 19.11.2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18925> (дата звернення: 29.07.2025).

Innovative and investment support for development

Pavlo Bubenko

*North-Eastern Scientific Center of the National Academy of Sciences
of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine*

Yuriy Kalekin

*North-Eastern Scientific Center of the National Academy of Sciences
of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine*

Abstract. *The article presents scientific and methodological recommendations for the activation of innovative and investment activities, which are based on the integral level of innovativeness of business entities, the degree of scientific and technological potential of scientific institutions and industrial enterprises, which makes it possible to realistically assess the investment and innovation prospects of these important links in the transformation process. It is shown that innovativeness and investment are an integral component and an effective tool for the evolutionary development of complex socio-economic systems, which, under the influence of the above factors, are undergoing a difficult stage of their modernization and self-organization.*

Keywords: *innovations, investments, enterprise, scientific and technical activity.*

Increasing the efficiency of the national economy is inextricably linked with the innovative and investment development of all spheres of entrepreneurial and economic activity. Ukrainian legislation [1] defines investments as monetary resources, target bank deposits, shares, stocks and other significant assets, technical and technological processes, vehicles, equipment, licenses, or property rights invested in objects of entrepreneurial and other types of activity - in order to obtain benefits and achieve a positive socio-economic result.

Considering this definition, the following characteristics of investments can be distinguished: the potential ability of investments to generate profit; the investment process, as a form associated with the transformation of a share of accumulated funds into other types of assets of a financial entity.

Thus, investment is understood as a purposeful investment for a certain period of time, of funds in all their configurations in various investment and innovation projects (instruments) to achieve the entrepreneurial goals of investors. The investment process involves the sequence of stages of investment activity: the main stages of the investment process can be called: making a decision to invest; implementation and use of investments.

Investment activity is a procedure that includes both the investment itself and the subsequent execution of other operations with the main goal of obtaining investment benefits or other positive (social or environmental) results.

Innovation (novelty) - a new or significantly improved product (goods, services) or procedure, another way of trading or the latest organizational method in business practice, organization of workplaces or external relations, introduced into practical use. Innovative activity is an activity (including scientific, scientific and technical, coordination, entrepreneurial and trade) that is focused on the implementation of innovative projects (products), as well as on the formation of innovative infrastructure and providing its practical orientation. Innovative activity, which is associated with investments in innovation, is defined as innovative and investment activity.

Subjects of innovation and investment activity are: enterprises that create innovations; institutions and individuals whose intellectual property or intellectual property rights are used in the creation of innovations; investment funds, as well as other economic counterparties, including foreign ones, who direct their resources to subsidize innovation activities.

The theoretical foundations of the interrelationships of innovations and investments in the structure of financial resources and their impact on financial dynamics through the creation of investment demand by "innovators" were deepened and expanded by the followers of the "father" of innovation theory J. Schumpeter (J. M. Keynes, E. Hansen, M. Kondratiev and others) [2-5].

By "innovators" J. Schumpeter understood economic entities and firms that try to invest financial resources in new undertakings - in order to obtain additional (mostly risky) benefits. The essence of J. Schumpeter's concept was that the investment demand (purchasing power) of innovators can be stimulated by financial institutions.

Innovative activities, that is, work related to significant investments in innovation, are called innovation and investment activities.

In the 21st century, the main factor determining the decent socio-economic status and strength of any country is the innovation and investment component. The innovative path of development makes it possible to create such a socio-economic environment that can firmly guarantee the solution of complex scientific and technical problems, research and put on the shelves new basic innovations, form high-tech industries and science-intensive technologies, and offer the modern market highly competitive innovative products and services. The intensive formation of the investment and innovation process contributes to the diversification of industry, modernization of basic sectors of the economy, thereby increasing the return on invested capital.

Statistical data show that in innovatively developed countries, approximately 50–70% of GDP growth is achieved through advanced scientific and technical developments, the use and implementation of new technologies. Therefore, we can conclude that the unbreakable chain of "innovation - investment" is a general interdependent concept, and innovation itself guarantees a significant and high-quality level of investment.

The specifics of reproducing an important investment resource, as well as new-type equipment, include: the special unity and innovativeness of all initial investment resources; the need to continue production during use with a guarantee that the new type of equipment will retain all its properties until the end of its life cycle; and a sudden increase in the value of venture capital.

The characteristic features of the reproduction of such an investment resource, as well as the latest methodology, are determined by a number of factors:

firstly, the features of technology as a resource (technology is a holistic set of scientific and technical knowledge, processes, materials, equipment, organization and management that can be used during the development, production and (or) operation of products);

secondly, the peculiarities and specifics of the state of the economy and its technological base;

thirdly, a set of priorities in the social and scientific and technical spheres, and in the economy in general.

The study of information factors gives reason to note the following features of the process of reproducing new technologies of investment resources:

the unity of the totality of initial scientific knowledge includes scientific and technical, organizational and managerial;

a high level of intellectualization of work at absolutely all stages of the general reproductive process, including the distribution and exchange phases;

clearly expressed inter-sectoral and inter-regional character;

as well as in the reproduction of new system technology, high integration of science, production and market with the continuation of production at the consumption stage.

Let's consider and differentiate similar definitions, such as "innovative investment", "investment in innovation", "investment in innovation".

Innovative investment – new forms of innovation investment (new sources of innovation financing are planned).

Investments in innovation – resources, innovation resources that are invested in reproduction or involved in the reproduction procedure earlier, in the form of innovations (equipment, technological processes, new personnel with new qualifications).

Investments in innovations - investments in the formalized result of fundamental, applied research, development or experimental work in any field of activity to increase its efficiency. Thus, the basis of resource provision for innovative activity is investments, the lack of which makes the procedure for the formation and introduction of innovations difficult to implement.

The relationship between investments and innovations can also be traced in the fact that investments can be made in economic, scientific, organizational, environmental, social, and other areas. And only an innovative approach will bring tangible effects and desired results from investments in these areas of activity.

References

1. Law of Ukraine "On Investment Activities (Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1991, No. 47, p. 646 with subsequent amendments).
2. Schumpeter J. Theory of Economic Development. Moscow: Progress, 1982. – 489 p.
3. Keynes J. M. General Theory of Employment, Interest, and Money //Anthology of Economic Classics. M.: Ekonov, 1993. – 577 p.
4. Hansen E. Business cycles and national income. Vol. 2. Moscow: Economics, 1997. – 111 p.
5. Kondratiev M. D. Basic problems of economic statics and Dynamics. Moscow: Economy, 1989. – 213 p.

Culture and Art

Reinterpretation of traditional practices through the lens of contemporary materials and visual strategies

Alla Dyachenko

Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after M. Boychuk, Member of the Union of Designers of Ukraine, Member of the National Union of Artists of Ukraine, Kyiv

Abstract. *The thesis explores key trends in the development of 21st-century applied arts within the context of globalization. Special focus is given to contemporary craft, craftivism, modular art, and innovative material practices. The influence of socio-cultural changes on the aesthetics, techniques, and function of decorative art is examined. The study highlights the role of craft practices as a means of communication, ethical reflection, and the formation of cultural identity.*

Keywords: *contemporary craft, craftivism, decorative art, cultural identity, innovative materials.*

Реінтерпретація традиційних практик через призму сучасних матеріалів і візуальних стратегій

Алла Дяченко

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, членкиня спілки дизайнерів України, членкиня Національної спілки художників, м. Київ

Анотація. *У тезах розглядаються провідні тенденції розвитку художньо-промислового мистецтва XXI століття в умовах глобалізації. Особливу увагу приділено сучасному ремеслу (contemporary craft), крафтивізму, модульному мистецтву та інноваційному підходу до матеріалів. Аналізується вплив соціокультурних процесів на естетику, техніки та функцію декоративного мистецтва. Наголошується на ролі ремісничих практик як засобу комунікації, етичної рефлексії та формування культурної ідентичності.*

Ключові слова: *сучасне ремесло, крафтивізм, декоративне мистецтво, культурна ідентичність, інноваційні матеріали.*

У XXI столітті художньо-промислове мистецтво охоплює широкий спектр напрямів, що відображають глибокі соціальні, технологічні та культурні зміни сучасного світу. Ці процеси проявляються у різноманітних сучасних течіях, які формують динаміку розвитку декоративно-прикладного мистецтва в умовах глобалізації.

Одним із ключових напрямів є contemporary craft – сучасне ремесло, яке поєднує традиційні техніки з інноваційними матеріалами та актуальною естетикою. Виставка *This Present Moment: Crafting a Better World* у Renwick Gallery Смітсонівського музею американського мистецтва стала яскравим прикладом цього явища. До експозиції увійшло 171 мистецький об'єкт із текстилю, скла, металу, дерева та кераміки, які поєднували високий рівень майстерності з глибоким соціокультурним змістом. Роботи торкалися тем ідентичності, екології, спільнотного досвіду та особистих історій.

Іншим важливим явищем є крафтивізм – поєднання ремісничих практик з активізмом. Рух *Craftivist Collective*, започаткований Сарою Корбетт у 2009 році, використовує традиційні техніки рукоділля як інструменти ненасильницького протесту та соціального діалогу. У цьому контексті декоративне мистецтво стає не лише засобом самовираження, а й способом осмислення соціальної несправедливості, захисту прав людини та екологічної відповідальності.

Також активно розвивається модульне мистецтво – форма творчості, що дозволяє глядачеві брати участь у формуванні твору. Такі об'єкти є відкритими до змін, створюють умови для партисипативного досвіду і втілюють ідеї співтворчості, персоналізації культурного сприйняття та децентралізації авторства.

Сучасне ремесло дедалі частіше звертається до ідей руху *Arts and Crafts*, який виник у XIX столітті як реакція на індустріалізацію. Сьогодні ці принципи отримують нове прочитання. Наприклад, дизайнер Джонатан Андерсон у співпраці з брендом Loewe активно впроваджує ручну працю, традиційні методи та місцеві ремісничі практики у сферу високого дизайну. Таким чином, ремесло набуває значення не лише естетичного, а й етичного та екологічного ресурсу.

Не менш важливою є інноваційність у роботі з матеріалами. Під час *London Craft Week 2025* було представлено твори, створені з біосмол, вторинного дерева та новітніх екокомпозитів. Митці експериментують із матеріальністю, розмиваючи межі між природним і штучним, традиційним і технологічним.

Загалом, у сучасному художньо-промисловому мистецтві набуває значення не лише форма чи технічна досконалість. У глобалізованому культурному середовищі митцям важливо транслювати через свої твори соціально значущі меседжі. Залучення до актуальних тем громади, міста чи нації посилює вплив мистецтва, дозволяючи художникам бути почутим у перенасиченому інформаційному просторі.

Спільною рисою всіх зазначених практик є гармонійне поєднання глибокої шани до матеріалу та технічних прийомів із прагненням передати важливі соціальні й культурні змісти. Цінність такого мистецтва визначається не лише його естетичними чи утилітарними характеристиками, а передусім його здатністю до розповіді, морального осмислення та антропологічного аналізу. Воно існує не стільки для комерційного обігу, скільки через нього – як засіб комунікації, збереження пам'яті, виявлення ідентичностей і критики. У цьому контексті сучасне художньо-промислове мистецтво виступає інтелектуальним процесом, що виявляє багатогранність культурних ідентичностей, ставить під сумнів усталені культурні парадигми та утверджує значення традицій як живого й гнучкого інструменту формування майбутнього.

Список використаних джерел

1. Romain J. All Art is Part of the Same Constellation: A Conversation on Craft and Artistic Practice with Heri Dono. *Journal of Modern Craft*, 2016, №9(2), 183–191. URL: <https://doi.org/10.1080/17496772.2016.1205282>.
2. The Art of Craft in the 21st Century. *documentjournal.com*, 2017. URL: <https://www.documentjournal.com/2017/04/the-art-of-craft-in-the-21st-century>.
3. Why 21st century design lovers will appreciate the Arts & Crafts movement. *vinterior.co*, 2017. URL: <https://www.vinterior.co/blog/behind-the-design/movements/why-21st-century-design-lovers-will-appreciate-the-arts-crafts-movement>.

Typologization of Myron Levytskyi's covers

Yaryna Turchynyak

Lviv National Academy of Arts, Lviv

<https://orcid.org/0000-0003-0514-3281>

Abstract. *A typology of Myron Levytskyi's covers has been developed based on functional purpose, material, stylistic, and genre components, covering the period from the 1930s to the 1990s. The complex process of designing original cover layouts and integrating their elements into book structures has been examined. From a significant body of discovered materials, Myron Levytskyi's multifaceted approaches to composition, context, and typography in book covers have been analyzed and systematized. The implementation of Modernist trends in Myron Levytskyi's book and magazine graphics is considered in the context of Canadian multiculturalism. His stylistic and genre preferences are summarized, highlighting the influence of the Ukrainian diaspora's cultural and artistic environment and Canada's multicultural framework, through the synthesis of Modernist and pro-European tendencies. The artist's work in book and magazine design has been structured, and for the first time, a typology of Myron Levytskyi's book and magazine graphics based on function and material construction has been proposed. This retrospective analysis brings attention to issues in book illustration and typography, as essential components of graphic design. Preserving Myron Levytskyi's artistic legacy in book and magazine design remains an important issue for Ukrainian art history.*

Keywords: *Myron Levytskyi; multiculturalism; Modernist trends; book and magazine graphics; Canada, book covers.*

One of the central topics of this study is Myron Levytskyi's work in book graphics, which includes essential components such as cover design, illustration, and typography. His covers exhibit wide variability in typological classification. Each design incorporates both constant and variable elements, including typography, illustration, and compositional expression. Attention to these visual elements plays a crucial role in the layout of covers. Their varied combinations communicate distinct emotional and associative meanings.

For the first time, a significant collection of Myron Levytskyi's covers has been systematically typologized. His covers can be categorized according to functional, stylistic-genre, artistic-compositional, contextual, and authorial criteria. The dominant graphic intentions are visual-aesthetic expression and utilitarian purpose. Based on their characteristics, Myron Levytskyi's covers can be classified into the following groups:

1. Illustrative
2. Illustrative and typographic
3. Typographic
4. Ornamental
5. Contour line
6. Contextual (historical)
7. Children's literature
8. Periodicals

It is important to note that this classification is not absolute, as it is nearly impossible to locate all of Myron Levytskyi's works. New research continues to emerge, which may expand or reshape understanding of his contributions. While analyzing his covers, a stylistic diversity is evident. This fusion of visual concepts reflects Myron Levytskyi's aesthetic vision, which holds substantial value in book graphic design. Covers created or reissued from the 1930s to the 1990s were included in the analysis. Based on the established typology and structure, most of Myron Levytskyi's covers were created for books, followed by periodicals, and then by children's literature for various age groups. Differentiation is supported by stylistic, technical, artistic, and conceptual markers, allowing for nuanced classification.

Illustrative covers represent a significant portion of the collected material in the field of book and magazine graphics. These covers are loaded with meanings corresponding to their functional purpose – they serve communicative, informational, and promotional purposes. Different combinations of these markers evoke a variety of emotional and associative responses. In covers that fall into the illustrative category, the typography typically serves a utilitarian and primarily informative role. Within a broad array of recovered covers, diverse compositional and contextual approaches can be identified [1]. We regard these graphic works as communicative, utilitarian, and aesthetic accomplishments of Myron Levytskyi. His covers combine Modernist stylistic intentions with elements of national identity. The Modernist trends reflected in Myron Levytskyi's work represent a synthesis of European influences and Canadian multiculturalism, interwoven with the cultural and artistic milieu of the Ukrainian diaspora. These forces had a direct impact on the development of Myron Levytskyi's stylistic and formal priorities [2]. Based on artistic analysis of the covers, many works feature smooth curved lines and floral motifs – hallmarks of Art Nouveau. However, in our view, these covers also exemplify a synthesis of stylistic elements drawn from Neo-Byzantinism, Post-Cubism, Expressionism, and Art Deco.

According to the proposed typology, illustrative and typographic covers have been analyzed. These designs combine illustration with unique typographic compositions, placing increased emphasis on typography as a dominant visual component. In the functional-communicative context of cover design, meaning is conveyed through both the illustrative elements and the typography. Typography in these works performs various roles: it may appear as a conventional informational font set, a distinctive typographic composition, or as the basis of contemporary lettering.

In a multidisciplinary context, the principles of fine art have a significant influence on graphic design. One of the most important elements of the cover is typography. The next group in the typology includes typographic covers. Here, typography primarily serves a utilitarian function. However, its methods of execution display noteworthy variation. Myron Levytskyi is a leading expert in book and magazine graphics, having elevated the cover design to a higher artistic level. Indeed, he was an innovator in the field, as no one before him had attributed such aesthetic and

cultural importance to covers, and particularly to typefaces [3]. For the most part, covers had previously fulfilled only functional roles and lacked aesthetic value or artistic intent. Myron Levytskyi's covers stand out as some of the first to incorporate Cyrillic lettering in a stylistically sophisticated way. The fonts he created are organically integrated and distinguished by strong aesthetic appeal. Typography in his work underwent a clear transformation – from purely functional usage to one with visual and artistic significance.

The next category among the proposed groups includes ornamental covers. The dominant feature here is floral ornamentation. In terms of stylistic and figurative language, Modernist intentions prevail. The central visual element across these covers is stylized floral ornamentation that often fills the entire layout. Within this expressive framework, smooth and angular lines are juxtaposed, and the stylistic language incorporates elements of Art Deco.

Following this is the group of contour line covers. A key characteristic is the use of curved lines – either symmetrical or asymmetrical – that reflect the influence of avant-garde movements. These covers feature an abundance of floral elements, and in some cases, dominant abstract aesthetic solutions. Human figures or silhouettes are elongated, exaggerated, and at times rendered as amorphous shapes combined with floral patterns or starkly contrasting lines.

The next group includes contextual covers. Myron Levytskyi possessed a clear artistic vision shaped by experiences across various cultural and artistic settings – Poland, Austria, France, and Canada. He sought to convey more than simple information; he believed that any visual object could carry conceptual and aesthetic meaning. The fact that Ukrainians form one of the largest Slavic diasporas in Canada became a key catalyst for the development of Ukrainian educational institutions and other national and cultural initiatives. This environment created a strong demand for the promotion of Ukrainian literature and periodicals. The research presented here focuses on the conceptual underpinnings of Myron Levytskyi's works and the evolution of his graphic language as an expression of national identity.

Among the typological categories, the next group comprises children's publications. When examining covers for children's books, it is evident that they often follow a consistent visual approach, with stylistic similarities across many examples. Typography plays a secondary role, while illustration and narrative are prioritized. The artistic and figurative language tends toward realism, aligning with the perceptual abilities of preschool and school-age children. However, we believe that this visual approach effectively communicates narratives in a way that is understandable for its young audience.

Structurally, children's book covers can be divided into two categories: those intended for preschool-age children and those aimed at school-age children. Differentiation is made according to function. A single cover may incorporate multiple visual styles and concepts. In this context, it is essential to highlight both stylistic choices and artistic-figurative strategies. Children's periodicals served a utilitarian

function while also transmitting Ukrainian customs and traditions. In doing so, they contributed to the promotion and preservation of Ukraine's national and cultural heritage for future generations. Preschool publications were often initiated through sociocultural efforts by the Ukrainian diaspora in Canada. Myron Levytskyi conveyed national cultural values through the medium of children's book covers. His works helped to promote Ukrainian cultural traditions and foster a sense of national identity. In his covers for fairy tales, Myron Levytskyi employed ethnic motifs with a unique execution style distinctive to his body of work. He brought attention to nuanced and meaningful themes within fairy tales through these artistic choices.

The final category includes periodicals. Graphic works in this group are further divided into book publications and magazine or newspaper formats, including magazines and calendars. We propose analyzing periodicals based on this distinction. The cultural and artistic environment within Canadian multiculturalism absorbed and reinterpreted modern artistic currents in unique ways. Modernism, in its many forms, had a wide influence, though several specific tendencies dominate Myron Levytskyi's periodical covers. Art Deco, ornamental designs, and floral motifs are especially prominent. In terms of stylistic and figurative language, modern elements are clearly visible – particularly in the stylized depiction of human figures, combined with flowing linear patterns and idealized natural forms. These illustrations are rendered in a planar, decorative style. Through a typological study of covers for the magazine *“Zhinochy Svit”* (*“Women's World”*), certain stylistic and visual patterns in Myron Levytskyi's work can be identified. He developed new covers for this publication, working on typography, illustration, and ornamentation, and significantly reshaped its style and compositional structure. He combined floral motifs with illustration, integrating national identity into the broader Canadian multicultural context. In these covers, ethnic visual features were reinterpreted through a modern lens, and the focus gradually shifted toward expressive typography.

Conclusions and suggestions. In conclusion, the book graphics of Myron Levytskyi are of substantial importance and remain highly relevant today. His works demonstrate a high degree of ideological depth and artistic refinement. Based on the research presented in this article, the following key points are highlighted:

- Myron Levytskyi's book and magazine graphics have been organized and typologized into distinct groups through a combination of theoretical and empirical methods. It is worth noting that his artistic development was significantly shaped by cultural and artistic environments in Poland, Austria, France, and Canada.

- The stylistic and genre features, as well as the visual language of Myron Levytskyi's work from the 1930s to the 1990s, have been clarified. Based on this analysis, the dominant artistic trends that influenced his creative vision have been identified.

It has been established that Myron Levytskyi's book and magazine graphics underwent a transformation – from purely utilitarian functions to fully-developed

artistic works. This transformation elevates discussions not only about artistic value but also about the evolving role of graphic design. As a result, despite debates within multidisciplinary fields, Myron Levytskyi's contributions have made a lasting impact on both the fine arts and graphic design. The material serves as a foundation for scholarly discourse in theoretical, empirical, and practical contexts. The book graphics of the Ukrainian diaspora are vital – not only for promoting Ukrainian culture but also for enriching the nation's cultural and artistic legacy.

References

1. Berehovska, Kh. (2015). *Sviatoslav Hordynskyi pro mystetstvo* [Sviatoslav Hordynsky about art]. Zbirnyk statei. Apriori. [in Ukrainian].
2. Melnyk, I. (2019). *Ukrainska uzhytkova hrafika kintsia XIX pochatku XX stolittia* [Ukrainian graphics of the late 19th and early 20th centuries]. Lviv: Lvivska natsionalna akademiia mystetstv; Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
3. Novozhenets, H. (2015). *Obrazotvorche mystetstvo ukrainskoi diaspori 1940–1970 rokiv: polivariantnist khudozhnoho dosvidu* [Fine art of the Ukrainian diaspora in 1940–1970: Polyvariance of artistic experience]. Lviv: Kalvariia. [in Ukrainian].
4. Romaniuk, S. (2013). *Mystetstvo LArt: iliustrovanyi mystetskyi zhurnal (1932–1936). Istoryko-bibliohrafichnyi kompleks* [Art of LArt: Illustrated Art Magazine (1932–1936). Historical and bibliographic complex]. Lviv: NAN Ukrainy, Lvivska natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. Stefanyka. [in Ukrainian].
5. Subtelny, O. (1992). *Ukraina: istoriia* [Ukraine: History] (2nd ed.; Yu. I. Shevchuk, Trans.; S. V. Kulchytskyi, Intro.). Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
6. Stelmashchuk, H. (Ed.). (2013). *Ukrainski myttsi u sviti* [Ukrainian artists in the world]. Lviv: Apriori, Lvivska natsionalna akademiia mystetstv (Naukovodoslidnyi sektor). [in Ukrainian].
7. Iatsiv, R. M. (2012). *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: Ukrainska teoretychna dumka XX stolittia. Chastyna 2* [Ideas, contents, interpretations of fine art: Ukrainian theoretical thought of the 20th century. Part 2]. Lviv: Lvivska natsionalna akademiia mystetstv; Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
8. Iatsiv, R. (2021). *Mala khronolohiia mystetskykh podii i pamiatnykh dat XX stolittia: Ukraina – Svit* [A small chronology of artistic events and memorable dates of the 20th century: Ukraine – World]. Apriori. [in Ukrainian].

Earth Sciences

Reservation of territorial communities – a path to sustainable development (based on materials from the Ternopil City Territorial Community)

Lyubomyr Tsaryk

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil
<https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>

Petro Tsaryk

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil
<https://orcid.org/0000-0002-4503-4437>

Ihor Kuzyk

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil
<https://orcid.org/0000-0002-4491-1071>

Abstract. *The study analyzed the nature reserve of the Ternopil city territorial community, the functional and spatial structure of the nature reserve fund of the community. The level of conservation of the territory in comparison with other communities was determined. The prospects for the development of the nature reserve fund of the Ternopil community were considered.*

Keywords: *nature reserve, nature reserve fund, Ternopil community, the prospect of creation.*

Заповідність територіальних громад – шлях до сталого розвитку (на матеріалах Тернопільської міської територіальної громади)

Любомир Царик

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль*
<https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>

Петро Царик

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль*
<https://orcid.org/0000-0002-4503-4437>

Ігор Кузик

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль*
<https://orcid.org/0000-0002-4491-1071>

Анотація. *В дослідженні проаналізовано заповідність Тернопільської міської територіальної громади, функціональну та просторову структури природно-заповідного фонду громади. Визначено рівень заповідності території у порівнянні з іншими громадами. Розглянуто перспективи розвитку природно-заповідного фонду Тернопільської громади.*

Ключові слова: *заповідність, природно-заповідний фонд, Тернопільська громада, перспектива створення.*

Ступінь заповідності територіальних громад фактично узагальнює діяльність її мешканців у сфері екології та охорони природи і є одним із найважливіших

показників її збалансованого розвитку. Аналізуючи міжнародні природоохоронні документи [1], відстежуємо тенденцію, що з погіршенням екологічної ситуації у світі, ступінь заповідності у глобальному і регіональному вимірах зростає з 10,5% у дев'яностих роках ХХ століття до 30% у 2020 році в Стратегії збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року [1]. До вказаного періоду залишилось п'ять років а значить важливо підкорегувати заповідність на рівні територіальних громад (ТГ). Сьогодні на рівні України заповідність є дуже низькою і балансує в межах 4,00%. На рівні адміністративної області – заповідність досягла 9,00%, а заповідність ТГ мала б бути в межах 10,0 – 20,0% [10].

Заповідність Тернопільської ТГ на сьогодні складає 9.67 % і є близькою до оптимального показника (16 місце серед 55 громад області). Однак варто проаналізувати функціональну структуру заповідної мережі громади. Із 11 категорій заповідання, представлених в Україні, в Тернопільській міській територіальній громаді – 4, що складає 36,3%. Присутні регіональний ландшафтний парк, заказники – 2 од., пам'ятки природи – 9 од., 4 од. – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Разом 16 одиниць. В перспективі необхідно напрацьовувати створення таких заповідних територій як: заповідне урочище, ботанічний сад, дендрологічний парк, зоологічний парк тощо. Серед заповідних територій громади – один гідрологічний заказник загальнодержавного значення, решта – об'єкти місцевого значення. На перспективу можна створити лісовий заказник – в межах лісів рекреаційного призначення 20-и кілометрової комплексної зеленої зони м. Тернополя. Стосовно площ, зайнятих територіями та об'єктами ПЗФ громади варто відзначити три із шістнадцяти: Серетський гідрологічний заказник загальнодержавного значення на площі 890,4 га, регіональний ландшафтний парк "Загребелля" площею у 630.0 га [15] та ботанічний заказник – Урочище "Чагарі Кутківецькі" площею 87,0 га. [8] Ними зайнято 1557,4 га (96,23%) заповідних площ громади. Позитивним є той факт, що площа територій заповідних об'єктів загальнодержавного значення (Серетського заказника) сягає 55,0% від загальної площі природно-заповідного фонду.

Аналіз просторової структури територій та об'єктів ПЗФ територіальної громади показав їх переважну концентрацію в межах території міста. 12 із 16 заповідних об'єктів приурочені до меж Тернополя, що дає підставу стверджувати про належну насиченість природоохоронними територіями (рис.1). Особливо варто підкреслити наявність в межах урбоєкосистеми регіонального ландшафтного парку "Загребелля", який є не лише осередком збереження флори і фауни, а й важливим еколого-стабілізаційним об'єктом, що виконує кліматорегуляторні, повітреочисні, естетичні і оздоровчі функції. Стосовно перспективних заповідних об'єктів в інших мікрорайонах міста варто зауважити наявність між ними парку Відродження, парку Сопільче, насаджень по вул. Миру, "Біблейного саду" неподалік головного корпусу Тернопільського національного педагогічного університету, та

інших, які в недалекому майбутньому істотно оптимізували б заповідних каркасів м. Тернополя. Стосовно заміських територій громади особливу увагу необхідно приділити джерелам, виходам природних вод у кожному населеному пункті, а також створенню лісових заказників у межах лісопаркової зони м. Тернопіль (наприклад, в межах лісових масивів поблизу сіл Чернихів, Кобзарівка) [5].

Варто розглянути можливість заповідати всі малі річки громади, їх витoki, провести обстеження населених пунктів на наявність вікових дерев, а також взяти на облік вузлові елементи зелено-блакитної інфраструктури міста [3].

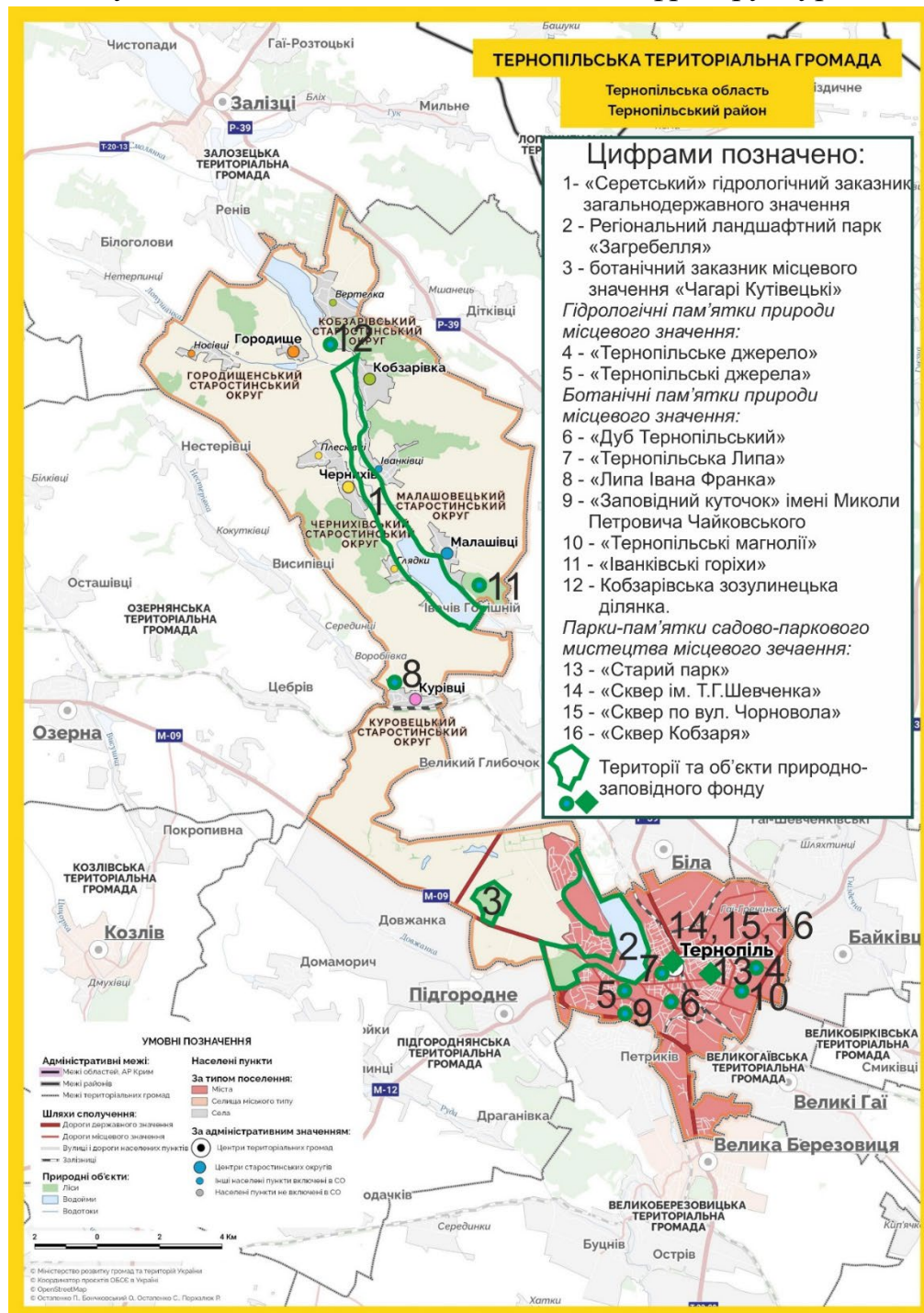


Рис. 1. Заповідні території та об'єкти Тернопільської міської територіальної громади

Список використаних джерел

1. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2023 року: повернення природи в наше життя. Електронний ресурс. Режим доступу: https://uncg.org.ua/strategiia-biorizno-manittia-ies-do-2030-roku-povernennia-pryrody-v-nashe-zhyttia/?gad_source=1&gad_campaignid=12185259730&gbraid=0AAAAABo-LICjB2IjSnF5PJvfqGKVLlAc&gclid=CjwKCAjwv5zEBhBwEiwAOg2YKJoCINptzrxLA2fSsTHwbB_OHIOY63MrNoE7NxIVoCQhBgp4MxwBkxoC3ZoQAvD_BwE.
2. Царик Л.П., Ковальчук І.П. Царик П.Л., Кузик І., Царик В. Геоекологічні протиріччя у функціонуванні урбоєкосистем в умовах посиленого антропогенного впливу та аномальних погодно-кліматичних змін *Journ. Geol. Geograph. Geology*, 31(2), 398–407. doi:10.15421/112237.
3. Царик Л., Кузик І. Геоекологічні особливості зелено-блакитної інфраструктури міста Тернополя Зелено-блакитна інфраструктура в містах пострадянського простору: вивчення спадщини та підключення до досвіду країн V4: колективна монографія / За ред. Н. В. Максименко, А. Д. Шкаруба. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. 400 с. 172-190.
4. Царик Л., Кузик І. Геоекологічна оцінка структури землекористування Тернопільської міської об'єднаної територіальної громади *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Екологія. Випуск 23. С. 30-40 DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2020-23-03>*.
5. Царик Л., Кузик І. Геоекологічна оцінка структури комплексної зеленої зони міста Тернопіль та її оптимізація Людина та довкілля. Проблеми неоекології. Випуск 34. Харків, 2020. С.8-18. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2020-34-01>.
6. Царик Л.П., Кузик І.Р., Янковська Л.В. Водні об'єкти міста Тернопіль: гідрографія, екологічний стан та водопостачання. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна "Людина та довкілля. Проблеми неоекології" 2022, Випуск 37, С. 22-37. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2022-37-02>*.
7. Царик П., Кузик І., Царик Л. Оцінка рекреаційно-оздоровчої функції комплексу зеленої зони м. Тернопіль, Україна *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology (IOSR-JESTFT) S/ 21-29*.
8. Царик Л., Лісова Н. Фітоценотична структура лісової рослинності та ймовірні зміни ландшафтів ботанічного заказника – лісове урочище "Чагарі Кутківецькі". Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем каньйонового Придністров'я. 100 років ботанічних досліджень у регіоні. Заліщики, 11-12 вересня 2014 року. Львів: Ліга-Прес, 2014. 225 с.
9. Царик Л., Позняк І. До проблеми озеленення і ролі паркових комплексів у функціонуванні урбоєкосистеми Тернополя *Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2016, №1 С. 263-270*.
10. Царик Л. Потенціал заповідних територій у перспективній екомережі // *Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування. Монографія. Тернопіль: СМП "Тайп", 2015 С. 267-297*.

11. Царик Л., Царик П. Екосистемні послуги регіонального ландшафтного парку "Загребелля" в урбанізованому середовищі м. Тернополя: концептуальні засади, підходи до оцінювання Харків. Людина та довкілля. Проблеми неоекології. 2024. Випуск 41, С. 123-131 DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2024-41-09>.
12. Царик Л., Царик П., Локальна екомережа м. Тернополя Екологічний бюлетень № 6. Тернопіль – зелений прорив. Тернопіль: Терно-граф, 2014. С. 107- 195.
13. Царик Л.П., Царик П.Л., Янковська Л.В., Кузик І.Р. Геоекологічні параметри навколишнього середовища міста Тернополя Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2019, №1 С. 198-210.
14. Царик Л.П., Царик П.Л., Янковська Л.В., Кузик І.Р. Оцінка викидів парникових газів земельними угіддями Тернопільської територіальної громади Scientific collection "Interconf" | № 99 697-705. DOI 10.51582/interconf.19-20.02.2022.079.
15. Царик П., Царик Л. Регіональний ландшафтний парк "Загребелля" у системі рекреаційного і заповідного природокористування. Монографія. Тернопіль: СМП "Тайп", 2013. 188 с.
16. Чернюк Г., Царик Л., Царик П. Морфологічна структура ландшафтів РЛП "Загребелля" і їх трансформаційні зміни Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП "Тайп", 2015, №2 – С. 32-37.

Pedagogical Sciences

Developing civic competence in students through speech-based learning situations

Anastasiia Reznik

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv
<https://orcid.org/0009-0008-7849-0317>

Abstract. The paper reveals the potential of speech-based situations as a tool for developing students' civic competence within the language and literature educational field. The relevance of using socially meaningful topics that simulate participation in public life is substantiated, as such topics contribute to the development of critical thinking, the ability to express well-reasoned opinions, and engage in tolerant dialogue. Examples of such situations, which integrate language and civic education, are provided.
Keywords: civic competence, speech situation, Ukrainian language, high school students, critical thinking.

Формування громадянської компетентності учнів засобами мовленнєвих ситуацій

Анастасія Резнік

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
<https://orcid.org/0009-0008-7849-0317>

Анотація. У тезах розкрито потенціал мовленнєвих ситуацій як засобу формування громадянської компетентності учнів на уроках мовно-літературної галузі. Обґрунтовано доцільність використання соціально значущих тем, що моделюють участь у суспільному житті та сприяють розвитку критичного мислення, уміння аргументовано висловлюватися та вести толерантний діалог. Подано приклади таких ситуацій, що інтегрують мовну й громадянську освіту.
Ключові слова: громадянська компетентність, мовленнєва ситуація, українська мова, старшокласники, критичне мислення.

Шкільне середовище різноманітне й багатогранне, а роль освітніх закладів не зводиться лише до опанування знань, передбачених програмою. Саме тому школа є не лише навчальним простором, а й місцем для формування особистості, здатної до відповідального громадянського вибору. У цьому контексті важливою складовою стає формування громадянської компетентності – здатності учня орієнтуватися в соціально-політичних процесах, критично мислити, відстоювати власну позицію. Уроки мовно-літературної освітньої галузі мають значний потенціал у цьому напрямі, адже грамотна й переконлива комунікація – основний інструмент громадянського висловлення.

Метою тез є з'ясування можливостей реалізації громадянської компетентності учнів старших класів шляхом використання навчальних мовленнєвих ситуацій на уроках філологічного спрямування.

Мовленнєва ситуація – це педагогічно змодельована комунікативна подія, яка створює умови для актуалізації й розвитку мовленнєвих, когнітивних та соціальних умінь. У контексті громадянської компетентності мовленнєві ситуації можуть бути засобом:

- розвитку навичок аргументованого висловлювання;
- формування толерантного діалогу;
- розуміння ролі мови в суспільних змінах;
- моделювання участі в демократичних процесах.

Сучасні учні здатні переосмислювати літературні твори крізь призму суспільних подій, і навпаки – тлумачити політичну реальність, спираючись на читацький досвід. Так, під час протестів проти проєкту Закону №12414 один із юних учасників тримав плакат із написом "12414 = 1984", очевидно відсилаючи до антиутопії Дж. Орвелла "1984". Подібні прояви демонструють не лише здатність до критичного осмислення соціальних процесів, а й функціонування літературного тексту як інструменту громадянського висловлення. Відтак мовно-літературна освіта – це не лише про засвоєння змісту навчальних програм, а й про формування свідомого громадянина, який уміє інтерпретувати, зіставляти та реагувати.

На уроках доцільно впроваджувати мовленнєві ситуації, що мають суспільно важливий зміст і відповідають віковим інтересам старшокласників. Наприклад:

- обговорення доцільності участі в молодіжних громадських ініціативах;
- складання звернень до органів місцевого самоврядування;
- підготовка до публічних дебатів на теми свободи слова, екологічної політики, прав людини;
- редагування текстів петицій або аналіз висловлювань публічних осіб із погляду мовної етики.

Такі завдання сприяють не лише формуванню компетентностей, визначених Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, а й підвищують мотивацію до навчання, оскільки надають можливість учням відчувати себе суб'єктами суспільних процесів.

Використання мовленнєвих ситуацій на уроках мовно-літературної галузі є дієвим інструментом формування громадянської компетентності старшокласників. Через інтерактивну, змістовну і соціально значущу мовну діяльність учні не лише вдосконалюють мовлення, а й розвивають критичне мислення, комунікативну гнучкість та відповідальне ставлення до суспільства.

Список використаних джерел

1. Луцан, Н., & Бойчук, Н. (2023). Формування громадянської компетентності учнів в позакласній роботі. *Актуальні питання у сучасній науці*, (3(9)), 454–463.
2. Магдич, Т. (2020). Аналіз сутності поняття "громадянська компетентність" у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. *Інноваційна педагогіка*, (28), 77–81.
3. Ремех, Т. (2018). Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*, (2), 34–41.

Organization of career guidance work in a scientific lyceum

Halyna Serdiuk

*Municipal institution "Chernihiv Region Science-biased
Lyceum" of the Regional Council, Chernihiv*
<https://orcid.org/0000-0003-2660-5553>

Abstract. *The relevance of career guidance work in a scientific lyceum is an important process for ensuring the personal development of students and a successful career in the future. It is advisable to integrate career guidance activities into the educational activities of the lyceum and adhere to the principles of child-centeredness, lifelong learning, unity of learning, upbringing and development, and partnership.*

Keywords: *choice of profession, professional orientation, scientific lyceum.*

Організація профорієнтаційної роботи в науковому ліцеї

Галина Сердюк

*Комунальний заклад "Чернігівський обласний
науковий ліцей" Чернігівської обласної ради, м. Чернігів*
<https://orcid.org/0000-0003-2660-5553>

Анотація. *Актуальність профорієнтаційної роботи в науковому ліцеї є важливим процесом для забезпечення особистісного розвитку здобувачів освіти та успішної кар'єри в майбутньому. Доцільно інтегрувати профорієнтаційні заходи в освітню діяльність ліцею та дотримуватись принципів дитиноцентризму, навчання впродовж життя, єдності навчання, виховання та розвитку, партнерства.*

Ключові слова: *вибір професії, професійна орієнтація, науковий ліцей.*

Проблема професійної орієнтації учнів старшої профільної школи набуває актуальності в контексті реформування системи освіти. Здобуття повної загальної середньої освіти забезпечуватимуть ліцеї, мережа яких буде повністю сформована до 2027 року. Ідеться про академічні та професійні ліцеї, діяльність яких буде організовано відповідно до оновлених Типових освітніх програм. До закладів, що забезпечують спеціалізовану освіту, належать наукові ліцеї. Освітня діяльність у наукових ліцеях здійснюється відповідно до Державного стандарту та Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування. Ідеться про формування загальних та предметних компетентностей особистості, яка в системі старшої профільної школи матиме академічну свободу та можливість самопізнання, саморозвитку, самореалізації. Індивідуальні освітні траєкторії

буде реалізовано через вибір предметів для поглибленого вивчення, спеціальних курсів, факультативів, гуртків, студій тощо. Це сприятиме розвитку як пізнавальних, так і професійних інтересів молоді. Важливо грамотно вибудувати профорієнтаційну роботу в закладі та використовувати ресурси навчальної, наукової, позакласної роботи, що сприятимуть свідомому вибору професії.

Зазначимо, що "завдання сучасного освітнього закладу – це формування компетентної особистості, яка готова здійснити свій професійний вибір та володіє практичними знаннями" [4, с. 616]. На нашу думку, змінюючи змістове наповнення, оновлюючи процес здобуття знань новими формами, забезпечуючи набуття досвіду навчально-дослідницької діяльності, активно працюючи над питанням професійного самовизначення своїх учнів, науковий ліцей створює освітнє середовище для розвитку "м'яких умінь", що сприяють задоволенню освітніх потреб, а згодом і професійному вибору відповідно до ціннісних орієнтацій [3, 83].

Успішна професійна орієнтація в науковому ліцеї ґрунтується на системному підході до підготовки здобувачів освіти до вибору професії. Цей підхід інтегровано не тільки в систему навчальної, науково-дослідницької роботи, але й виховної роботи, що сприяє розвитку ключових компетентностей учнів. З основних принципів профорієнтації, що здійснюється через проєкт "Професійне перехрестя" визначаємо єдність навчання, виховання та розвитку, адже профорієнтація має стати важливою частиною загального процесу освіти та виховання. Ще один важливий принцип – це навчання впродовж життя, що передбачає адаптивність особистості, яка буде готова до змін. Якісна профорієнтація неможлива без партнерства (із закладами освіти, науки, підприємствами, батьками, громадами тощо). Широке залучення відповідних організацій, закладів освіти, що забезпечать практико-орієнтоване ознайомлення з актуальними для суспільства професіями, сприятиме розвитку професійного самовизначення здобувачів освіти. Як зазначає Л. Петриченко, "професійне самовизначення особистості в системі профорієнтації є цільним інтегративним процесом, у ході якого підтримуються і реалізуються головні особисті цінності" [2, с. 56]. Звичайно, індивідуальні особливості, пізнавальні та професійні інтереси учнів залишаються в полі зору викладачів ліцею. Тому дитиноцентризм є стрижневим принципом профорієнтаційної роботи в науковому ліцеї.

Беремо до уваги, що "в умовах швидких технологічних змін та постійної трансформації ринку праці актуальність вдосконалення засобів і методів профорієнтації постійно зростає [1, с.68]. Багаторічний досвід організації профорієнтаційної роботи дає можливість узагальнити форми роботи, що довели свою ефективність. Ураховуємо профілізацію навчання, що теж посилює потребу введення додаткових новацій в освітній процес, зокрема організацію інформаційної

роботи й профільної орієнтації абітурієнтів на етапі Дистанційної наукової школи, що має на меті підготувати дев'ятикласників регіону до вступу в ліцей. Під час навчання в ліцеї навчання використовуємо пропозицію спеціальних курсів, факультативів у рамках допрофесійної підготовки.

У процесі освітньої діяльності активно використовуємо проєктну технологію, що, на нашу думку, забезпечує інтеграцію та безпосереднє застосування знань та вмінь, спрямованих на набуття особистісного досвіду" [4, с. 620].

Предметні та наукові гуртки дають можливість здобувачам освіти реалізувати індивідуальні запити, пов'язані з пізнавальними інтересами, професійними запитами, інтелектуальними та творчими здібностями. Організовуючи науково-дослідницьку діяльність, спираємось на потенціал науково-педагогічних працівників ліцею, які забезпечують успішну діяльність Ліцейної академії наук "Веді" та участь у конкурсній захисті науково-дослідницьких робіт МАН. Особливо цінним є практико-орієнтований підхід до вибору тематики досліджень. Однією із самобутніх форм, у рамках якої здійснюється професійне самовизначення ліцеїстів, є літні інтелектуальні школи, щорічно організовані під час літніх канікул.

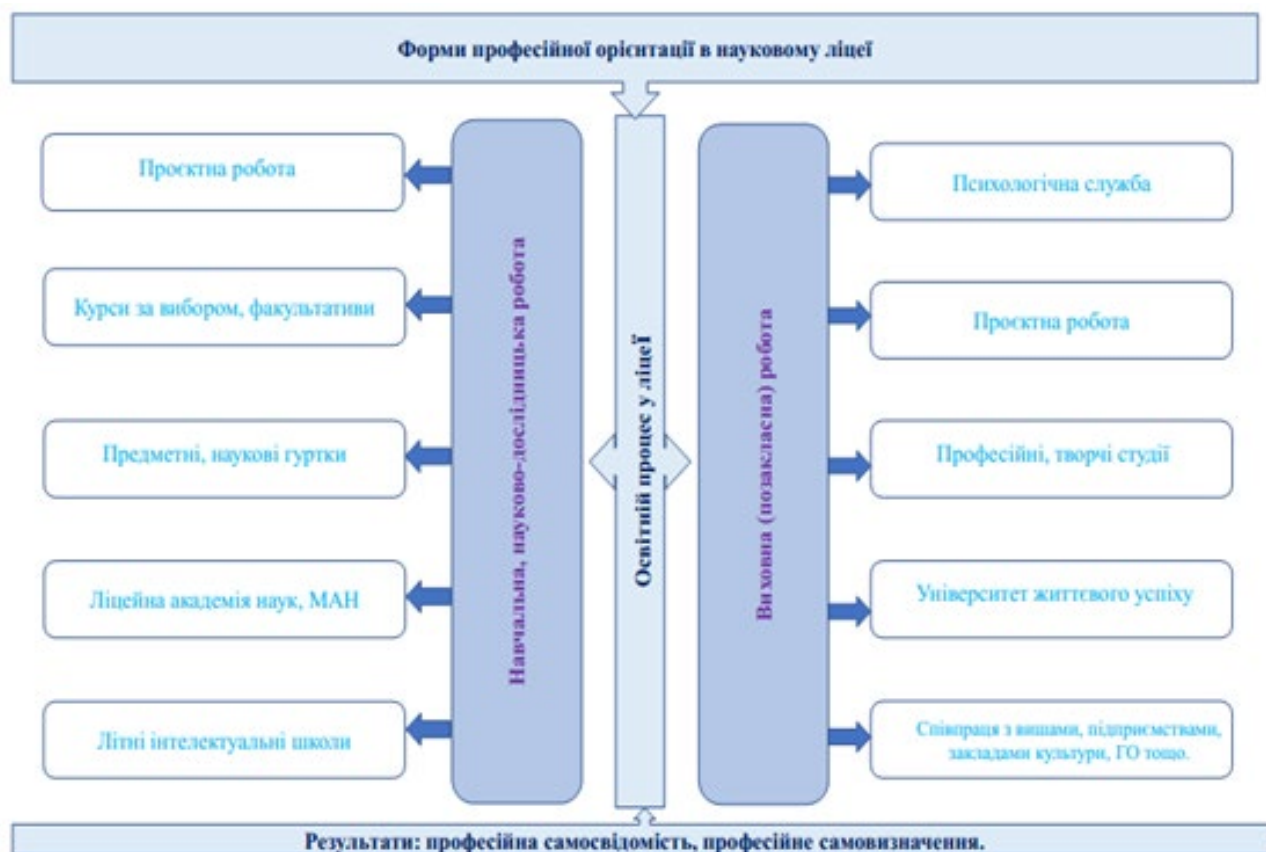


Рис. 1. Форми професійної орієнтації в науковому ліцеї

Важливу роль психологічної служби ліцею в профорієнтації пов'язуємо з діагностуванням, консультуванням, інформуванням здобувачів освіти. Для усвідомленого вибору професії доцільно показати успішні приклади самореалізації випускників

ліцею. З цією метою створено таку форму, як "Університет життєвого успіху". Це системні зустрічі з випускниками, які презентують свій життєвий досвід, професійні успіхи. Продовженням є "Академія батьківського успіху", де свої професії презентують батьки. Розкриваючи форми профорієнтаційної роботи, реалізовані в системі виховної роботи, відзначимо професійні, творчі студії як унікальну форму реалізації запитів молоді щодо свого особистісного розвитку та подальшого професійного вибору. Неоціненними вважаємо можливості співпраці із закладами освіти, культури, медицини, підприємствами, товариствами, компаніями, що як майбутні роботодавці презентують випускникам можливості різних професій.

Форми професійної орієнтації, апробовані в закладі, презентовано на рисунку 1.

Отже, для забезпечення свідомого вибору майбутньої професії доцільно розширити підходи до організації профорієнтаційної роботи в ліцеї. Для розвитку професійних інтересів здобувачів освіти варто урізноманітнити форми взаємодії. Динамічний розвиток суспільства потребує гнучкості в підходах до профорієнтаційної роботи. Наскрізність цього процесу, що реалізовано на всіх етапах шкільної освіти, сприяє успішному вибору профілю навчання в старшій школі, відповідальне завдання якої – підготувати до навчання впродовж життя. Це основа для вибору професії особистістю, яка буде завжди готова до саморозвитку та самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бородін А.О., Красицький Ю.С. Засоби та методи професійної орієнтації здобувачів освіти. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ірпінь, 25-29 квітня 2024 року). Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 68-72.
2. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. *Освіта. Інноватика. Практика*. Том 11, № 5, 2023. С.52-58.
3. Сердюк Г.А. Компетентнісний підхід у формуванні гнучких умінь (soft skills) як передумова професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 2022, 1 (4). С. 82-91. <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.10>.
4. Сердюк Г.А. Проектна діяльність як ефективна форма дослідно-орієнтованого навчання в наукових ліцеях. *Science and education for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology. Monograph*, Katowice: Publishing House of University of Technology, 2022. P. 616–620. <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/6ea021fc2983baf60afd42fd5d707a2.pdf>.

Motivating students as a key factor in English teaching process

Iryna Kobylanska

Vinnitsia National Technical University, Vinnitsia

<https://orcid.org/0000-0001-5786-4625>

Abstract. *The article is devoted to the problem of forming motivation as the main task in teaching foreign languages to students. Motivation serves as a key factor in the learning process, determining its productivity. Motivating students requires measuring and celebrating both progress and growth. Our brains can be motivated if we are in an appropriate emotional state. The quality of relationships between teachers and students also influences learning problems, retention, competence with peers, tolerance of frustration, academic and social skills, concept development, and behavior problems.*

Keywords: *motivating students, teachers, relationships, learning English, teaching process.*

Ours is the most important profession in the world, because from the fruits of our labor come all other professions. Moreover, influence how people relate to others and solve problems. We have the capacity to evince great changes in people. We can help create an avid love of learning, an intense fear of failure, or absolute apathy. Motivating students is possible only if we understand them and truly care about them as fellow human beings. In other words, we must start by building relationships with them. Treat each student as if he or she is your favourite. Greet your students every day with a welcoming smile, whether you feel like it or not. Give them choices. Respect them and show and mean it [2].

Motivation is increased when the work is of obvious value, has intrinsic interest, and provides transfer. In studies of motivational classrooms, teachers encouraged curiosity and suspense, stimulated appropriate cognitive conflict, and encouraged students to try a wide range of strategies to accomplish tasks. Neuroscientists have found that novelty appeals to the brain. Our brains can be motivated if new ideas and tasks are in the classroom [1].

Also, our brains can be motivated if we are in an appropriate emotional state. Sometimes, though, students get so wound up or are under so much stress that instead of getting brains going, we need to calm them down. Just as teacher can use exercise and movement to reinvigorate tired brains, you can use music, lighting, and brain tools to help get students into an optimum state for learning. Our emotions greatly influence learning. "Emotional states run our lives, including how we think, feel, remember, act, and dream". One emotion, stress, seems critical for optimum learning. Occasional or moderate stress is, for the most part, a healthy state [5]. A brief period of stress

enhances memory. High stress, however, is not good for learning; it has been shown to kill brain cells and keep students from participating fully in class. "If the classroom is a fearful, unpredictable place and students seldom know where they stand, they are likely to be more concerned with security and less with learning". Fear and stress are demotivators, and punishment and public reprimand negatively affect students' academic motivation. In addition, outside events that trigger emotions can influence motivation [4]. Students' home lives, their friendships, and incidental events can all tip motivation into demotivation. "You never know what happens in the hallways. At the start of class, students could still be reeling from an insult, a breakup with a close friend, a fight, or the loss of some- thing valuable. You will not be able to – nor do you want to – keep emotions out of your classroom. Lack of emotion is just as bad as uncontrolled emotion. Instead, work to avoid both extremes. Just as we've seen with stress, moderate amounts of any emotion can enhance learning. Teachers must provide students with the tools to control their emotions. Students, if taught, can learn how to self-regulate their own emotions using these tools. It is important that they know when and how they can help themselves become better learners. It's not hard to believe that being comfortable, having a drink of water, having time to think, and being able to get up now and then will enhance learning. Perhaps the Golden Rule applies here: Treat your students as you would want them to treat you [3].

Conclusion. Monitoring motivation over a period of learning not only encourages the learners to be aware of what is impacting on their learning, but also gives you, the teacher, an idea of factors that may otherwise be outside the general focus of activities. Current brain research, though valuable as you plan strategies for classroom management, is not a cureall that will make children perfect angels who gobble up knowledge each day. Brain research and the implications that stem from it require some action research on your part as well. Make it your mission to plan, try, reflect, and revise as you go. It only requires that you think about what makes learning easy.

References

1. Borg S. Teacher cognition in language teaching : A review of research on what language teachers think, know, believe and do : Language Teacher 36 (2), 2003. P. 81-109.
2. Boyd E.M., Fales A.W. Reflective learning: Key to learning from experience : Journal of Humanistic Psychology, 1983. 23(2). P.99-117.
3. Kalaja P. Barcelos A.M.F. Beliefs about SLA: New Research Approaches (2nd edition) Springer, 2006. P.55-79.
4. Morrison B.иR. Self-directed learning modules for independent learning: IELTS exam preparation : Studies in Self-Access Learning, 2011. P. 37-90.
5. Watkins P. Learning to Teach English. : (2nd Edition), 2014. p.168.

Psychological and pedagogical aspects of forming personal security in the educational environment of a preschool education institution

Iryna Mazur

"Dnipro Academy of Continuing Education"
of Dnipropetrovsk Regional Council, Dnipro
<https://orcid.org/0000-0002-7281-7955>

Abstract. The article examines the key psychological and pedagogical aspects of ensuring the safety of the preschooler's personality in the educational environment. The emphasis is on the integration of physical, psychological, social and informational components of safety into the pedagogical process. The directions of forming a safety culture, the role of teachers and the importance of cooperation with parents are outlined.

Keywords: personal safety, preschool education, educational environment, teacher, safety culture, psychological safety.

Психолого-педагогічні аспекти формування безпеки особистості в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти

Ірина Мазур

Дніпровська академія неперервної освіти, м. Дніпро
<https://orcid.org/0000-0002-7281-7955>

Анотація. У статті розглядаються ключові психолого-педагогічні аспекти забезпечення безпеки особистості дошкільника в умовах освітнього середовища. Акцентовується увага на інтеграції фізичної, психологічної, соціальної та інформаційної складових безпеки в педагогічний процес. Окреслено напрями формування культури безпеки, роль педагогів та важливість співпраці з батьками.
Ключові слова: безпека особистості, дошкільна освіта, освітнє середовище, педагог, культура безпеки, психологічна безпека.

Проблема формування безпеки особистості є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Зважаючи на динамічні зміни, що відбуваються у світі, зростання різноманітних ризиків та загроз, виховання компетентної, відповідальної та безпечної особистості стає пріоритетним завданням. Особливо важливою є ця проблема для дітей дошкільного віку, оскільки саме в цей період закладаються основи світогляду, формуються базові навички та вміння, у тому числі й ті, що стосуються безпеки життєдіяльності. Заклад дошкільної освіти відіграє ключову роль у цьому процесі, адже саме тут дитина проводить значну частину свого часу, взаємодіє з дорослими та однолітками, пізнає світ.

Відчуття безпеки є однією з базових потреб людини. А. Маслоу, видатний американський психолог і засновник гуманістичної психології, розробив відому теорію, згідно з якою потреби людини мають чітку ієрархічну структуру. У своїй теорії він стверджував, що після задоволення базових фізіологічних потреб, таких як їжа, вода та сон, на перший план виходить саме потреба в безпеці. Ця потреба є фундаментальною для виживання і становить наступний рівень в його ієрархії, що веде до задоволення вищих потреб [1]. Для дошкільника це відчуття забезпечується насамперед дорослими – батьками та педагогами. Воно формується через стабільність, передбачуваність, підтримку, доброзичливе ставлення та захист від потенційних загроз.

Формування безпеки особистості – це комплексний процес, що включає в себе не лише засвоєння знань про небезпеки та способи їх уникнення, а й розвиток внутрішнього відчуття захищеності, впевненості у собі, здатності до адаптації та самостійного прийняття рішень у складних ситуаціях.

Вирішальну роль в цьому процесі відіграє освітнє середовище закладу дошкільної освіти, оскільки воно має бути безпечним у всіх сенсах – фізичному, психологічному та соціальному. Отже, це створює сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості.

Проблематика безпеки особистості в освітньому просторі знайшла своє відображення у працях багатьох дослідників. Так, загальні аспекти цього питання аналізували Н. Бойчук, Ю. Гопкало, Л. Смольська, Т. Цюман, Н. Кириленко та Т. Кузьміч. На компонентах психологічної безпеки зосереджували увагу Ю. Гопкало, В. Горленко, О. Лазорко, Н. Сосновенко, О. Шелевер і В. Фізер. Водночас напрямок інформаційної безпеки розглядається в дослідженнях В. Годлевської, А. Кабанцевої, Н. Кириленко, Н. Кухарської та О. Панченка.

Аналіз науково-методичних джерел показав, що дослідники виокремлюють низку ключових аспектів безпечного освітнього середовища.

Передусім, фізична безпека є базовою умовою, що включає захист дітей від травматизму шляхом правильного облаштування простору, а також дотримання санітарно-гігієнічних норм, що запобігає поширенню захворювань.

Крім того, не менш важливою є психологічна безпека, яка передбачає відсутність будь-яких форм насильства чи цькування в дитячому колективі, а також забезпечення емоційної підтримки з боку дорослих.

У свою чергу, соціальна безпека полягає у формуванні в дітей навичок конструктивної, безконфліктної взаємодії з однолітками та дорослими, що сприяє комфортному перебуванню у спільному середовищі.

Окрім цього, у сучасних умовах особливого значення набуває інформаційна безпека, яка охоплює захист дитини від небажаного чи шкідливого контенту, а також розвиток елементарного критичного мислення, що дозволяє дитині орієнтуватися в інформаційному просторі навіть на ранніх етапах розвитку [2, с.25].

Однак безпечне середовище саме по собі не є достатнім – важливо також формувати в дітей відповідні знання, уміння та моделі поведінки. Насамперед, важливо систематично і цілеспрямовано навчати дітей правилам та навичкам безпечної поведінки у різних життєвих ситуаціях.

З огляду на вікові особливості, найефективнішим засобом такого навчання є ігрова діяльність, оскільки саме гра виступає провідним видом діяльності дошкільника. Зокрема, сюжетно-рольові ігри, як-от "Лікарня", "Рятувальники" чи "Поліцейські", дозволяють дітям моделювати ситуації загрози та безпеки, водночас засвоюючи соціально прийнятні моделі поведінки. Крім того, дидактичні ігри на кшталт "Що небезпечно?" або "Безпечні та небезпечні предмети" розвивають вміння розрізняти потенційно небезпечні об'єкти. Також важливу роль відіграють рухливі ігри з елементами правил дорожнього руху, які дозволяють закріпити знання в динамічній формі.

Разом з тим, необхідно проводити бесіди та дискусії, адаптовані до рівня розуміння дітей, під час яких обговорюються правила поведінки вдома, на вулиці, у природному середовищі. Не менш важливо, аби ці розмови спонукали дітей до роздумів, формулювання запитань і висловлення власної думки.

Додатково, доцільно використовувати художню літературу – казки, оповідання, вірші з повчальним змістом, які допомагають дитині емоційно усвідомити наслідки небезпечних дій.

Для кращого засвоєння інформації варто залучати дітей до розгляду ілюстрацій, перегляду відеоматеріалів, що демонструють безпечну поведінку. Важливо, щоб такі матеріали не викликали страху, а навпаки – формували спокійне, конструктивне ставлення до потенційних загроз.

У поєднанні з цим, надзвичайно ефективними є екскурсії до пожежної частини чи поліцейської дільниці, а також спостереження за дорожнім рухом, які дають змогу дітям безпосередньо ознайомитися з роботою служб безпеки та засвоїти правила поведінки у реальному середовищі.

І нарешті, тренінги та практичні заняття, що передбачають відпрацювання дій у разі надзвичайних ситуацій (наприклад, евакуація при пожежі чи поведінка з незнайомими людьми), сприяють формуванню впевненості та знижують ризик дезорієнтації у небезпечній ситуації.

Формування безпечного освітнього середовища неможливе без професійної взаємодії основних його суб'єктів – вихователя й практичного психолога, кожен із яких виконує чітко визначені функції.

Передусім, вихователь відповідає за організацію простору, адаптованого до вікових особливостей, рівня розвитку та індивідуальних інтересів дітей. Крім того, саме педагог моделює ситуації, у яких дошкільники можуть безпечно здійснювати вибір, проявляти самостійність та взаємодіяти з іншими учасниками

колективу. Водночас він має забезпечувати емоційну підтримку кожній дитині, створюючи атмосферу прийняття, що значно знижує ризики психологічного травмування.

У свою чергу, практичний психолог виступає фахівцем, який здійснює поглиблений психолого-педагогічний супровід дітей. Зокрема, його діяльність охоплює психодіагностику рівня тривожності, рівня адаптації до умов закладу дошкільної освіти, а також виявлення емоційних бар'єрів у спілкуванні. На основі результатів обстеження психолог розробляє рекомендації щодо безпечної взаємодії дітей у колективі, спрямовані на попередження конфліктів та розвиток емоційної чутливості.

Відповідно до оновленого Базового компонента дошкільної освіти, участь батьків у процесі формування життєвих компетентностей дітей є обов'язковою складовою освітнього процесу. Це засвідчує, що відповідальність батьків охоплює не лише освітній та виховний аспекти, а й охорону здоров'я, забезпечення безпеки дитини, а також сприяння розвитку її особистісної гідності [3]. З огляду на це, співпраця закладу дошкільної освіти з родинами відіграє не менш важливу роль у формуванні безпечної особистості. Організація спільних заходів, консультацій та обмін досвідом дозволяють не лише підвищити обізнаність батьків, а й надати їм ефективні інструменти для виховання відповідальності та самозахисту у дітей.

Таким чином, можемо стверджувати, що, формування безпеки особистості в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти – це багатогранний процес, що потребує системного психолого-педагогічного підходу. Він включає створення фізично, психологічно та соціально безпечного середовища, а також цілеспрямовану роботу з формування у дітей знань, умінь та навичок безпечної поведінки. Ключова роль у цьому процесі належить педагогам та психологам, які, взаємодіючи з батьками, створюють умови для гармонійного розвитку дитини, її відчуття захищеності та здатності до самозбереження у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Maslow A.H. Motivation and Personality. Reprinted from the English. Edition by Harper & Row, Publishers, 1954. P. 369. URL: <https://www.eyco.org/nuovo/wpcontent/uploads/2016/09/Motivation-and-Personality-A.H.Maslow.pdf> (дата звернення: 01.08.2025)
2. Про.Безпеку: безпечна освітня екосистема громади: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. Софій, А. Аносової. Київ: Центр інноваційної освіти "Про.Світ", 2023. 518 с.. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47594/1/O_Khomenko_Pro.Bezpeku_2023_IPO.pdf (дата звернення: 01.08.2025).
3. Шинкаренко, В. Я., Купрієнко, В., Міхіна, Н., Клімова, Л., & Мазур, І. (2021). Участь батьків у підтримці формування життєвих компетенцій дошкільників у освітніх напрямках оновленого державного стандарту дошкільної освіти. Людинознавчі студії. Серія "Педагогіка", (45), 85-89.

Psychological service of vocational (vocational-technical) education institutions of Ukraine: stages of development under crisis challenges (2014-2025)

Oksana Lapa

Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-0964-7674>

Abstract. *The article analyzes the transformation of the psychological service in vocational (vocational-technical) education institutions of Ukraine under conditions of social shocks: hybrid war, the COVID-19 pandemic, the full-scale war, and contemporary challenges. Five stages of development (2014–2025) are identified, with the key characteristics of each described and examples of regulatory documents that defined the service's work priorities provided. The problems of modernization and directions for the development of psychological support in the educational environment are outlined.*
Keywords: *psychological service, vocational education, practical psychologists, mental health, methodological renewal.*

Психологічна служба закладів професійної (професійно-технічної) освіти України: етапи розвитку в умовах кризових викликів (2014-2025)

Оксана Лапа

Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0964-7674>

Анотація. *У статті проаналізовано трансформацію діяльності психологічної служби закладів професійної (професійно-технічної) освіти України в умовах соціальних потрясінь: гібридної війни, пандемії COVID-19, повномасштабної війни та сучасних викликів. Виокремлено п'ять етапів розвитку (2014–2025), охарактеризовано ключові особливості кожного та наведено приклади нормативних документів, що визначали пріоритети роботи служби. Окреслено проблеми модернізації та напрями розвитку психологічної підтримки в освітньому середовищі.*
Ключові слова: *психологічна служба, професійна освіта, практичні психологи, ментальне здоров'я, методичне оновлення.*

З початку збройного вторгнення росії в Україну у 2014 році психологічна служба в системі освіти України, у тому числі в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (надалі – П(ПТ)О), опинилася в умовах послідовних соціальних шоків: військові дії 2014-2022 р.р., пандемія COVID-19, повномасштабна війна

2022-2025 р.р. Вищезгадані фактори привели до накопичення ментальної травми всіх верств українського населення. Це спричинило не лише посилення потреб у психосоціальному супроводі учасників освітнього процесу, а й вимагало мобілізації, адаптації, переосмислення функцій та модернізації методологічних орієнтирів психологічної служби закладів П(ПТ)О.

Критичний аналіз діяльності психологічної служби закладів П(ПТ)О останнього десятиліття дав можливість визначити етапи цього періоду та схарактеризувати кожен з них. Загалом на середину 2025 року ми виділяємо такі етапи.

1. Етап кризової адаптації в умовах гібридної війни – 2014-2019 р.р.

Характеризується початком системної роботи психологічної служби в умовах воєнних дій на частині території країни, зростанням запиту на кризове консультування, первинним впровадженням травма-інформованих підходів та спробами міжвідомчої координації за відсутності оновленої нормативної бази. Психологи і соціальні педагоги закладів П(ПТ)О стикнулися з першими масштабними загрозами: внутрішнє переміщення окремих осіб, цілих сімей, освітніх закладів; інформаційна нестабільність суспільства; ментальні травми всіх учасників освітнього процесу. Психологічна служба була вимушена швидко реагувати на запити підтримки і співпраці, але мала дефіцит кадрових, законодавчих і методичних ресурсів.

2. Етап пандемічних викликів і цифрової трансформації – 2019-2021 р.р.

Цей період відзначився радикальними змінами у форматах надання психологічної допомоги через глобальну пандемію COVID-19. Упровадження карантинних обмежень змусило заклади П(ПТ)О адаптуватися до дистанційного навчання, що призвело до зростання потреби у дистанційній психологічній підтримці як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників. Психологічні служби були вимушені швидко опановувати цифрові інструменти: онлайн-консультування, вебіари, інтерактивні платформи тощо.

Цей етап характеризувався збільшенням психоемоційного навантаження, стресу, тривожності, вигоранням усіх учасників освітнього процесу, соціальною ізоляцією, невизначеністю соціального майбутнього. Семимільними кроками відбувалася цифрова трансформація діяльності психологічної служби: широке застосування сервісів Zoom, Google Meet для проведення індивідуальних та групових консультацій, розвиток онлайн платформ для самодопомоги, а також ініціатив Всеукраїнської асоціації психологів освіти щодо цифрового навчання фахівців. Почала інтенсивно розвиватися неформальна та інформальна професійна освіта практичних психологів і соціальних педагогів.

3. Етап воєнної мобілізації психологічної підтримки – 2022–2023 р.р.

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 радикально змінив умови діяльності психологічної служби. Вона не тільки

надавала психологічний супровід підготовки висококваліфікованих фахівців, але й увійшла в систему національної кризової та гуманітарної допомоги.

Цей етап відзначався екстремністю дій: швидкою мобілізацією ресурсів психологічної служб; інтеграцією в роботу міжвідомчих систем охорони ментального здоров'я; створенням мобільних психологічних бригад для роботи в місцях масового переміщення населення, а інколи і в зонах, наближених до бойових дій. Серед ключових нормативних актів відмітимо розпорядження Кабінету Міністрів України про координацію роботи психологічної служби під час воєнного стану [4], а також рекомендації МОН України щодо організації психологічної підтримки здобувачів освіти у військових умовах [5]. Відбувалася координація роботи психологічних служб закладів П(ПТ)О з безпековими службами для виявлення дітей і підлітків із високим ризиком ментального травмування.

4. Етап методичного оновлення та рефлексії – 2023-2024 р.р.

У цей період психологічна служба почала системно переосмислювати свої функції і підходи в умовах затяжної війни. МОН України оприлюднює документ "Пріоритетні напрями роботи психологічної служби в системі освіти України у 2023/2024 навчальному році", в якому були визначені нові стратегічні пріоритети та акценти: психоемоційна підтримка в умовах тривалої війни, супервізія і профілактика професійного вигорання серед педагогів, інклюзивна адаптація переміщених і вразливих верств населення, активізація міжсекторальної комунікації (психологічна служба, адміністрація, безпека, педагоги) [2]. Методично посилено роль кризового консультування і психосоціальної підтримки як ключових функцій психологічної служби. Методологічною основою стала парадигма травма-інформованої допомоги, що акцентує увагу на безпеці, довірі, стабілізації і попередженні повторної травматизації усіх учасників освітнього процесу. Регіональні методичні об'єднання психологів трансформували плани роботи, додаючи блоки з психологічної стабілізації учасників освітнього процесу. Активно відбуваються формальні і неформальні онлайн та офлайн зустрічі, курси, круглі столи, семінари для обміну кращими світними і психологічними практиками.

5. Етап критичних викликів і потреби модернізації – 2024-2025 р.р.

Однією з ключових проблем залишається застаріла нормативна база. Базовий документ – Наказ МОН України від 22.05.2018 № 509 "Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України" – формулює завдання та функції служби у відносно стабільних умовах, не враховуючи потреби кризового реагування, мультидисциплінарної взаємодії з підрозділами безпеки та охорони здоров'я, а також специфіку роботи в умовах затяжної війни [3]. Набули критичного характеру: кадровий дефіцит (у багатьох закладах відсутні штатні практичні психологи і соціальні педагоги; фінансування (відсутність цільових програм матеріально-технічного забезпечення психологічних кабінетів, нестача

сучасних інструментів діагностики та відновлення психоемоційного стану учасників освітнього процесу); методичне забезпечення (наявні методичні рекомендації не містять чітких алгоритмів дій у випадку масових травматичних подій, роботи з родинами загиблих, підтримки здобувачів/педагогів у стані хронічного стресу).

Посилюється суспільний запит на модернізацію психологічної служби, розробку нових протоколів і регламентів; на розвиток гнучких, інтегрованих моделей роботи практичних психологів і соціальних педагогів. Водночас модернізуються загальнодоступні та професійні онлайн платформи, які об'єднують бази даних кризових ресурсів, пропонують алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях, містять навчальні модулі з кризової психології тощо. Прикладом такої платформи є онлайн ресурс "Ти як?", що забезпечує реалізацію Всеукраїнської програми ментального здоров'я, мета якої спрямована на розбудову якісної системи надання послуг у сфері психосоціальної підтримки населення, розвиток культури піклування про ментальне здоров'я [1].

Також інтенсивно посилюється супервізія та інтервізія практичних психологів; створюються регіональні мультидисциплінарні команди фахівців для оперативного реагування на кризові ситуації.

У висновках зазначимо, що за останнє десятиліття психологічна служба закладів П(ПТ)О пройшла п'ять етапів розвитку, кожен з яких був зумовлений масштабними соціальними викликами. Кожен етап вимагав адаптації форматів роботи, оновлення методичних підходів, розширення міжвідомчої взаємодії та розвитку нових інструментів ментальної підтримки учасників освітнього процесу. Подальший розвиток психологічної служби потребує модернізації протоколів, упровадження кризових алгоритмів та розширення цифрових сервісів.

Список використаних джерел

1. Ти як?: Всеукраїнська програма ментального здоров'я. URL: <https://howareu.com> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України у 2023/2024 навчальному році: лист МОН від 21.08.2023 №1/12492-23 URL: <https://vinps.vn.ua/?p=3663> (дата звернення: 01.08.2025).
3. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: наказ МОН України № 509 від 22.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 01.08.2025).
4. Про координацію роботи психологічної служби під час воєнного стану : розпорядження КМУ № 679-р від 12.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D1%80> (дата звернення: 01.08.2025).
5. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах воєнного стану: лист МОН України № 1/3725-22 від 28.03.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npra> (дата звернення: 01.08.2025).

Interdisciplinary integration as a means of developing English lexical competence in primary school students

Oksana Mykhailova

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

<https://orcid.org/0000-0003-2999-8583>

Luydmila Barchuk

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

Abstract. *Interdisciplinary integration is an effective tool for developing English lexical competence in primary school pupils. It enables systematic vocabulary expansion, supports cognitive activity, and increases motivation through links with literature, mathematics, science, art, and ICT, promoting deeper understanding and retention.*

Keywords: *interdisciplinary integration, lexical competence, primary education, vocabulary development, English language learning.*

One of the main directions for improving the methodology of teaching foreign languages in primary school is the implementation of interdisciplinary connections as a resource for developing lexical competence. Interdisciplinary integration allows for expanding pupils' vocabulary, ensuring the repetition of vocabulary in various contexts, stimulating cognitive activity, and increasing motivation to learn English.

According to research by V. Redko, the implementation of interdisciplinary connections contributes to the formation of a holistic worldview among students, the development of their cognitive activity, and ensures the practical orientation of learning [7, p. 190]. In the process of developing English lexical competence, interdisciplinary connections create additional opportunities to expand pupils' vocabulary, establish logical relationships between concepts, and ensure repeated use of lexical units in different contexts. It is important to emphasize that interdisciplinary integration involves not merely transferring knowledge from one subject to another, but creatively rethinking and establishing meaningful, logical, and methodological connections [3, p. 12].

An analysis of psychological and pedagogical literature highlights the key aspects of implementing interdisciplinary connections in teaching English vocabulary. O. Savchenko identifies three main aspects: content-based, operational, and methodological, which are closely interrelated and complement one another [4, p. 30].

Based on the analysis of academic literature, five essential aspects of interdisciplinary connections in developing English lexical competence in primary school pupils can be identified:

1. Systematic integration of knowledge
2. Competency-based orientation
3. Multidimensional approach
4. Technological variability
5. Multidisciplinarity

A particularly important element is the integration of English with subjects from the humanities cycle, especially Ukrainian language and literary reading. Bernatska O.V. and Komohorova M.I. emphasize that such integration creates favorable conditions for the development of linguistic intuition, metalinguistic awareness, and broadens pupils' general linguistic outlook. When teaching vocabulary, it is crucial to highlight common roots of words in different languages, the features of word formation, and relationships of synonymy and antonymy [1, p. 25]. The use of literary texts, fairy tales, and poems provides a natural context for introducing and consolidating new vocabulary, supporting the development of figurative thinking and emotional engagement with language material.

There are also substantial opportunities to develop English lexical competence through interdisciplinary links with subjects in the natural and mathematical cycle. Groshovenko O.P. and colleagues point out that the use of mathematical concepts, numerical expressions, and geometric shapes in English lessons not only enriches vocabulary but also develops logical thinking and spatial imagination [3, p. 12]. Integration with natural science topics allows for the acquisition of vocabulary related to natural phenomena, flora and fauna—highly valuable for communication.

Artistic and aesthetic subjects also play a significant role in interdisciplinary integration. Krasulia A. and Honcharova O. note that incorporating elements of music and visual arts into English lessons provides opportunities for emotional assimilation of vocabulary, development of creative abilities, and increased motivation to learn. Songs, rhymes, dramatizations, and art activities not only facilitate better memorization of vocabulary but also create a positive emotional atmosphere, develop phonemic awareness and rhythm sensitivity [6, p. 154]. It is crucial that the selected material corresponds to pupils' age, interests, and language proficiency.

Implementing interdisciplinary links for the development of English lexical competence requires careful planning and coordination among teachers of different subjects. Dubrovskaya L.O. and colleagues stress the importance of aligning curricula, lesson planning, and thematic scheduling [5, p. 9]. It is essential to maintain logical sequence in content delivery, balance different types of activities, and avoid overloading students.

Additional opportunities for interdisciplinary connections arise from the use of modern information and communication technologies. Rogulska O., Rudnytska K., Drozdova V. emphasize that multimedia tools allow for the integration of various types of information (text, graphics, audio, video), the creation of interactive learning materials, and personalized instruction [8, pp. 161–169]. Using computer programs, e-dictionaries, and educational platforms enhances students' independent work with vocabulary, supports systematic repetition, and enables assessment of vocabulary retention.

Special attention should also be given to organizing project-based learning. Project work integrates knowledge from different subject areas, promotes research skills and creativity. Podosinnikova H.I. and Khrystych N.S. note that during project work, students not only acquire new vocabulary but also learn to use it in varied contexts, while developing independent learning and teamwork skills. Project topics should align with pupils' interests, have practical relevance, and include opportunities for presenting their outcomes.

Interdisciplinary connections also reveal great potential through extracurricular English activities. Yatsyshyn N. and Yastrub A. stress that various extracurricular formats (clubs, events, contests) provide additional opportunities to integrate knowledge, stimulate interest, and foster creativity [9, p. 12]. However, it is important to ensure that such activities are systematic, goal-oriented, aligned with the curriculum, and tailored to students' individual needs.

An important component of interdisciplinary integration is the inclusion of sociocultural learning. Bilyk O. and Puha O. emphasize that vocabulary learning should take place within the context of familiarizing pupils with the culture, traditions, customs, and everyday life of the target language country [2, p. 156]. This supports the development of a comprehensive worldview, sociocultural competence, and intercultural communication skills.

In conclusion, interdisciplinary connections in the process of developing English lexical competence in primary school students hold significant potential, which can be realized through various forms and methods of instruction. Effective use of this potential requires a systematic approach, careful planning, and coordination among all stakeholders in the educational process. It is vital to maintain a balance between different aspects of integration, consider pupils' age and interests, and foster an environment that supports cognitive activity and creative expression.

References

1. Bernatska, O. V., & Komohorova, M. I. (2020). The essence of foreign language communicative competence of primary school pupils and strategies for its development. *Scientific Notes*, (143), 22–29. <http://nz.npu.edu.ua/article/view/NZ-npu-143.2019.03> (accessed: 01.03.2025).

2. Bilyk, O., & Puga, O. (2020). Didactic potential of mobile applications in foreign language learning in classroom and extracurricular activities. *Humanities Science Current Issues*, 1(28), 154–158. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/28_2020/part_1/25.pdf (accessed: 01.03.2025).

3. Hroshovenko, O. P., Pakhaltchuk, N. O., & Stakhova, I. A. (2021). Technologies for the formation of natural and ecological competence of junior schoolchildren. *Pedagogy and Psychology in the Modern World: The Art of Teaching and Learning*. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/104/2720/5838-1> (accessed: 01.03.2025).

4. Hudyma, N. V., Kovalchuk, O. V., & Mielekestseva, N. V. (2024). Communication among participants of the educational process as a component in creating a safe learning environment in primary school. *Research Notes*, (1), 27–36. <https://lkp.ndu.edu.ua/index.php/nz/article/view/1126> (accessed: 01.03.2025).

5. Dubrovska, L. O., Horińska, A. M., & Pisotskyi, V. P. (2024). Psychological and pedagogical features of developing cognitive interests in younger students. *Research Notes*, (2), 8–15. <https://lkp.ndu.edu.ua/index.php/nz/article/view/1143> (accessed: 01.03.2025).

6. Krasulia, A., & Honcharova, O. (2020). Development of students' cognitive abilities in English classes through pun games. *Visnyk KNLU. Series "Pedagogy and Psychology"*, (32), 151–159. <http://visnyk-pedagogy.knlu.edu.ua/article/view/207768> (accessed: 01.03.2025).

7. Redko, V. (2023). Educational foreign language communicative environment as a means of integrated development of communication mechanisms and cultural awareness in gymnasium students. *Ukrainian Educational Journal*, (3), 187–196. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/691> (accessed: 01.03.2025).

8. Rohulska, O., Rudnytska, K., & Drozdova, V. (2022). Using digital online tools for effective implementation of distance learning. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2(1), 161–169. <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/463> (accessed: 01.03.2025).

9. Yatsyshyn, N., & Yastrub, A. (2024). Use of interactive teaching methods in English lessons in inclusive classrooms. *Acta Paedagogica Volynienses*, (2), 61–67. <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/1727> (accessed: 01.03.2025).



Formation of the readiness of scientific and pedagogical workers to use innovative approaches in the training of future specialists in socio-economic professions

Olena Tretiak

*T. H. Shevchenko National University "Chernihiv
Colehium" named after T. G. Shevchenko, Chernihiv*
<https://orcid.org/0000-0001-6124-2597>

Stanislav Chebonenko

State Higher Education Institution
"University of Educational Management", Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-5049-6556>

Abstract. *The report considers: the subject activities of specialists in socionomic professions; the content of innovative activities in the training of specialists in socionomic professions; developmental and situational learning; pedagogical conditions for the formation of teachers' readiness; teaching methods and technologies; the formation of competencies; principles of introducing innovations; academic mobility; ensuring the quality of higher education.*

Keywords: *content of innovations, situational learning, pedagogical conditions, innovative teaching methods and technologies.*

Формування готовності науково-педагогічних працівників до використання інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій

Олена Третяк

*Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів*
<https://orcid.org/0000-0001-6124-2597>

Станіслав Чебоненко,

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти "Університет менеджменту
освіти" Національної академії педагогічних наук України, м. Київ*
<https://orcid.org/0000-0002-5049-6556>

Анотація. *У доповіді розглянуто: предметну діяльність фахівців соціономічних професій; зміст інноваційної діяльності в підготовці фахівців соціономічних професій; розвивальне та ситуативне навчання; педагогічні умови формування готовності викладачів; методи та технології навчання; формування компетентностей; засади запровадження інновацій; академічна мобільність; забезпечення якості вищої освіти.*

Ключові слова: *зміст інновацій, ситуативне навчання, педагогічні умови, інноваційні методи та технології навчання.*

Предметна діяльність фахівців соціономічних професій зумовлена широким колом взаємовідносин у системі "людина-людина", що обумовлює особливості їхньої підготовки з використанням підходів, що дозволяють формувати у них необхідні комунікативні компетентності. Працівник соціономічної сфери має ефективно взаємодіяти як з окремими особистостями, так і соціальним середовищем та налагоджувати партнерські стосунки, знаходити спільну мову, уникаючи та долаючи психологічні бар'єри, швидко пристосовуватися та розуміти необхідність дотримання соціальних норм, співпрацювати в команді, здійснювати саморегуляцію, проявляти емоційний інтелект, емпатію, адекватно сприймати реакції та поведінку інших, знаходити порозуміння та робити доцільні висновки, приймати виважені рішення тощо.

Сучасні процеси, що відбуваються в соціумі та пов'язані з новими комп'ютерними технологіями, обміном інформацією, світовими інтеграційними процесами, суттєво впливають на систему комунікації, що обумовлює необхідність переглянути вимоги до підготовки фахівців соціономічної сфери до яких належать ті, які працюють як соціальні педагоги, соціальні працівники, педагогічні та науково-педагогічні працівники, медики, психологи, працівники засобів мас-медіа, соціологи, представники юридичних професій та ін.

В. Луговий зазначає, що "Уважається, що добір адекватних способів, форм, видів, методів (далі – методи) викладання є справою вищого навчального закладу, кафедри, викладача і для їх стандартизації немає підстав, мовляв, неважливо як навчали, важливо чого навчили. Проте плідність цієї позиції слід піддати сумніву, якщо розглядати викладання як засіб реалізації освітніх цілей, адже, як відомо, цілі часто детермінують засоби їх досягнення. Це особливо актуально, коли йдеться про ефективність (якщо взагалі не про спроможність) тих чи інших викладацьких методів. Інакше, стандартизації повинні підлягати не лише зміст освіти, а й умови (ресурси) забезпечення його стандартної якості" [5, с. 6].

Враховуючи те, що працівники соціономічної сфери, виконуючи професійні функції, взаємодіють з іншими людьми, вони мають володіти соціальною компетентністю, розвинути яку можна за допомогою інноваційних підходів виходячи з того, що соціальна компетентність характеризується як "Здатність до конструктивного спілкування в різних середовищах, співпрацювати в командах, вести діалог та переговори, критично оцінювати соціальні події, і явища, ефективно взаємодіяти з іншими людьми, налагоджувати ефективну міжособистісну комунікацію, спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня" [4].

Безпосередньо інноваційний розвиток закладу вищої освіти стає основою системи, що створює необхідні умови для формування ціннісних орієнтирів та

особистісних смислів всім учасникам освітнього процесу. Вивчаючи професійні обов'язки соціальних працівників, І. Богданова зазначає, що "... Інтерактивні технології спрямовуються на організацію активної взаємодії суб'єктів навчального процесу, що надає змогу студентам засвоїти навички виконання професійних ролей та функцій у змодельованих професійних ситуаціях і, таким чином, оптимізувати практичну підготовку студентів до соціальної роботи" [1].

На забезпечення якості вищої освіти впливають як особливості реалізації освітніх програм, так і готовність науково-педагогічних працівників до організації та керівництва навчанням та науково-дослідною роботою здобувачів вищої освіти: написанням рефератів, курсових та дипломних робіт (кваліфікаційних робіт); розробкою проєктів; написанням тез для участі в наукових семінарах, круглих столах, участі в науково-практичних конференціях; підготовкою наукових статей, дисертацій на здобуття наукового ступеня; предметними та науковими гуртками на кафедрі; проведенням науково-дослідної роботи з дотриманням Кодексу доброчесності тощо.

Водночас у процесі професійної діяльності фахівець соціономічних професій постійно зіштовхується із задачами різної складності, опиняється в ситуаціях, в яких треба діяти відповідним чином та вирішувати проблеми. Враховуючи це, М. Васильєва, І. Романова наводять перелік інноваційних методів проведення різних видів аудиторних занять, а саме: "... дискусій, прес-конференцій, "мозкових штурмів", ділових (рольових) ігор, методів "займи позицію", "дерево рішень", "снігова куля", майстер-класів, методу аналізу й діагностики ситуацій, методу моделювання, тренінгів, методу розроблення сценаріїв тощо" [2, с. 189]. У той же час, провідне місце в підготовці фахівців соціономічних професій науковці відводять методу ділових (рольових) ігор.

Відтак організація освітнього процесу в закладі вищої освіти із застосуванням інноваційних підходів дозволяє створювати умови для взаємодії та набуття досвіду здобувачами вищої освіти виконувати під час практичної підготовки (практичні заняття, різні види практики) професійні ролі, виявляти власні сильні та слабкі сторони поведінки, ресурси, що можуть бути задіяні для вирішення проблеми не лише ними, а й суб'єктами взаємодії.

Академічна мобільність також є важливим інструментом у підготовці фахівців. Олійник М. І., Кузнєцова К. С., Колтунович Т. А., Перепелюк І. Р. наводять переваги академічної мобільності для студентів та викладачів і науковців. "Для студентів це: культурний діалог; розширення кругозору; набуття нових унікальних професійних навичок; удосконалення навичок володіння іноземними мовами; підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та

міжнародному ринках праці. Для викладачів та науковців це: підвищення кваліфікації в контексті глобальних трендів розвитку науки; залучення кращих світових практик; професійний діалог; підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Серед механізмів державного регулювання процесу активізації академічної мобільності, дослідники виділяють: інституціональні інструменти; нормативно-правові інструменти; інструменти стандартизації освіти; довільні інструменти; інструменти визнання; фіскально-бюджетні інструменти; інструменти бюджетної підтримки; кредитні інструменти; інструменти надання пільг; інструменти мотивації та стимулювання повернення в Україну" [3, с. 16].

Академічна мобільність є вимогою сьогодення на ринку надання освітніх послуг у сфері вищої освіти і передбачає потужну інтеграцію України в загальноєвропейський освітній простір.

Педагогічними умовами формування готовності викладачів до використання інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій є: самовдосконалення та підвищення кваліфікації, академічна мобільність; сформована мотивація; формування та розвиток компетентностей з використання інноваційних підходів; належне технічне та комп'ютерне забезпечення освітнього процесу; розвиток необхідних особистісних професійних якостей; наявність корпоративної культури; підтримка та заохочення з боку адміністрації закладу вищої освіти; практика у використанні різних засобів, форм, методів та технологій інноваційного навчання.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що інноваційні підходи до підготовки фахівців соціономічних професій мають бути спрямовані на виконання таких завдань: залучення здобувачів вищої освіти до науково-пошукової діяльності на різних етапах навчання; мотивування до науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти, ознайомлення їх з науковими методами пізнання, забезпечення творчого засвоєння навчального матеріалу; популяризація серед здобувачів різних форм наукової творчості відповідно до принципу єдності науки і практики, формування інтересу до опанування новими знаннями, вміннями та навичками; формування творчого ставлення до обраної спеціальності шляхом залучення здобувачів вищої освіти до практичної діяльності, проведення рольових ігор тощо, що дозволяє їм набутися професійного досвіду; озброєння здобувачів вищої освіти різноманітними методами і прийомами самостійного розв'язання поставлених завдань; організація й проведення різних заходів із здобувачами вищої освіти, під час яких вони мають розвинути та вдосконалити соціальну компетентність (наукові семінари і конференції, презентації курсових, магістерських, навчально-дослідницьких робіт тощо); поєднання теоретичного навчання та залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності, роботи як з окремими особистостями так

і з різними соціальними групами, для формування у здобувачів цілісного уявлення про різні аспекти професійної діяльності та визначення сильних та слабких сторін власної підготовки, особистісних якостей для подальшого фокусування індивідуальної освітньої траєкторії; створення ефективного освітнього простору в закладі вищої освіти, що ґрунтується на належному матеріально-технічному оснащенні та комп'ютерному і програмному забезпеченні, висококваліфікованому складі викладачів готових ефективно впроваджувати інноваційні підходи в підготовку майбутніх фахівців соціономічних професій.

Предметом подальших наукових розвідок стане модель формування готовності науково-педагогічних працівників до використання інноваційних підходів в підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій.

Список використаних джерел

1. Богданова І. М. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип. 4. URL: 4/2011file:///C:/Users/User/Downloads/Vnadps_2011_4_8.pdf (дата звернення: 12.07.2025).
2. Васильєва М. П., Романова І. А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип.13 Т. 2. С. 187–190.
3. Олійник М. І., Кузнєцова К. С., Колтунович Т. А., Перепелюк І. Р. Академічна мобільність викладача закладу вищої освіти: метод. реком. для студентів спеціальності "Дошкільна освіта". Чернівці: Видавничий дім "РОДОВІД", 2019. 140 с.
4. Про затвердження професійного стандарту "Практичний психолог закладу освіти" : наказ Мінекономіки від 24 листопада 2020 року № 2425. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/777/77702/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf (дата звернення: 21.07.2025).
5. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. Київ : Педагогічна думка, 2011. 360 с.



UDC 316.32(477)

World trends in the sphere of higher education and science in the 21st century

Olexandra Dubaseniuk

Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr

<https://orcid.org/0000-0002-9447-4527>

Abstract. *The article analyzes global trends in the field of higher education and science in the 21st century: globalization and internationalization, international cooperation; technological transformation, in particular, digitalization of the educational process, the use of digital technologies to optimize and transform teaching; advantages, challenges and risks of digitalization; changing the role of the university in the context of the concept of "lifelong learning"; orientation towards scientific and research activities.*

Keywords: *global trends, higher education, science.*

Світові тенденції у сфері вищої освіти та науки у 21 столітті

Олександра Дубасенюк

Житомирський державний

університет імені Івана Франка, м. Житомир

<https://orcid.org/0000-0002-9447-4527>

Анотація. *Проаналізовано світові тенденції у сфері вищої освіти та науки у 21 ст.: глобалізація та інтернаціоналізація, міжнародна співпраця; технологічна трансформація, зокрема цифровізація освітнього процесу, використання цифрових технологій для оптимізації та трансформації викладання; переваги, виклики та ризики цифровізації; зміна ролі університету у контексті концепції "навчання впродовж життя"; орієнтація на науково-дослідницьку діяльність.*

Ключові слова: *світові тенденції, сфера вищої освіти, наука.*

У 21 столітті у сфері вищої освіти та науки відбуваються значні трансформації, спричинені глобалізацією, технологічним прогресом і змінами в суспільних потребах. Проаналізуємо основні світові тенденції, що відображенні у наукових працях вітчизняних учених (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Хомич та інші) [1, 3, 4].

Глобалізація та інтернаціоналізація. Окреслена сфера характеризується такими тенденціями як *академічна мобільність*, що передбачає значне зростання кількості студентів, викладачів і науковців, які навчаються, викладають або проводять дослідження за кордоном. Це сприяє обміну знаннями та культурному збагаченню. Посилення *міжнародної співпраці* між університетами та науковими установами різних країн, що позначається на роботі у спільних дослідницьких проєктах, програмах обміну та створенні міжнародних освітніх

програм. Зростання *глобального ринку освітніх послуг*. Це означає, що вища освіта стає експортним товаром. Відбувається конкуренція між університетами за іноземних студентів, що призводить до стандартизації програм і підвищення якості. Окреслена тенденція може позначитися на відтоку талановитої молоді/фахівців, які можуть залишатися працювати за кордоном. *Уніфікація освітнього контенту*, що означає запровадження єдиних стандартів та систем оцінювання, таких як Болонський процес, сприяє визнанню дипломів та академічних ступенів у всьому світі [1, 3].

Технологічна трансформація передбачає насамперед *цифровізацію освітнього процесу* (В. Арішонков, В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, В. Ковальський, М. Лещенко, О. Спірін) тобто те, що інформаційні та комунікаційні технології інтегруються у всі аспекти освіти. Останнє включає онлайн-курси (МООК), дистанційне навчання, використання електронних підручників та віртуальних лабораторій. Цифровізація освітнього процесу передбачає використання *цифрових технологій* для оптимізації та трансформації викладання, навчання та управління в освітніх установах, проте це не лише переведення наявних матеріалів в електронний формат, а й глибока інтеграція технологій у всі аспекти освітньої діяльності. До основних аспектів цифровізації віднесено *дистанційне та змішане навчання*, що включають наступні інструменти: Zoom, Google Meet, Microsoft Teams а також навчальні платформи та системи управління навчанням (LMS). Таке програмне забезпечення дає змогу організовувати та адмініструвати навчальний процес. Вони містять електронні курси, завдання, тести, форуми для спілкування, для прикладів: Moodle, Google Classroom, Coursera, EdX, Canvas. Водночас електронні освітні ресурси включають електронні підручники та посібники. При цьому інтерактивні матеріали можуть містити анімацію, відео та аудіо. Розповсюджуються онлайн-бібліотеки та бази даних, що відкриває доступ до наукових статей, монографій та інших джерел інформації з будь-якого місця. Важливу роль відіграють масові відкриті онлайн-курси (МООК): курси від провідних університетів та експертів, доступні для широкої аудиторії. Інтерактивні технології та інструменти також передбачають використання інтерактивної дошки, що замінюють звичайні дошки, дозволяючи зберігати та ділитися записами, відео та іншими матеріалами. В останні роки розповсюджена гейміфікація – використання елементів гри (бали, рейтинги, нагороди) для підвищення мотивації навчання студентів. Поширюється віртуальна (VR) та доповнена (AR) реальність у вигляді створення імерсивних навчальних середовищ, наприклад, віртуальних екскурсій, лабораторій або симуляцій. Використовується штучний інтелект (ШІ) та аналіз даних, зокрема у процесі персоналізації навчання, автоматизації оцінювання знань здобувачів освіти, прогнозування їх успішності. Виділяють *переваги цифровізації* (доступність,

гнучкість персоналізація, посилення інтерактивності, результативності освіти та виклики і ризики цифровізації. цифрову нерівність, зміна ролі викладача, забезпечення кібербезпеки зниження соціальної взаємодії [2, 5].

Отже, цифровізація освіти – це незворотний процес, який відкриває нові можливості для розвитку освіти, робить її більш адаптивною та ефективною завдяки таким аспектам як *персоналізація навчання*. Така трансформація відбувається внаслідок того, що штучний інтелект та адаптивні навчальні системи дають змогу підлаштовувати освітній процес під індивідуальні потреби, стиль навчання та темп студента. Також простежується *розвиток "м'яких навичок" (soft skills)*, тобто технології, які сприяють розвитку критичного мислення, креативності, комунікації та командної роботи, що є важливими для фахівців 21 століття. Визначаємо і такий процес як *автоматизація та ефективність*, за якими інформаційні системи автоматизують адміністративні процеси, а також надають можливість оперативного обміну інформацією між викладачами та студентами.

3. Зміна ролі університету у контексті концепції "навчання впродовж життя": Університети відходять від традиційної моделі, де освіта закінчується отриманням диплома, і стають центрами безперервної освіти. Вони пропонують програми для перепідготовки та підвищення кваліфікації дорослих. Концепція "навчання впродовж життя" (lifelong learning, LLL) – це сучасний підхід до освіти, який стверджує, що навчання не обмежується шкільними чи університетськими роками, а є безперервним процесом, який триває все життя. Основні положення концепції "навчання впродовж життя" (О. Аніщенко, Л. Лук'янова, Л. Сігаєва, О. Огієнко та інші) включають *безперервність, особистісний розвиток* (сприяє самореалізації, збагаченню духовної культури, удосконаленню особистісних якостей), *адаптація до змін* (дозволяє суб'єктам освіти вчасно реагувати на технологічні, соціальні та економічні зміни, оновлювати свої знання та залишатися конкурентоспроможними на ринку праці), Навчання впродовж життя не обмежується традиційними освітніми закладами. Воно охоплює: *формальну освіту* (школи, коледжі, університети, курси підвищення кваліфікації); *неформальну освіту* (тренінги, майстер-класи, семінари, гуртки), *інформальну освіту* (самостійне навчання, здобуття досвіду на роботі, спілкування, читання, перегляд документальних фільмів тощо). При цьому зростає відповідальності особистості як активного суб'єкта власного розвитку. Відтак, ціложиттєве навчання є ключовою стратегією для розвитку людського капіталу, що постає вирішальним чинником для економічного зростання та досягнення життєвого успіху в сучасному інформаційному суспільстві [4].

У ХХІ столітті відбувається орієнтація на науково-дослідницьку діяльність: заклади вищої освіти перетворюються на дослідницькі університети, де освітня та наукова діяльність тісно взаємопов'язані. Навчання відбувається через дослідження. Простежується *зв'язок з ринком праці*: університети все більше враховують потреби ринку праці, співпрацюючи з роботодавцями, що сприяє працевлаштуванню випускників. *Комерціалізація та диверсифікація фінансування* спостерігається при зменшенні державного фінансування, що призводить до пошуку університетами альтернативних джерел доходу, такі як платні освітні послуги, гранти, співпраця з бізнесом. Наука в ХХІ столітті передбачає *міждисциплінарність*, оскільки найбільш значущі наукові відкриття відбуваються на перетині різних галузей знань. Наукові дослідження стають більш комплексними, поєднуючи, наприклад, біологію та інформатику, фізику та медицину. Характерна *відкрита наука* (Open Science), оскільки зростає тенденція до вільного доступу до наукових публікацій, даних і результатів досліджень. Це прискорює науковий прогрес, робить науку більш прозорою та доступною: технології великі дані (Big Data) та штучний інтелект революціонізують наукові дослідження, дозволяючи аналізувати величезні масиви інформації та знаходити певні закономірності. **Висновки.** Таким чином, інноваційні підходи призводять до глобальних наукових викликів і трансформацій. Наука зосереджується на вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, енергетична безпека, сталий розвиток. Окреслені тенденції свідчать про те, що вища освіта та наука стають більш гнучкими, відкритими, технологічними та орієнтованими на потреби суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. "Педагогічна матриця" української освіти: її значення для України і європейського світу// *Рідна школа*. 2012. Квітень-травень. С. 13–18.
2. Арешонков В. Ю. (2020). Цифровізація вищої освіти: виклики та відповіді. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-22>.
3. Кремень В. Г. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження) / В. Кремень, В. Ткаченко. 2-ге вид., допов. К. : Т-во "Знання" України, 2013. 471 с.
4. Лук'янова, Л. Б., Аніщенко, О.В., & Сігаєва, Л. Є. та ін. Сучасні технології освіти дорослих : посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 182 с.
5. Професійна освіта (цифрові технології) : магістерський курс /за загальною редакцією О.І. Гулай. Луцьк: ЛНТУ, 2023. 256 с.

Evolution of medical education: futurological and strategic aspects

Viktor Biryukov

Odesa National Medical University, Odesa

<https://orcid.org/0009-0002-4113-0138>

Abstract. *The work is devoted to a relevant topic – forecasting the features of the transformation of medical education in the future. The distinction is made between the futuristic method and strategic planning. The trajectories of the expected development for three main components of pedagogy are considered: acquisition of knowledge, professional skills and the ethical education. A conclusion is made about the growth of immersive teaching methodologies.*

Keywords: *medical education, futurology, strategic planning, immersive simulation.*

Distance pedagogical technologies are persistently conquering the vast market of educational services, rapidly revealing new opportunities for effective assimilation of the growing volume of information in various areas of scientific and practical activity.

One of the most conservative types of pedagogical activity is the centuries-old medical school, based on the subjective teaching experience, the authority of scientific schools, national or international consensuses and temporary protocols for the diagnosis and treatment of diseases. The conservatism of medical education and practical medical activity is determined by the social and legal responsibility of medical scientists for the effectiveness and efficiency of the technologies being implemented, the enormous importance of personal experience in medical practice, the ever-present risks of medical errors and new ethical challenges associated with the penetration of AI into all areas of human activity [1].

In this regard, the analysis of possible ways of development of pedagogy in training doctors is a relevant topic of research, allowing timely strategic planning of the medical education sector.

The purpose of this study is to analyze existing trends in higher education pedagogy and the possibilities of their adaptation for medical education.

The work uses futuristic approaches and methods of strategic planning.

A feature of the futuristic approach is the most complete collection of information about the object of study, including emerging trends in development. Such an approach allows researchers to draw a conclusion about the positive or negative impact of this object of study on the future (10-15 years or more) ecological and social environment of people's residence, man-made consequences. Often such studies have a bright journalistic coloring and are aimed at society as a whole.

In turn, the essence of strategic planning (SP) in pedagogy is to achieve certain goals in the future (up to 5 years), increasing the competitiveness or sustainability of this organization or industry in the educational services market. This activity involves monitoring and analyzing identified trends and developing logically sound steps toward achieving a goal for a specific organization or industry. SP is a dynamically structured process that includes setting goals, analyzing resources, assessing risks and opportunities, and determining the necessary actions.

Thus, the key difference between futurism and SP is its unlimited time coverage and broad view of the future, as well as the absence of specific proposals for accelerating or slowing down the development of the identified trends. The data of futuristic studies can be laid down as the basis for SP, but they are not able to suggest specific ways of implementation. Thus, globalist futurologists [2] have long predicted the replacement of human functions by robots, cybers and artificial intelligence (AI), but specific goals and ways of introducing AI into pedagogical technologies at medical faculties, tasks and timing of personnel retraining, as well as the amount of necessary technical resources and financial resources - all these elements of the strategy are within the competence of the university administration.

Trajectory of knowledge formation. The last decade has been characterized by a rapid increase in the volume of information in all areas of medicine. Thus, one of the most authoritative and popular books on pediatrics - the textbook "Nelson Textbook of Pediatrics" was published over many years with updates and reprints. In the first edition of 1956, the textbook had 1120 pages. Its 20th edition in 2015 contained 2400 pages, and the latest 22nd edition of 2024 already contains 4100 pages [3]. A huge addition to the classic clinical descriptions of diseases and illustrations of the appearance of patients in the latest editions of the textbook was the genetic component of congenital or hereditary diseases. Undoubtedly, such a trend, revealing the complex pathways of metabolism and metabolic adaptation of the human body, will continue to expand. However, this speculative material with codes of tens and hundreds of specific proteins, enzymes and controlling genes cannot be kept in human memory, much less accurately interpret the essence of health disorders at the gene and genomic levels. In clinical practice, rare, orphan diseases are rather casuistic cases when a doctor, discovering the sluggish course of the disease, the weak effectiveness of standard therapy, may suspect genetic features in his patient.

Visualization of pathophysiological processes is achieved using instrumental examination: ECG, ultrasound, CT, MRI and other methods, the interpretation of data of which also requires special skills and knowledge. Most likely, these data will be included in specialized gadgets for doctors.

The evolution of educational technologies begins, first of all, with teachers and their professional competence qualities. Modern teachers require perfect mastery of the capabilities of LMS platforms (Learning Management System), which allow you to provide,

organize, conduct and monitor online training. These platforms include, in particular, Moodle, Google Classroom, video conferencing tools Zoom and Teams, a number of specialized applications for motion analysis - Dartfish, Coach's Eye, ErgoRisk). It can be assumed that in the future, even more advanced platforms for online learning will appear.

The quality of such a learning trend will be monitored by independent experts based on objective assessment data from test assignments to students at all stages of learning. The rapid development of training based on VR- simulators (virtual reality) and immersive learning. Immersive means creating an effect of immersion, involvement. In context, immersive can refer to various areas, such as theater, training or games, where the user or viewer is actively involved in the action and feels part of what is happening.

Trajectory of skill formation. The results of medical activity largely depend not only on the correctness of decision-making, but also on the quality of the procedures performed: taking a smear for bacterial flora, atraumatic insertion of a nasogastric tube, correct fixation of a vascular catheter, accuracy of surgical sutures, correct positioning of the patient for X-ray or ultrasound examination, application of electrodes during ECG examination, etc. Knowledge of these procedures cannot replace their real, error-free execution. An incorrectly applied sphygmomanometer cuff can change blood pressure readings and cause a medical error.

The forced transition to distance education caused by the coronavirus pandemic of 2020-2021 literally caused panic among teachers of the previous formation, deprived of the opportunity to teach students practical skills in real clinical conditions. The introduction of simulation training methods quickly solved this problem and in some cases proved its advantages.

To date, simulation methodologies in medicine vary from the use of simple mannequins to complex virtual environments, allowing you to practice skills without the risk of harming the patient. The most common and consistent with anatomical and physiological concepts are simulators based on mannequins. Visually and tactilely, they represent realistic models of parts or the entire human body, which can imitate various physiological processes and reactions. On their basis, practical skills of auscultation of heart sounds and respiratory sounds in the lungs, various types of injections and punctures, catheterization, cardiopulmonary resuscitation and other skills are practiced. By now, the imitation of the anatomy of the human body has reached its peak and further development involves inlaying electronic “stuffing” into mannequins that imitates the physiological functions of organs and systems.

The next class of simulators allows for an immersive type of training, immersing young doctors in a real business and psychological environment of a business clinical atmosphere. This class includes computer simulators that create virtual environments with typical or problematic situations. They can be both simple (simulators of surgical operations and virtual patients) and very complex, helping to practice clinical management skills (simulators of entire medical institutions).

Subclasses of this type of simulators are situational and hybrid simulators designed to practice decision-making skills in conditions close to real ones. Situations are developed by teachers in accordance with the curricula and require them to be able to develop appropriate scenarios and harmoniously combine medical equipment, mannequins and role characters. Thus. Modern teachers have the opportunity to choose the necessary class of simulator depending on the specific learning goals and the level of training of students. It should be assumed that the creation of virtual reality (VR) using VR simulators will become the dominant direction in improving educational technologies in medicine. Thus, according to data for 2023, 5.1 billion dollars were spent on the development of this direction in medicine, while 4.7 billion were spent on engineering technologies and 2.6 billion dollars on the real estate market [4].

The trajectory of the formation of ethical education. This component of medical education includes modern approaches to teaching ethical principles. It covers the study of moral norms, principles, rules of conduct for health workers in interaction with patients, colleagues and society, as well as the formation of professional responsibility and biomedical ethics. Modern biomedical ethics considers a wide range of issues related to the use of medical technologies, genetic research, organ transplantation and other aspects of modern medicine. The rising cost of modern complex diagnostic and treatment methods, the impossibility of providing a wide range of medical services for the entire population violate the fairness of the distribution of medical services and give rise to social tension and the need to resolve complex moral dilemmas. It is necessary to assume a further increase in ethical issues and include ethical education and upbringing as a mandatory component of medical education. Along with the assessment of the knowledge and skills of medical graduates, a medical diploma should be accompanied by a description of the professional maturity of the university graduate, based on monitoring his or her behavioral activity.

References

1. Biryukov Viktor, Gozhenko Anatolii and Zukow Walery. Anthropoetics as a super-system approach to the study of public health. Journal of Education, Health and Sport. Online. 30 March 2025. Vol. 79, p. 59885. [Accessed 4 April 2025]. <https://doi.org/10.12775/JEHS.2025.79.59885>.
2. The Future of Health Starts Here. Stanford Medicine Health Futurists. <https://med.stanford.edu/healthfuturists.html>.
3. Nelson Textbook of Pediatrics, 2-Vol Set – International Edition: 22/e 2024 by Robert M. Kliegman. <https://prithvibooks.com/product/nelson-textbook-of-pediatrics>.
4. Sivchenko O. VR-simulators and immersive learning, 22 Oct 2023. <https://habr.com/ru/articles/769160>.

Psychological Sciences

Fostering resilience of school students in wartime conditions

Olena Zavhorodnia

G. S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0001-8786-8707>

Larisa Makina

Practical psychologist of a preschool education institution №541, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-6130-5807>

Abstract. *This article explores the role of the educational environment in fostering psychological resilience among schoolchildren during wartime. The school setting is conceptualized not only as a place of learning, but also as a space of emotional safety, creative expression, and meaning-making – essential for children's adaptation in conditions of trauma and displacement. The article outlines the key components of resilience that can be nurtured within the school context and highlights the importance of adult presence, autonomy support, and art-based practices in promoting emotional regulation and personal growth. Particular attention is given to the needs of sensitive and empathetic children, who require more than standard educational approaches.*

Keywords: *resilience, wartime, educational environment, emotional support.*

The loss of safety, the disruption of familiar routines, forced displacement, separation from loved ones, or the death of close relatives – all of these experiences expose children to intense stress and can leave lasting psychological scars. Yet, even in the face of such extreme adversity, many children display a remarkable capacity not only to adapt, but also to grow through crisis. This capacity, known in psychology as resilience, plays a vital role in overcoming war-related trauma and fostering healthy psychological development.

Psychological resilience in children is more than just the ability to endure external pressure. It also involves transforming hardship into meaning, finding strength in vulnerability, and reconstructing a sense of coherence in a disrupted world. Children often possess a heightened sense of justice, deep empathy, and a keen sensitivity to chaos and loss. These qualities demand more than standardized responses – they call for environments that honor emotional complexity, support self-reflection and autonomy, and encourage creative expression as a way of integrating traumatic experiences.

Fostering resilience during wartime is crucial, as it empowers children to:

- Manage stress more effectively through adaptive coping strategies such as seeking social support or positively reframing difficult situations;
- Preserve psychological well-being by reducing the risk of anxiety, depression, and emotional exhaustion;

- Develop adaptive life skills, enabling them to adjust more readily to changing educational and living conditions, especially in contexts of displacement or remote learning.

An educational space capable of performing such a function must be psychologically safe, open to dialogue, and flexible to the child's needs and rhythms. A key condition is the support of not only intellectual but also emotional development. Emotional literacy, a space for expressing complex emotions through art, literature, and discussion – all of this helps gifted youth maintain contact with themselves and the world.

Particularly valuable are elements of the educational environment that allow students to actualize their potential in crisis conditions: project-based learning, interdisciplinarity, individual learning trajectories, and involvement in volunteer or creative initiatives. It is important to include art practices in the learning process, as they enable work with the emotional content of experience. Visual thinking, the capacity for metaphorical thought, storytelling, the symbolic representation of losses and hopes – all of this is not only a way of adaptation, but also a factor in building psychological resilience.

Working with visual metaphors, fairy-tale therapy, and artistic design not only helps reduce anxiety but also supports the formation of a coherent identity, in which traumatic experience is integrated into a narrative of growth.

To foster students' positive thinking, optimism, and self-confidence, it is important to: support their readiness to face challenges, be present with them when they resist fear, respond to difficulties, and try to solve problems, acknowledge their efforts and successes, and be with them in moments of failure. Optimistic, confident children recover more easily from setbacks, viewing them as opportunities for growth rather than catastrophes.

To foster children's creativity, competence, and independent goal-setting, it is important to: allow children to set their own goals, find their own solutions to problems instead of being told what to do; demonstrate effective problem-solving techniques, particularly by breaking complex issues into smaller and more manageable parts; encourage them while avoiding unearned praise; and help them remain open-minded and flexible in their thinking. Children need to develop a creative approach, knowledge, skills, and a grounded sense of their own competence, which enables them to trust their judgment, make responsible choices, face complex situations, and resolve them across many aspects of daily life.

To develop the ability for life-giving relationships, belonging, and support, it is essential to create a safe emotional space for children – an atmosphere of acceptance where they can share their feelings. Caregivers, parents, and teachers should be in dialogue with children, truly hearing them, rather than engaging in one-sided monologues that block children's self-expression. To create a sense of belonging, help students engage in volunteer activities and experience both giving and receiving support within their local communities. The more connections children have – with

family, friends, schools, and communities – the better. A connection with meaningful adults is a powerful protective factor in their lives.

To nurture character and affirm a personal value system, students need role models in the form of adults. Adult actions speak louder than words. How adults treat others, their attitude toward work and responsibilities, shapes whether children will treat others with fairness and kindness, and their duties with responsibility. For the development of self-control, young citizens must understand that their actions have consequences, but they are in control of those actions and can change outcomes. Students must grasp the value of planning and delayed gratification, understanding that these lead to better results. It is appropriate to set clear boundaries to protect children, while also showing flexibility and respecting their growing independence and decision-making ability. Young people with character and values who follow a “moral compass” are more likely to set worthy goals and form safe, healthy (non-toxic) relationships.

It is important to teach children to care not only for others, but for themselves as well. This care includes maintaining both physical and mental health. Students should learn to care for their bodies through proper nutrition, sleep, physical exercise, and rest.

To develop the ability to cope and support mental health, it is essential to promote various forms of constructive emotional expression through different activities – artistic, literary, and athletic. Students should be taught positive, health-promoting (sanogenic) thinking. For this to happen, adults must themselves be free from irrational beliefs and distorted thoughts. Sometimes, the way people think about the sources of their stress can be inappropriate. Black-and-white thinking, overgeneralization, catastrophizing – all of these may result in disproportionate and inappropriate emotional or behavioral reactions. Teach students the skill of cognitive reframing. Such reframing can help change the course of thought during crisis situations – for instance, by transforming catastrophic thinking focused on worst-case scenarios into more realistic perspectives.

Brief Recommendations for Adults on Supporting Children’s Resilience

- Be emotionally present during difficult moments. Acknowledge the child’s efforts, even in the face of failure. Social support and a safe emotional environment – including warm relationships with family, peers, teachers, psychologists, and volunteers – foster a sense of belonging and reduce feelings of isolation.

- Encourage participation in group activities such as art therapy, music, and theater. These practices promote emotional expression, creativity, and help alleviate anxiety.

- Foster creativity by providing tools and opportunities for self-expression through drawing, writing, music, or other creative outlets.

- Support autonomy. Allow children to make choices, act independently, and take responsibility. Involving them in everyday decisions – such as choosing clothes, planning activities, or contributing to the learning process – builds confidence, strengthens independence, and helps prevent helplessness.

- Teach emotional regulation and mindfulness skills. Techniques like deep breathing, muscle relaxation, visualization of calming scenes, mindfulness exercises, and cognitive reframing empower children to manage stress, reduce anxiety, and prevent panic responses.
- Establish and maintain a consistent daily routine. Structured schedules for learning, rest, play, and meals create a sense of stability and predictability – crucial resources during times of uncertainty.
- Provide moral guidance. Demonstrate values, integrity, and resilience through your own behavior – children often learn most by observing adults.
- Cultivate optimism. Encourage children to set achievable goals and celebrate progress. Positive reinforcement helps sustain motivation and hope.
- Help children envision a meaningful future. Support them in setting realistic aspirations and engaging in creative or purposeful activities. This fosters a growth mindset and helps reframe challenges as opportunities.
- Build a sense of community and belonging. Involve children in volunteer activities and nurture their connections with peers and the broader community.
- Promote healthy lifestyle habits. Ensure proper nutrition, regular physical activity, adequate sleep, and rest – all essential for physical and psychological resilience.
- Listen actively. Prioritize open dialogue with children. Create space for their voices to be heard, and respond with empathy rather than judgment.

Conclusions. In times of instability, the ability to maintain subjective well-being and cultivate resilience becomes a key factor in successful adaptation. War presents one of the greatest challenges to society, with children and adolescents among the most vulnerable populations. Within this context, the educational environment plays a vital protective role – fostering psychological resilience and supporting the development of healthy, adaptive individuals capable of navigating the complexities of the modern world.

During wartime, the role of education extends far beyond the transmission of knowledge. Schools must become spaces of emotional safety, creative self-expression, and meaning-making. It is within this environment that children can develop the capacity to cope with adversity, sustain self-belief, search for meaning, and envision a future – even amid deep uncertainty.

The school's mission is not only to educate but to empower. It must provide children with a stable point of reference, a space for agency, and a voice – a place where they can feel, reflect, and initiate change. In the context of war, nurturing psychological resilience is an act of social responsibility and protection.

Through the attentive presence of caring adults, opportunities for creative expression, open dialogue, and unconditional support, children can not only endure hardships but also discover new sources of meaning and personal growth. In such conditions, resilience is not merely the ability to withstand trauma – it is the capacity to preserve humanity, sustain hope, and create the possibility for renewal.

Analysis of the structure and factors of the moral-psychological state of Ukrainian Armed Forces servicemen

Tetiana Lukianets

Educational and Scientific Institute of
Psychology and Social Sciences IAPM, Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-1506-3595>

Abstract. The analysis of the moral-psychological state (MPS) of Ukrainian Armed Forces servicemen reveals its structure and influencing factors in the context of modern armed conflict. MPS comprises moral-ethical, military-professional, and psychological components, ensuring combat readiness. External (social, combat, ecological-ergonomic) and internal (psychophysiological, individual-psychological, collective) factors shape MPS. The study proposes an integrated approach to develop psychological support programs, PTSD prevention, and stress resilience enhancement.

Keywords: moral-psychological state, serviceman, MPS factors, post-traumatic stress disorder.

Аналіз структури та чинників морально-психологічного стану військовослужбовців ЗСУ

Тетяна Лук'янець

Навчально-науковий Інститут
психології та соціальних наук МАУП, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-1506-3595>

Анотація. Аналіз морально-психологічного стану (МПС) військовослужбовців ЗСУ розкриває його структуру та чинники впливу в умовах сучасного збройного конфлікту в Україні. МПС включає морально-етичний, військово-професійний і психологічний компоненти, що забезпечують боєздатність. Зовнішні (соціальні, бойові, еколого-ергономічні) та внутрішні (психофізіологічні, індивідуально-психологічні, колективні) чинники формують МПС. Дослідження пропонує інтегрований підхід для розробки програм психологічної підтримки, профілактики ПТСР та зміцнення стресостійкості.

Ключові слова: морально-психологічний стан, військовослужбовець, чинники МПС, посттравматичний стресовий розлад.

Морально-психологічний стан (МПС) військовослужбовців Збройних Сил України є ключовим фактором, що визначає їхню здатність ефективно виконувати бойові завдання в умовах сучасного збройного конфлікту. Згідно з Наказом Генерального штабу ЗСУ від 29.04.2017 №153 [1], морально-психологічний стан характеризується як сукупність духовної, моральної, ідеологічної та психологічної готовності, яка формується під впливом бойових і соціальних умов. Науковці,

такі як Стасюк В. В., наголошують на динамічній природі МПС, що вимагає комплексного аналізу для забезпечення ментального здоров'я та боєздатності особового складу [2, 3]. Практична цінність даного аналізу структури морально-психологічного стану полягає в можливості розробки програм психологічної підтримки, які підвищують виконання завдань ЗСУ. Такі програми включають профілактику посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тренінги для зміцнення стресостійкості та заходи для посилення командної згуртованості.

Структура МПС включає три взаємопов'язані компоненти: морально-етичний, військово-професійний і психологічний. Морально-етичний компонент забезпечує дисципліну, згуртованість і повагу до військових традицій, формуючи етичну основу поведінки військовослужбовців. Військово-професійний компонент відображає рівень професійної компетентності, бойового досвіду та довіри до озброєння і командування, що є критично важливим для операційної готовності. Психологічний компонент охоплює стресостійкість, емоційну стабільність і здатність адаптуватися до екстремальних умов, підтримуючи ментальну витривалість у бойових ситуаціях.

Психологічні складові МПС відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективності ЗСУ. Емоційно-вольова стійкість дозволяє військовослужбовцям контролювати емоції та приймати раціональні рішення під тиском бойового стресу. Психологічна стійкість сприяє швидкому відновленню після психотравмуючих подій, таких як втрати чи тривале перебування в зоні бойових дій. Когнітивні функції, зокрема сприйняття, увага та пам'ять, забезпечують оперативну обробку інформації, необхідної для тактичних дій. Готовність до самопожертви, що ґрунтується на патріотизмі та моральних принципах, зміцнює бойовий дух і згуртованість підрозділів [3].

Зовнішні чинники формування морально-психологічного стану включають соціальні, бойові та еколого-ергономічні фактори. Соціальні чинники, такі як патріотизм, довіра до командування та суспільна підтримка, позитивно впливають на мотивацію та командний клімат. Бойові чинники, зокрема інтенсивність боїв і втрати, створюють значний психологічний тиск, що може знижувати МПС. Еколого-ергономічні фактори, такі як кліматичні умови, ізоляція чи брак ресурсів, впливають на фізичну та психологічну витривалість особового складу.

Внутрішні чинники МПС охоплюють психофізіологічні, індивідуально-психологічні та колективні аспекти. Психофізіологічні чинники, такі як стан здоров'я, рівень втоми чи нервово-психічна стійкість, визначають здатність військовослужбовців витримувати тривалі навантаження. Індивідуально-психологічні чинники, зокрема мотивація, бойовий досвід та інтелектуальні якості, впливають на адаптацію до бойових умов. Колективні чинники, такі як лідерство та згуртованість підрозділу, формують сприятливий командний клімат, що підсилює морально-психологічний стан.

Позитивні та негативні чинники по-різному впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців. Позитивні чинники, такі як суспільне визнання, гідне матеріальне забезпечення та кар'єрні перспективи, підвищують мотивацію та емоційне піднесення. Негативні чинники, зокрема ризики для життя, фізичне виснаження, соціальна ізоляція чи невизначеність, знижують психологічну стійкість і можуть спричинити психотравми. Тому, комплексний аналіз цих чинників дозволяє виявити проблемні зони та розробити ефективні заходи підтримки.

Отже, дослідження морально-психологічного стану має високу наукову новизну, оскільки уточнює його структуру та чинники впливу в контексті сучасного збройного конфлікту в Україні. На відміну від традиційних підходів, які акцентують на окремих аспектах (наприклад, професійній підготовці), варто впровадити підхід, який інтегрує моральні, психологічні та соціальні компоненти. Це дозволить глибше зрозуміти механізми формування морально-психологічного стану і розробити цільові рекомендації для його стабілізації.

Список використаних джерел

1. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 №153 "Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України" // База документів "Довідник з МПЗ". URL: <https://dovidnykmpz.info/psycho/nakaz-heneral-noho-shtabu-zbro-nykh-sy-6>.
2. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України: підручник: у 2 ч. 2-ге вид., перероб., зі змін. та доп. / Н. А. Агаєв та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : 7БЦ, 2020. Ч. 1. 754 с.
3. Дикун В. Г., Мороз В.М., Стасюк В. В. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил) : навч.-метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 383 с.

Technical Sciences

Generalized concepts about machines for future technology teachers in Ukraine

Anatolii Ivanchuk

*Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University, Vinnytsia
<https://orcid.org/0000-0002-6996-1403>*

Abstract. *The article justifies the need to replace the content of the mechanical science knowledge of future technology teachers, selected from the professional activities of a design engineer in the mechanical engineering industry, with the content of the mechanical science knowledge of the machine user. Accordingly, the gearbox as a basic unit of a working machine is studied not for the development of design documentation intended for its manufacture, but for schoolchildren to clarify the essence of the technical phenomena used in it.*

Keywords: *technology teachers, mechanical science knowledge, gearbox, technical phenomena.*

Mechanical science training of future technology teachers in Ukraine is a component of their professional training. In particular, the curricula include a mandatory complex discipline "Working machines" with a module "Machine parts". Traditionally, the content of this module coincides with the content of the same academic discipline in the curricula of future engineers in Ukraine.

However, if in the 20th century, when implementing the concept of polytechnics, such an approach was functional, then in the 21st century, when implementing the competency-based approach, the content of mechanical science knowledge of future technology teachers became irrelevant to the content of their professional activities. Let us reveal the essence of the irrelevance of the actual mechanical science knowledge of future teachers of labor training. The organizational forms of studying mechanical science are lectures, laboratory and practical classes, as well as a course project. During lectures, students receive theoretical knowledge about the morphology and design calculations for the strength of the main mechanical gears (cylindrical gears, bevel gears, worm, chain, screw-nut, friction, belt). During laboratory classes, they determine the main geometric dimensions of real mechanical gears (models or machine units). In practical classes, the main kinematic parameters of real mechanical transmissions are determined, and calculations are made for the strength of gear transmissions. The formed mechanical science knowledge and skills are practically implemented in the design of a single-stage gearbox. The gearbox as a design object has been used for almost a century in the training of future engineers and was mechanically transferred to the training of future technology teachers. The result of the course project is a set of design documentation, with the help of which it can be manufactured at the factory. It is clear that this design documentation has no relation to the professional competence of the future technology teacher. We proposed to use the gearbox to study three

generalized technical phenomena: transmission of mechanical motion in space; changes in kinematic parameters; changes in force parameters [2]. In further research, we substantiated the concept of "worldview mechanical science knowledge" in accordance with the concept of the machine user [1]. In both studies, we proceeded from the statement of researchers led by E. Crawley that the life cycle of machines is closely related to the energy laws of their functioning [3].

The results of studying three generalized technical phenomena by future technology teachers will be knowledge and skills related to the transmission of rotational motion to any point in space, understanding on a multidisciplinary basis why the angular velocity of the driven shaft changes if the diameters of the driving and driven elements of mechanical transmissions are changed, understanding on a multidisciplinary basis why the torque changes if the diameters of the driving and driven elements of mechanical transmissions are changed.

The relevance of such mechanical science knowledge will be that on their basis it will be possible for future technology teachers to organize educational design and construction in mechanical science for senior school students. By carrying out educational projects, schoolchildren will realize the energy laws of the operation of any working machine, regardless of the type of drive used in them. The results of educational projects can be models of mechanical transmissions made by schoolchildren, expert conclusions about the specifics of implemented technical phenomena in specific mechanical transmissions, analytical reviews of energy patterns in specific samples of robotics, etc.

The use of knowledge about generalized technical phenomena in teaching schoolchildren will also allow overcoming the fundamental drawback of technical knowledge - their utilitarianism, which did not allow technology teachers to form a cognitive interest in machines. This opens up the prospect of forming a spectrum of educational narratives that will stimulate the interest of schoolchildren and the development of the cognitive interest of schoolchildren on its basis.

We see the prospect of further research in the formation of systemic knowledge about generalized technical phenomena based on the use of systems of educational tasks, as well as systems of educational narratives.

Reference

1. Іванчук, А. В., Марущак, О. В., Красицьникова, І. В. Світоглядні машинознавчі знання майбутніх учителів технологій. (2024). *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 73, 87-99. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-73-87-100>.
2. Ivanchuk, A., Zuziak, T., Marushchak, O., Matviichuk, A., & Solovei, V. (2021). Training pre-service technology teachers to develop schoolchildren's technical literacy. *Problems of Education in the 21st Century*, 79(4), 554-567. <https://doi.org/10.33225/pec/21.79.554>.
3. Crawley, E. F., Malmqvist, J., Ostlund, S., & Brodeur, D. R. (2007). *Rethinking engineering education: The CDIO approach*. New York, NY: Springer.

Software pipeline development for OSINT-based geocoding of missile and drone strikes in Ukraine

Maksym Ilin

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute", Kyiv
<https://orcid.org/0009-0001-0803-3726>*

Liubov Oleshchenko

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute", Kyiv
<https://orcid.org/0000-0001-9908-7422>*

Abstract. *A local offline-first software pipeline was developed to extract and geocode missile/drone strike data in Ukraine from open-source reports. It features multilingual event detection, morphology-aware toponym extraction via lemmatization, and offline geocoding using a local GeoNames database, producing reproducible impacts.csv datasets.*

Keywords: *software pipeline development, OSINT, geocoding, missile/drone strikes.*

There is a critical need for an automated, reliable, and offline-capable software pipeline to extract and geocode missile and drone strike events in Ukraine from multilingual and unstructured open-source intelligence (OSINT) reports, with the aim of generating a reproducible and structured dataset to support situational awareness, analysis, and humanitarian response. Telegram's desktop client supports chat exports for offline analysis, enabling structured JSON processing without scraping. Established projects show the value of systematically coded open-source reports: ACLED emphasises analyst-curated geo/time precision tags [1], while GDELT automates multilingual event monitoring [2]. OSINT practice routinely augments automation with map-based leads, e.g., Bellingcat's OSM search tooling [3].

A persistent gap for Ukraine is handling inflected UA/RU toponyms and avoiding API rate limits; OSM's Nominatim policy explicitly discourages bulk queries and encourages local data use [4]. We, therefore, propose an export-only, offline, multilingual micro-pipeline from text to impacts.csv.

Inputs are Telegram Desktop JSON exports and news archives (CSV/JSON). We detect impact events using curated UA/RU trigger terms and filter negations. Timestamps are normalized to UTC; date-only items are tagged with lower time precision. Reports remain unverified OSINT; this stage does not deduplicate across sources.

Stanza [5] provides UA/RU NER and lemmatization, improving recall on inflected toponyms (Table 1).

spaCy's Ukrainian model is a viable alternative but is secondary here [6].

Table 1. Stanza toponym extraction (snippet)

```
import stanza
stanza.download("uk", processors="tokenize,ner,lemma", verbose=False)
nlp = stanza.Pipeline("uk", processors="tokenize,ner,lemma", tokenize_no_sspl=True)

def extract_places(text: str) -> list[str]:
    doc = nlp(text)
    places = []
    for ent in doc.entities:
        if ent.type == "LOC":
            lemmas = []
            for token in ent.tokens:
                for word in token.words:
                    lemmas.append(word.lemma or token.text)
            places.append(" ".join(lemmas))
    return places
```

Local GeoNames UA + alternateNames enables API-free geocoding with rich variants/transliterations [7] (Table 2).

Table 2. Offline GeoNames lookup (snippet)

```
import pandas as pd
from math import inf

gdf = pd.read_parquet("geonames_UA.parquet") # cols: name, alternatenames, lat, lon, pop, fcode
gdf["name_lc"] = gdf["name"].str.casefold()
gdf["alts_lc"] = gdf["alternatenames"].fillna("").str.casefold()

def edit_distance(a,b):
    dp=[[i+j if i*j==0 else 0 for j in range(len(b)+1)] for i in range(len(a)+1)]
    for i in range(1,len(a)+1):
        for j in range(1,len(b)+1):
            dp[i][j]=min(dp[i-1][j]+1,dp[i][j-1]+1,dp[i-1][j-1]+(a[i-1]!=b[j-1]))
    return dp[-1][-1]

def resolve_toponym(q: str):
    ql = q.casefold()
    exact = gdf[(gdf["name_lc"]==ql) | (gdf["alts_lc"].str.contains(ql))]
    if not exact.empty: # prefer highest pop
        return exact.sort_values("pop", ascending=False).iloc[0]
    best, row = inf, None
    for _, r in gdf.iterrows():
        d = edit_distance(r["name_lc"], ql)
        if d < best:
            best, row = d, r
    return row if best < 3 else None
```

Case-insensitive exact match first; then controlled fuzzy match (edit distance/trigrams) within UA entries; tie-breaks by population/feature code.

For each detected event, a confidence level was assigned to reflect data reliability: High (exact match), Medium (alternate interpretation or tie-break), and Low (fuzzy match). Precision tags followed the ACLED standard to indicate the accuracy of time and location data.

The results were saved to the impacts.csv file, which includes six main fields: timestamp_utc, lat, lon, event_type, source, and text. Additionally, optional fields location_precision and confidence were used to enhance data interpretability (Table 3).

Table 3. impacts.csv schema
columns = ["timestamp_utc", "lat", "lon", "event_type", "source", "text"]

The proposed software system ingests only offline exports (no scraping) and outputs a geocoded impact dataset. NLP steps handle multilingual text and morphological normalisation, and gazetteer resolution is done locally with confidence and precision metadata (Fig. 1).

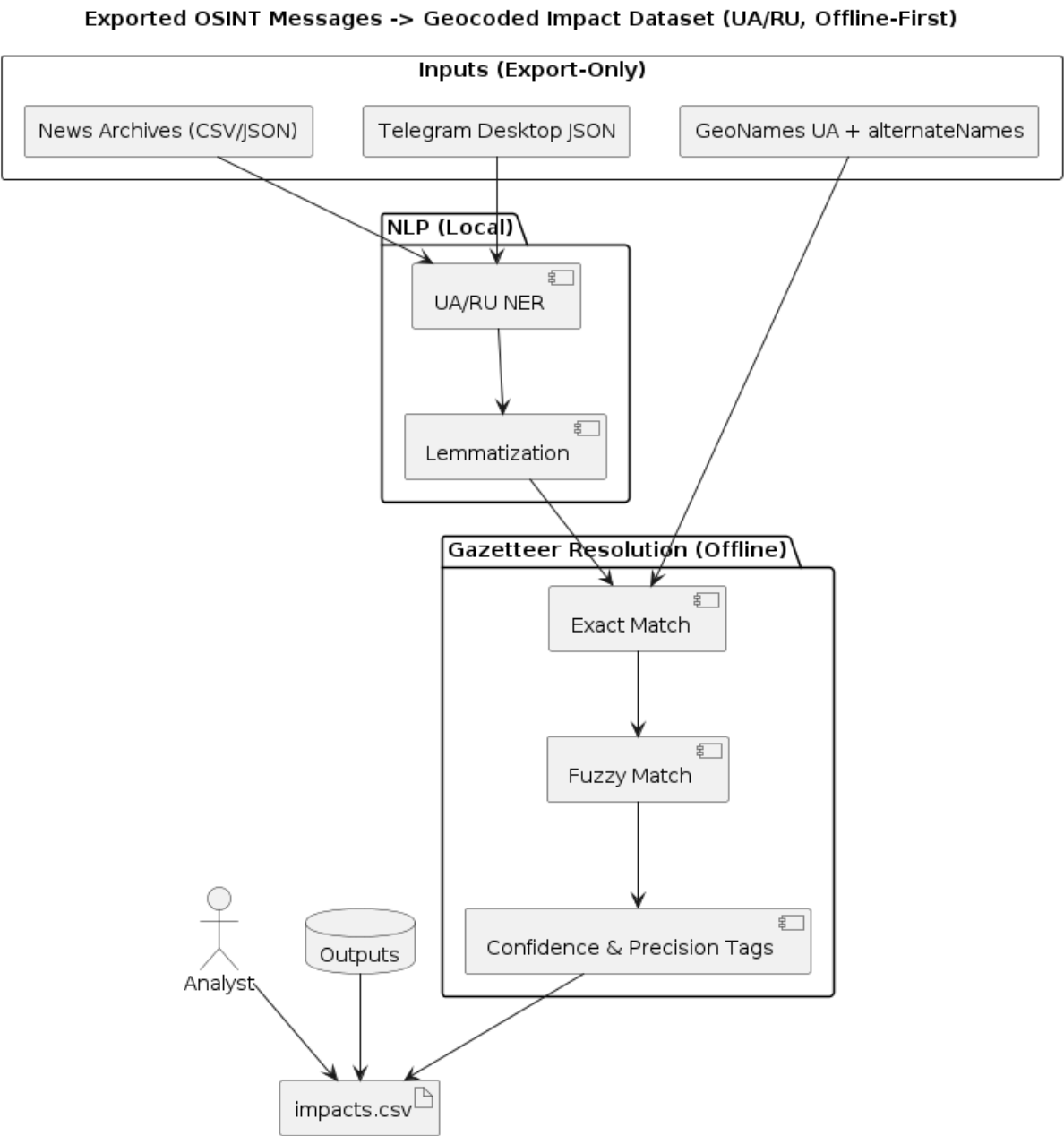


Fig. 1. Proposed exported OSINT message processing pipeline

Export-only inputs, morphology-aware toponyms (NER+lemma), and offline multilingual geocoding (GeoNames alternates) yield higher recall and reproducibility without API limits. Transparent uncertainty via confidence flags and ACLED-style precision supports downstream filtering and fusion. The pipeline is modular, auditable, and portable to other regions/languages.

Future work will target three tightly scoped upgrades. First, event detection and temporal normalisation can shift from keyword rules to a compact local classifier that models context, negation, and speculation, paired with rule-plus-ML time parsing to convert vague expressions into UTC timestamps with explicit confidence and standardised time-precision codes.

Second, toponym resolution and gazetteer quality can be improved by enforcing administrative constraints and name co-occurrence, adding lightweight coreference to maintain intra-source consistency, and periodically enriching the offline gazetteer with curated alternates and historical forms reconciled via stable identifiers to reduce fuzzy matches and support longitudinal analyses.

Third, cross-source deduplication and evaluation can be formalised by clustering reports in joint space–time windows to merge near-duplicates while retaining provenance, and by establishing a small stratified gold standard to report precision/recall by region, language, and settlement size, creating measurable baselines for iterative improvement.

References

1. ACLED (2021). ACLED codebook (Version 1). URL: <https://acleddata.com/acleddata/codebook>.
2. Voukelatou V. (2020, July 28). The GDELT Project: Uniquely massive open dataset for global society insights. SoBigData Blog. URL: <https://www.sobigdata.eu/blog/gdelt-unique-massive-and-open-dataset>.
3. Logan Williams. Bellingcat. (2023, May 8). Finding geolocation leads with Bellingcat’s OSM search tool. URL: <https://www.bellingcat.com/resources/how-tos/2023/05/08/finding-geolocation-leads-with-bellingcats-openstreetmap-search-tool>.
4. OpenStreetMap Foundation. (2023). Nominatim usage policy. URL: <https://operations.osmfoundation.org/policies/nominatim>.
5. Stanford NLP Group (2021). Stanza: Named entity recognition models – performance tables (v1.4.1). URL: https://stanfordnlp.github.io/stanza/ner_models.html.
6. Explosion AI (2023). spaCy Ukrainian model (uk_core_news_md) [Software]. URL: <https://spacy.io/models/uk>.
7. GeoNames (2023). GeoNames geographical database: Data dump (UA) [Data set]. URL: <https://download.geonames.org/export/dump>.

Philological Sciences

Features of grammatical transformations in the process of localization of English sales sites into Ukrainian

Dmytro Chebonenko

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

<http://orcid.org/0000-0003-2071-2796>

Abstract. *The study considers localization as a process of adapting English-language sales sites for Ukrainian target audience. The difference between machine and literary translation is demonstrated using grammatical transformations. It is determined that the use of such transformations during the localization of sales sites contributes to: avoiding tautology and concepts that have no analogues in the target language, focusing on key messages, explaining specific terms and increasing persuasiveness.*
Keywords: *text adaptation, interlingual interference, commercial text, translation techniques.*

In the competitive environment of e-commerce, sellers and content managers strive to interest potential buyers in every way, paying attention to the means of linguistic influence. However, a well-chosen English advertising slogan may lose its original meaning due to the use of machine translation in the process of localization of the site into Ukrainian. This necessitates the use of translation transformations that make the translated text equivalent to the original, reducing grammatical and stylistic differences between English and Ukrainian. Thus, grammatical transformations in the translation of texts of English-language sales sites into Ukrainian need to be highlighted to ensure high-quality artistic translation of texts of sales sites.

Grammatical (syntactic) transformations are interpreted by O. Zubach and A. Trushkovska as those that "... involve replacing the structure of a word, phrase or sentence while preserving semantic information" (Zubach, Trushkovska, 2024, p. 231). To conduct a translation analysis, we will use the classification of E. Morokhovska (Morokhovska, 1993, pp. 218–231), which distinguished the following grammatical transformations: internal division, external division, internal integration, external integration, word order shift, syntactic compensation.

Researchers Y. Baklazhenko and K. Herasymenko note that "Internal division refers to the transformation of a simple sentence from the original text into a complex or compound sentence in the target language... External division includes the division of one complex sentence into several simple ones..." (Baklazhenko, Herasymenko, 2023, p. 23). These two types of grammatical transformations help to structure information on the sales website, modify long English-language complex sentences in the Ukrainian version so that they sound more natural.

The scientists also emphasize that “...internal integration is the transformation of a complex or compound sentence into a simple one... external integration... consists in the combination of several simple sentences into a complex or compound sentence...” (Baklazhenko, Herasymenko, 2023, p. 23). Using these types of transformations, you can combine several interface elements or pieces of text into one large, logical block, which will facilitate the process of selecting goods and services for users.

L. Naumenko and A. Gordeeva call word order a transformation, “...by which the word order in the translated sentence changes in comparison with the original sentence in accordance with the syntax norms of the language in which the translation is made” (Naumenko, Hordeieva, 2011, p. 27). Taking into account the differences between English and Ukrainian, where word order is more variable, such a grammatical transformation will improve the perception of the text by the buyer. Grammatical compensation, as the scholars assure, “...occurs when the meaning is lost in one part of the sentence due to the lack of an exact equivalent in the target language, and this grammatical transformation restores this meaning in another part of the sentence” (Baklazhenko, Herasymenko, 2023, p. 22). With the help of this transformation, it is possible to apply a grammatical construction that is understandable to users of the target language.

Examples of grammatical transformations for reproducing text elements of English-language sales sites in Ukrainian are presented in Table 1.

Table 1. Examples of grammatical transformations

English version	Ukrainian variant		Type of grammatical transformation
	Machine translation	Literary translation	
These goods are from smoke and pet free home.	Ці товари з дому, де заборонений дим та домашні тварин.	Ці товари з дому, де не курять і не тримають тварин.	Internal segmentation
We house a team of multi awarded sound designers and audio engineers offering original sound design scores, as well as sonic branding, audio logos, and experiential soundscapes for events.	У нас працює команда звукодизайнерів і аудіоінженерів, які отримали багато нагород і пропонують оригінальний саунддизайн, а також звуковий брендинг, звукові логотипи та приємні звукові пейзажі для подій.	У нас працює команда елітних звукодизайнерів та аудіоінженерів. Ми пропонуємо оригінальний звуковий дизайн, аудіобрендинг, аудіологоти та захоплюючі звукові ландшафти для подій.	External division
The company has grown into a market leader for brunch groups, connecting thousands of women monthly via social media and in real life.	Компанія стала лідером на ринку бранч-груп, об'єднуючи тисячі жінок щомісяця через соціальні мережі та в реальному житті.	Компанія стала лідером на ринку групових сніданків та об'єднує тисячі жінок щомісяця через соціальні мережі та в реальному житті.	Internal division

Table 1 (continued)

This smartphone is lightweight. You can carry it anywhere easily.	Цей телефон легкий. Ви можете легко носити його куди завгодно.	Цей легкий смартфон зручно брати із собою всюди.	External integration
Only tomorrow – get 50% off all toys!	Тільки завтра – отримайте 50% знижки на всі іграшки!	Знижка 50% – лише завтра!	Word order shift
From playing with them in the dirt, along with playsets, to smashing them Demolition Derby style.	Від гри з ними в бруді разом із ігровими наборами до розбиття їх у стилі зруйнівального дербі.	Від гри з ними у бруді разом із ігровими наборами до розбиття їх у стилі дербі.	Compensation

Thus, the types of grammatical transformations are highlighted, such as: internal division, external division, internal integration, external integration, word order change, syntactic compensation. Examples of the application of these transformations that can be used in the process of localization of text elements of English-language sales sites into Ukrainian are given. It is established that the used classification of grammatical transformations is not exhaustive. The use of various types of transformations from other classifications for high-quality literary translation of texts of sales sites, as well as the specifics of the process of localization of the English-language terminological system of online resources into Ukrainian, is a prospect for further scientific exploration.

References

1. Baklazhenko, Y. V., & Herasymenko, K. O. (2023). Specifics of lexical and grammatical transformations in the translation of English-language international legal documents. *Advanced Linguistics*, (12), 18–24. URL: <https://surl.lu/admfhy>.
2. Morokhovska, E. Ya. (1993). Fundamentals of English grammar: *Theory and practice* (Textbook). Kyiv: Vyshcha Shkola. 472 p.
3. Naumenko, L. P., & Hordeieva, A. Y. (2011). *Practical course of translation from English into Ukrainian* (Textbook). Vinnytsia: Nova Knyha. 136 p.
4. Zubach, O. A., & Trushkovska, A. D. (2024). Lexical and grammatical transformations in the process of translation based on the English–German language pair. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. Series: Philology, (66), 229–233. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v66/53.pdf>.



Synergy and challenges in team-taught ESP courses in tertiary education

Nataliya Todorova

Uzhhorod National University, Uzhhorod

<https://orcid.org/0000-0003-2282-6447>

Svitlana Myshko

Uzhhorod National University, Uzhhorod

<https://orcid.org/0000-0001-6773-8219>

Abstract. *Given that the modern approach to teaching English for special purposes (ESP) determines the course content and methodology based on the students' reason for learning, the presentation focuses on the opportunities and risks of an integrated course taught by an English teacher and specialism lecturers in a team. Synergistic benefits of sharing a course by both the subject and language specialists are illustrated by the decade of experience, classroom observation, and stakeholders' feedback. Team-teaching and course integration challenges are outlined for further professional debate.*

Keywords: *ESP, content integration, team-teaching, tertiary education, interdisciplinary synergy, teaching methodology.*

Introduction. Recent developments in English for Specific Purposes (ESP) pedagogy have marked a clear shift toward learner-centered, purpose-driven instruction, where course content and methodology are increasingly tailored to the students' academic and professional needs. Within this evolving framework, one of the central challenges is how to effectively enhance learner motivation and ensure the relevance of instruction, particularly in contexts where students may lack direct professional experience. Integrated teaching models—where ESP instructors collaborate with subject-matter experts in a team-teaching format—offer a promising, yet complex, solution to this issue. This paper aims to investigate the pedagogical opportunities and institutional risks associated with such integrated ESP courses taught by an ESP teacher and specialism lecturers in a team, focusing on their potential to bridge the gap between language instruction and disciplinary knowledge. A lot of scholars studying ESP have come to the conclusion that ESP cannot but make use of the methodology and activities of the discipline it serves. The exploration is timely and significant, as it aligns with broader trends in tertiary education that emphasize interdisciplinary collaboration and the cultivation of job-related competences in response to the demands of increasingly globalized professional environments.

Theoretical Background. The tertiary students' motivation to study a foreign language is directly connected to their future occupation. In order to motivate them, promote their autonomy, and cater to their different abilities and learning styles, modern ESP teachers are expected to be linguistically and culturally competent, and equally competent on the discourse level. Without the background knowledge of the learners' specialism, the language teacher may be unable to interact effectively with

the learners because of unfamiliarity with the discourse that is unfolding in class. ESP teachers usually turn to the subject content in order to provide opportunities for the students to develop their fluency, produce extended spoken discourse, and effectively share their knowledge of the subject, even if this knowledge goes beyond the teacher's command of the subject [2; 3].

The integration of language and content instruction is considered to be ideal for learners' development. It is especially topical for pre-experience students who do not have occupation-focused communicative experience to build the course on. Besides, it can simulate the authentic communication environment in countries where English is not a medium of communication [7].

Integrated ESP courses and CLIL (Content and Language Integrated Learning) methodology are both content-based language instruction approaches, yet they differ in focus, target audience, teaching format, and pedagogical goals. Integrated ESP is primarily designed for tertiary-level or professional learners who require English in specific academic or occupational domains such as medicine, engineering, or business. Its goal is to develop profession-oriented communication skills through tailored instruction aligned with the learners' future job tasks. These courses often involve team-teaching by an ESP teacher and a subject-matter expert, fostering interdisciplinary collaboration. The ESP teacher may not be a specialist in the field, but must understand the relevant discourse to scaffold language learning effectively. Course content is discipline-specific, and assessments focus on learners' ability to use English in real-life professional scenarios. In contrast, CLIL adopts a dual-focused model that gives equal importance to both subject content and language learning. While increasingly present in tertiary education, CLIL is more commonly used in primary and secondary contexts, where students study traditional subjects like history or science through a foreign language. Unlike ESP, CLIL often involves a single teacher—either a content teacher using English as the medium of instruction or a language teacher with some subject knowledge. Its aim is broader than ESP, focusing on developing both academic content knowledge and general cognitive-academic language proficiency. The language focus in CLIL includes functions such as describing, analyzing, and hypothesizing, often supported by scaffolding aligned with Bloom's taxonomy [1]. Curriculum and assessment in CLIL follow the existing subject program, and language outcomes are typically secondary. While both approaches rely on content-language integration and promote communicative competence, ESP is highly purpose-driven and tied to professional identity formation, whereas CLIL is more generalist and educational in scope. ESP prioritizes relevance to specific workplace communication needs, while CLIL aims at holistic language development through meaningful content engagement. Ultimately, both methods benefit from collaboration across disciplines and can simulate authentic language use, but ESP demands closer alignment with job-specific discourse and tasks. Their effectiveness depends on context, learner needs, and institutional support. In tertiary education, integrated ESP offers greater specialization and professional readiness, while CLIL fosters academic thinking and flexible

language use [6]. Together, they reflect contemporary trends in language education that emphasize relevance, authenticity, and learner-centered approaches.

Benefits of Team-Taught Integrated Courses. Synergistic benefits of the interdepartmental course sharing by subject and language *teachers* include:

- a greater awareness of the learners' real-life needs and target professional situation;
- measurable skills and results to be used for evaluating learners' achievements;
- greater cohesion in the syllabus and materials using up-to-date resources;
- meaningful discourse in the class and priority of long-term goals over day-to-day goals;
- better integration of knowledge, subject-related skills, and study skills;
- more diverse teaching repertoire and pedagogical flexibility;
- a higher status for educators through constant professional development.

At the same time, *students* experience:

- sustained intrinsic motivation to learn;
- real-life simulation in the university classroom;
- integrated and transferable job-related competences;
- active involvement in course design and continuous feedback loops.

Challenges of Team Teaching and Course Integration. Barriers to effective team-teaching can arise at institutional, departmental, and individual levels, limiting the sustainability of such initiatives. Team-teaching and course integration may challenge the participants with:

- a clash between the innovative opportunity and traditional academic culture;
- role ambiguity and dependency among team members, teachers' overload with contact hours;
- time-consuming activity that requires constant analysis and revision of the materials and methodology, continuous feedback, and process observation;
- students' lack of self-study and self-evaluation skills, and a focus on mere reproduction of knowledge.

Conditions for Effective Synergy. Overcoming these challenges requires systematic institutional support and individual initiatives to foster a collaborative environment. By addressing these barriers, universities can improve the effectiveness of foreign language teaching for professional purposes, ultimately benefiting both students and faculty. Researchers maintain that interdepartmental collaborations turn out to be successful if they are a bottom-up initiative involving individual subject and language teachers who develop a shared vision [5].

To achieve a real synergistic effect, the team needs:

- thorough planning, mutual understanding, and readiness to cooperate;
- staffing of the team by volunteers who are competent and comfortable with spontaneous debate in the classroom;
- effective continuous feedback opportunities for all parties in a process;
- long-term cooperation strategy supported by the university administration.

Conclusion. In light of the growing demand for relevance, authenticity, and interdisciplinary collaboration in tertiary education, integrated ESP courses represent a highly responsive and forward-looking pedagogical model. By combining the

expertise of language and subject-matter specialists, such courses address both linguistic and professional development goals, supporting students in acquiring job-related competences in a meaningful communicative context. The synergy achieved through team-teaching enables a deeper alignment between course content and the learners' future professional environment, thereby sustaining intrinsic motivation and enhancing educational outcomes. At the same time, integrated ESP courses provide valuable opportunities for educators to engage in continuous professional growth and curriculum innovation. However, the implementation of this model is not without challenges. Institutional inertia, vague division of roles, time constraints, and student passivity may hinder the effectiveness of team teaching unless supported by a clear strategic vision and cooperative framework. Success depends on thorough planning, shared responsibility, and voluntary engagement of competent, adaptable educators. Sustainable integration further requires systemic backing, including administrative recognition, flexible workload arrangements, and feedback-driven course development. As such, team-teaching should not be seen as a temporary trend, but as a long-term investment in educational quality, employability, and academic collaboration. Integration of language and content is not only desirable but necessary in modern ESP. Despite challenges, with thoughtful planning and institutional backing, synergistic benefits for both educators and students can be achieved. Future discussions should focus on practical implementation strategies and sustainable team-teaching models in tertiary education.

References

1. Bloom, B. (1984). *Taxonomy of Educational Objectives*. Boston, MA: Pearson Education.
2. Dudley-Evans, T., & St. John, M. (2010). *Development in English for Specific Purposes (A multi-disciplinary approach)*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learner-centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511733031>.
4. Khomenko, O., Vasylchuk, L., Sotnykov, A., & Slaba, O. (2023). "Pedagogical Concept of Integrative Teaching and Learning in the Context of Interdepartmental Interaction." *Arab World English Journal*. 14(3):276-291. <https://doi.org/10.24093/awej/vol14no3.17>.
5. Malmström, H., & Zhou, S. (2025). "Language–Subject Teacher Collaboration in English-Medium Higher Education: Current Practices and Future Possibilities." *RELC Journal*. <https://doi.org/10.1177/00336882241313234>.
6. Wallace A, Spiliotopoulos V, Ilieva R (2020) "CLIL Collaborations in higher education: A critical perspective." *English Teaching & Learning*. 44(2): 127–148. <https://doi.org/10.1007/s42321-020-00052-4>.
7. Winborg, J. and Hägg, G. (2023). "The role of work-integrated learning in preparing students for a corporate entrepreneurial career." *Education + Training*, 65(4):674–696. <https://doi.org/10.1108/ET-05-2021-0196>.

Metaphorization of the concept of environment in Ukrainian-speaking and English-speaking environmental discourse

Oksana Pustovoit

Lviv Polytechnic National University, Lviv

Tetiana Dyak

Lviv Polytechnic National University, Lviv

<https://orcid.org/0000-0003-0919-9792>

Abstract. The article examines the features of metaphorization of the concept of ENVIRONMENT in Ukrainian and English-language environmental discourse. An analysis of conceptual metaphors that dominate modern Internet discourse is carried out. It is established that emotionally saturated, sacralized images prevail in Ukrainian discourse, while English-language discourse tends to rational understanding of the environment as a resource system. The paper emphasizes the role of cultural context in the selection and implementation of metaphorical models that form the ecological consciousness of society.

Keywords: environmental discourse, metaphor, concept of ENVIRONMENT, cognitive linguistics, English-language and Ukrainian-language media.

Метафоризація концепту environment (довкілля) в українськомовному та англomовному екологічному дискурсі

Оксана Пустовойт

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

Тетяна Дяк

Національний університет

"Львівська політехніка", м. Львів

<https://orcid.org/0000-0003-0919-9792>

Анотація. У статті досліджено особливості метафоризації концепту ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ) в українськомовному та англomовному екологічному дискурсі. Здійснено аналіз концептуальних метафор, які домінують у сучасному інтернет-дискурсі. Встановлено, що в українськомовному дискурсі переважають емоційно насичені, сакралізовані образи, тоді як англomовний дискурс тяжіє до раціонального осмислення довкілля як ресурсної системи. У роботі підкреслюється роль культурного контексту у відборі та реалізації метафоричних моделей, що формують екологічну свідомість суспільства.

Ключові слова: екологічний дискурс, метафора, концепт ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ), когнітивна лінгвістика, англomовні та українськомовні медіа.

Проблеми захисту довкілля набули сьогодні глобального значення, тому й екологічний дискурс – сукупність текстів різних жанрів і стилів, які присвячені питанням екології – стає надзвичайно актуальним [5].

Мовна репрезентація стану довкілля в екологічному дискурсі здобуває дедалі більше значення на тлі глобальної кліматичної кризи, інформаційних війн та зростання екологічної свідомості. Одним з потужних засобів формування екологічного мислення є метафора. Давньогрецький філософ Аристотель у своїй "Поетиці"

визначає її як перенесення слова з роду у вид, або з виду у вид, або за аналогією [1, с. 25]. Видатний швейцарський мовознавець ХХ століття Ш. Баллі трактує метафору як стисле порівняння, яке поєднує абстрактне з конкретним в межах одного терміну, звертаючи абстрактне до конкретного через знайомі образи [6].

У координатах когнітивної лінгвістики метафора постає як спосіб сприйняття абстрактного домену через інший, більш конкретний. Дж. Лакофф і М. Джонсон наголошують, що концептуальна метафора пронизує повсякденну мову й формує не лише комунікацію, але й наше мислення й дії. Як вони пишуть, метафори "можна побачити... у повсякденному житті", і вони "формують не тільки наше спілкування, а й те, як ми думаємо і діємо" [8, с. 54].

У межах екологічного дискурсу ключовим концептом є ENVIRONMENT (ДОВКІЛЛЯ), який зазвичай подається через низку концептуальних метафор. У сучасному українськомовному та англomовному інтернет-дискурсі цей концепт утілюється через образи, що залежать від культурного контексту, жанру і цільової аудиторії. Так, природу часто представляють як живу істоту, дім, скарб, а людську діяльність – як боротьбу або війну.

Як зазначають Дж. Лакофф і М. Джонсон, "ми сприймаємо і діємо згідно з метафорами", що підкреслює вплив вибору метафори на сприйняття екологічних проблем [8, с. 68].

Українська науковиця О. Селіванова підкреслює, що екологічні метафори формують концептуальні рамки для осмислення природи і визначення місця людини в ній; метафорична репрезентація довкілля має ключове значення для ціннісних орієнтирів суспільства й ефективності екокомунікацій у медіа [4, с. 147].

Аналіз англomовних екологічних онлайн-джерел показує, що популярний дискурс "переповнений метафорами", адже деякі образи мотивують до дій, тоді як інші знижують віру в ефективність дій. Дж. Фласберг і Г. Тібодо проаналізували, що метафори одночасно можуть бути оманливими чи неефективними, а також критично важливими для покращення екокомунікацій [7].

Серед домінантних концептуальних моделей – *Земля як спільний дім (the Earth is our common home)*, де природа розглядається як простір, гідний захисту; а також *екологічний слід (ecological footprint)*, який уособлює ідею відбитку споживання ресурсів. Зокрема, метафори *carbon footprint* і *green houses* акцентують антропоцентричність англomовного дискурсу, трактуючи довкілля як ресурсну систему, що піддається вимірюванню й контролю.

У англomовних медіа також активно використовуються воєнні метафори. Так, у журналі *New York Times* за 2020 рік знаходимо вислів *climate change is a war* (зміна клімату – це війна), що часто ілюструється виразом про "нову зброю у війні з кліматичною зміною" (*weapon in a battle against climate change*). Також він метафоризує кліматичні загрози як ворога, а протилежні заходи як бойові операції [9].

У наведеному прикладі конфлікт між "гарним світом природи" і жорстокою людською діяльністю підсилюється контрастним прийомом: *Once the pearl of the Caribbean (Колись перлина Карибського басейну)...i Everywhere machines dig, bore and rip from the earth the pieces of stars (Скрізь машини копають, свердлять і виривають із землі шматки зірок)...*, що підкреслює нищівний вплив людей. Також помітні метафори уособлення, коли природа постає як одухотворена сутність. Наприклад, *The sun nurses their foliage*

(*Сонце плакає їхнє листя*) ілюструє уособлення рослин, доглянутих як діти. Загалом в англомовному еко-дискурсі переважають образи органічної, "заселеної" живої природи, яка переживає або сприяє виживанню (так звані *природоморфні* та *соціоморфні* метафори) [2]. Водночас широко використовуються артефактні метафори, наприклад, *mechanism* (механізм), *machine* (машина) для опису системних ефектів забруднення.

В українськомовному медіа-дискурсі природа часто уособлюється через моделі *природа як жива істота* або *природа як жертва*, що надає їй рис людини (страждає, говорить, потребує допомоги), задля того, щоб пробудити емпатію. Також поширені метафори *довкілля – скарб* та *довкілля – дім*, які підкреслюють духовну і практичну цінність природи [3].

Як зауважує О. Материнська, у публікаціях часто фігурують образи еко-війни: *екологічна боротьба*, *природа – жертва війни*, *екоцид як загроза людству*, що підсилює уявлення про екологічне протистояння як аспект національної безпеки [3].

Отже, зіставлення англомовних і українськомовних метафор показує використання подібних стратегій, таких, як *довкілля як жертва*, *житло*, *живий організм*, *поле бою*, проте відрізняється їхня реалізація. В українськомовному дискурсі приділяють більше уваги емоційним і сакралізованим образам, пов'язаним із фольклорною та культурною символікою природи, тоді як англомовна традиція акцентує раціональний, системний підхід та поняття *довкілля як ресурсної системи*.

Таким чином, хоча основні метафоричні моделі є універсальними, їхнє культурно-ситуативне втілення різниться, адже українські метафори мають більш експресивний потенціал, тоді як англомовні орієнтовані на вимірність і організацію, що відображають специфіку комунікаційних стратегій у кожному культурному контексті.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Поетика. Пер. Б. Тена; вступ. ст. і коментарі Й. Кобова. Київ : Мистецтво. Київ. 1967. 142 с.
2. Бабири О. Стилистичні засоби як аргументативні прийоми в англомовному екологічному дискурсі (на матеріалі документальних фільмів). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2011. С. 51–56.
3. Материнська О. Метафоричне представлення екоциду в німецьких та українських мас-медіа. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка*. Дрогобич. С. 116–124.
4. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2010. 844 с.
5. Семида О. Метафоризація концепту RADIATION у текстах на екологічну тематику. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 2019. Вип. 42 (2). С. 105–108.
6. Bally Ch. Le langage figuré. Traité de stylistique française. 1er vol., 2nde édition, Paris Librairie c. Klincksieck, 11, Rue De Lille. 1909. P. 184–202.
7. Flusberg Stephen J., Thibodeau Paul H. Why Is Mother Earth on Life Support? Metaphors in Environmental Discourse. *Topics in cognitive science : TopiCS*. 20 Jul 2023, Vol. 15, Issue 3. P. 522–545.
8. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London : The university of Chicago press. 2003. 256 p.
9. Reed S. A new weapon against climate change may float. *The New York Times*. 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/06/04/climate/floating-windmills-fight-climate-change.html>.

The terminology of German philosophy: linguistic structures and the problem of translation into Ukrainian

Svitlana Kiyko

Technische Universität Berlin, Germany

<https://orcid.org/0000-0003-4964-7043>

Abstract. *This study analyzes the linguistic structures of German philosophical terminology and the challenges of its translation into Ukrainian. Using a contrastive and corpus-based approach, it identifies patterns of equivalence and proposes category-specific translation strategies. The research aims to develop a comprehensive German–Ukrainian philosophical dictionary and contributes to the standardization of Ukrainian philosophical language and academic discourse.*

Keywords: *philosophical terminology, translation strategies, German-Ukrainian, contrastive linguistics, corpus-based lexicography.*

The philosophical tradition of the German-speaking world has, over the centuries, produced a highly complex and differentiated system of terminology that has not only significantly shaped European intellectual history but continues to influence international philosophical discourse today. Terms such as *Dasein* "being", *Weltanschauung* "worldview", *Bewusstsein* "consciousness", *Bildung* "cultivation", and *Aufklärung* "enlightenment" have become universal philosophical categories. Their adequate transfer into other linguistic and cultural systems remains one of the key challenges in philosophical translation.

The translation of German philosophical terminology into Ukrainian is particularly problematic, as it involves the interaction of two fundamentally different language systems: German, a Germanic language with a highly developed capacity for compounding, and Ukrainian, a Slavic language with a distinct morphological and semantic structure. Additionally, Ukrainian philosophical terminology has historically been shaped by diverse influences – including Church Slavonic, Polish, Russian, and more recently English – resulting in a heterogeneous and often inconsistent terminological system.

A systematic investigation of the challenges involved in translating German philosophical terminology into Ukrainian is not only of theoretical interest to translation studies but also of immediate practical relevance for the compilation of bilingual dictionaries, the translation of philosophical texts, and the development of an independent Ukrainian philosophical vocabulary.

The aim of this research project is to analyze the terminological systems of German philosophy in their linguistic structure and to develop systematic approaches for their translation into Ukrainian. Both structural differences between the languages and cultural-conceptual divergences will be taken into account.

Research on German-Ukrainian translation issues is still in its early stages. Foundational works by Korunets [11] on contrastive linguistics and Chernovaty [14] on translation theory have laid important groundwork, but primarily focus on general linguistic phenomena. Specific studies dealing with the translation of philosophical terminology are largely lacking. In the field of Ukrainian terminology studies, the works of D'yakov, Kiyak, and Kudelko [10] on the foundations of terminology, as well as those of Panko, Kochan, and Matsiuk [13] on terminological standards, are noteworthy. However, these primarily address technical and natural science terminology.

Research on German philosophical terminology has a longer tradition. Landmark projects like the "Historisches Wörterbuch der Philosophie" [6] are predominantly historical in nature. Linguistic analyses, such as Müller's [5] study of 18th-century terminology and Schneider's [8] work on 19th-century concept formation, focus on specific periods.

Structural characteristics of German philosophical language have been explored by Fluck [3] and Roelcke [7] in the context of specialized language research. These studies highlight key features of German philosophical language:

- (1) High productivity in word formation, especially compounding and derivation,
- (2) Strong tendency toward nominalization,
- (3) Metaphorical concept formation drawn from diverse experiential domains,
- (4) Polysemy and context-dependent meaning variation.

Ukrainian philosophical terminology has developed under various historical influences. Shevelov [15] and Ohienko [12] document the development of Ukrainian specialized languages and show that philosophical terms originate from multiple sources:

- (1) Church Slavonic substratum: core metaphysical and ethical terms,
- (2) Polish influence (16th–18th centuries): scholastic terminology,
- (3) Russian influence (19th–20th centuries): terminology of German Idealism,
- (4) Independent developments: particularly in Ukrainian Romanticism and the 20th century.

This layering has led to terminological duplications and inconsistencies that further complicate the translation of German texts.

The methodological foundation of the project draws on approaches from contrastive terminology research as developed by Arntz, Picht, and Mayer [1], and Cabré [2]. Particularly relevant are studies on "equivalence problems" [4] and "cultural translation" [9], which show that terminological translation involves both linguistic and cultural transfer processes.

The primary goal of this study is the systematic analysis of the terminological systems of German philosophy and the development of scientifically grounded translation strategies for their transfer into Ukrainian. The findings will serve as the basis for a German-Ukrainian philosophical dictionary comprising approximately 20,000 terms and expressions.

The overarching objective of this study is to conduct a systematic linguistic and conceptual analysis of the terminological systems of German philosophy and to develop academically grounded translation strategies for their accurate and culturally sensitive transfer into Ukrainian. This goal arises from the urgent need for a consistent and coherent Ukrainian philosophical terminology that aligns both with the logic and precision of the German conceptual framework and with the structural characteristics of the Ukrainian language. The findings of this research are intended to serve as the scientific basis for the creation of a comprehensive German-Ukrainian philosophical dictionary encompassing approximately 20,000 entries, including terms and phraseological expressions. The dictionary is envisioned not only as a lexicographic tool but also as a model for cross-linguistic and cross-cultural knowledge transfer in the humanities.

To achieve this objective, the study addresses a set of specific research questions that reflect different levels of linguistic and conceptual analysis. First, the research seeks to understand how the terminological systems of German philosophy are internally structured. This involves examining the morphological, semantic, and conceptual relationships among key philosophical terms, as well as identifying patterns of word formation and categorization that are characteristic of the German philosophical tradition.

Secondly, a contrastive analysis will be undertaken to explore the structural and semantic differences between the German and Ukrainian terminological systems. This comparison aims to identify the main challenges in translation, including issues of asymmetry, conceptual gaps, and cultural specificity. In this context, particular attention will be paid to the historical development of Ukrainian philosophical vocabulary and its interaction with other linguistic traditions.

Thirdly, the study will examine the types of equivalence that can be established between German and Ukrainian philosophical terms. These may include full equivalence (where a direct and conceptually accurate counterpart exists), partial equivalence (where overlap exists but with semantic or stylistic differences), and non-equivalence or *lacunae* (where no adequate counterpart is available in the target language). The identification of such patterns will inform the selection of appropriate translation strategies.

A further research focus concerns the methods and procedures for rendering philosophical terms from German into Ukrainian. The study will evaluate the effectiveness and limitations of various translation techniques, including loan translation (*calque*), borrowing, neologism formation, and paraphrase. Each method will be considered in relation to specific categories of philosophical terminology—such as metaphysical, epistemological, ethical, aesthetic, and methodological concepts—with the aim of establishing category-specific translation strategies.

In addition, the project addresses the problem of cultural adaptation. Since many German philosophical terms are deeply rooted in specific intellectual traditions and cultural contexts, their successful transfer into Ukrainian requires more than linguistic

equivalence; it demands conceptual and cultural integration. The study will investigate how such adaptation can be achieved without sacrificing terminological precision or philosophical nuance.

Finally, the study will consider the lexicographic representation of philosophical terms. This includes the identification of optimal ways to present German-Ukrainian term pairs in a bilingual dictionary, such as the use of equivalence comments, etymological notes, illustrative examples, and cross-references. The goal is to ensure that the dictionary not only provides accurate translations but also serves as a didactic and reference tool for translators, students, and researchers.

References

1. Arntz R., Picht H., Mayer F. Einführung in die Terminologearbeit. 8. Aufl. Hildesheim: Olms, 2021. 342 p.
2. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam: Benjamins, 1999. 248 p.
3. Fluck H.-R. Fachsprachen. 5. Aufl. München: Francke, 1996. 360 c.
4. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 8. Aufl. Tübingen: Francke, 2011. 357 p.
5. Müller H.-P. Zur Terminologie der deutschen Philosophie des 18. Jahrhunderts. Berlin: Universitätsverlag, 1995. 340 p.
6. Ritter J., Gründer K. Historisches Wörterbuch der Philosophie. 13 Bde. Basel: Schwabe, 1971-2007. 9 000 p.
7. Roelcke T. Fachsprachen. 4. Aufl. Berlin: Erich Schmidt, 2020. 327 p.
8. Schneider U. J. Philosophie und Universität. Historisierung der Vernunft im 19. Jahrhundert. Hamburg: Meiner, 2001. 416 p.
9. Vermeer H. J. Übersetzen als kultureller Transfer / M. Snell-Hornby (Hrsg.), Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. Tübingen: Francke. 1986. Pp. 30-53.
10. Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення. Київ: Академія, 2000. 216 с.
11. Корунець І. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.
12. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Наша культура і наука, 2004. 434 с.
13. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.
14. Черноватий Л. Теорія і практика перекладу німецького наукового тексту. Харків: ХНУ, 2013. 64 с.
15. Шевельов Г. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.

Philosophical Sciences

UDC 130.2(477)

Actualization of the structure of knowledge in the philosophy of science

Alla Hotsalyuk

Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-2120-3232>

Ivan Chornomordenko

Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-9204-6342>

Abstract. *The place of the theory of fundamental science, its dialectical interaction, and the state of the practical use of scientific achievements in the field of production are investigated. Key aspects of the cognitive and transformative functions of science are considered in scientific works on the problems of the functioning of specific production projects. Special attention in the study is paid to the phenomenon of science as a peculiar form of cognition and practical transformation of reality.*

Keywords: *epistemology, determination, dialectics, social scientific significance, factors of cognition in society.*

Актуалізація структури знань в філософії науки

Алла Гоцалюк

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-2120-3232>

Іван Чорноморденко

Київський національний університет

будівництва і архітектури, м. Київ

<https://orcid.org/0000-0002-9204-6342>

Анотація. *Досліджено місце теорії фундаментальної науки, її діалектичну взаємодію, стан при практичному використанні наукових здобутків у сфері виробництва. Розглянуто ключові аспекти пізнавальної та перетворювальних функцій науки в наукових працях із проблем функціонування конкретних проєктів виробництва. Особлива увага в дослідженні приділяється феномену науки, як своєрідної форми пізнання та практичного перетворення дійсності.*

Ключові слова: *гносеологія, детермінація, діалектика, суспільно наукове значення, фактори пізнання у суспільстві.*

В основі загально гносеологічних процесів лежать духовні запити людини та властиві їй бажання створити ідеальний образ реальності.

Як окреме джерело цієї динамічної взаємодії, варто вказати на взаємодію соціокультурних елементів, властивих різним типам суспільства.

Цілісність наукового розуміння сутності пізнання у філософії відіграє кардинально важливу роль у теоретичному вирішенні проблем методології наукового знання, особливостей його розвитку, історичному контексті реконструювання людських можливостей, відповідей на споконвічні питання людини, що таке "буття", "істина", "світ", "абсолют", "ідеал" [1, с.56].

З утвердженням у філософському середовищі визначеності фундаментальної науки, оновлюється рефлексивність філософського процесу, аспектів буття, реальності.

Така реальність може бути мислима як світ динамічних нюансів, безупинно виточених змін, незмінна у своєму безперестанному відновленні. Синтез традицій і новацій у їх органічній взаємодії, що є постійною дилемою для суспільної свідомості в силу глибокої суперечливості самого минулого попередньої філософської думки, в якій незмінно позначається суперництво різних тенденцій, що не усуваються в класичній моделі розвитку цивілізації.

Крім властивих загальносоціальних і соціально-економічних факторів у детермінації ідейних пошуків у філософській думці діють ще й фактори наступності у суспільстві, всупереч зміні інформаційних факторів.

У двох останніх десятиліттях антропологічна ситуація постмодерну, як свідчить філософська рефлексія, щодо наукового знання, викликала формування певних механізмів піднесення та ствердження, щодо логічно доказового знання [4, с. 112].

Метою публікації є проведення аналізу досвіду при отриманні наукових фактів, експерименту, методів та теоретичних надбань, а також в питанні розуміння міри єдності пізнавальної та перетворювальної функцій наукового пізнання.

Особливої уваги заслуговує формування образу науки, її сутності, дослідження процесу розробки, пов'язане з усвідомленням і прогнозуванням суспільних потреб.

Основна концептуальна ідея публікації безпосередньо зосереджена на розумінні того, що дії людини відтворюють притаманний їм пошук пристосування до світу, що в той же час детермінує розвиток процесу наукового пізнання [2, с.156].

Методологія дослідження полягає в застосуванні системно-діяльнісного підходу до вивчення особливостей феномену науки в філософії, що зумовлює використання аналітичного та системних методів, пов'язаних із безпосередньою опорою на переосмислення відношення людини до світу, наукового пізнання, функції речей та форми спадкування цінностей.

Феномен науки як філософського явища та механізми її формування і функціонування досліджувались Вернадським В.І., Декартом Р., Кантом І., Расселом Б., Спенсером Г., наука трактувалася ними як форма духовного виробництва, що утворює ідеальний світ, формує та накопичує людське знання.

Була висунута концептуальна позиція, що згодом трансформувалася залежно від методів ефективності та міри впливу на її розвиток, що існує як реальність в аксіологічному вимірі істини, системи знань як це було у Гегеля.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. Феноменологія духу. *Фоліо. Серія: Бібліотека класичної світової наукової думки*. Харків, 2019. 480 с.
2. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття. Київ : Сфера, 1997. 290 с.
3. Рижко Л. В. Програмно-цільові наукові дослідження: дискурс про перспективи та проблеми. *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. 2019. № 36. С. 5–24.
4. Чуйко В. Рефлексія основоположень методологій філософії науки / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Філософ. ф-т. Київ : Благод. орг. "Центр практ. філософії", 2000. 250 с.

Legal Sciences

Ukraine's compliance with international obligations in the field of women's rights: legal analysis and assessment of effectiveness

Alina Zamula

State Non-Commercial Company "State
University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv
<https://orcid.org/0000-0002-0428-9783>

Abstract. The article examines the process of Ukraine's fulfilment of its international legal obligations in the field of women's rights, primarily in the context of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), the Beijing Platform for Action and the UN Sustainable Development Goals. A comprehensive legal analysis of Ukraine's legal acts in the field of gender equality was carried out, taking into account the state's international obligations to relevant organisations and institutions. Particular attention is paid to institutional mechanisms and national legal means of implementing international law in the field of women's rights. The author identifies key achievements, shortcomings and systemic barriers that impede the effective implementation of women's rights in Ukraine. The results of the study make it possible to assess the degree of compliance of national policy with international standards in the field of gender equality and to formulate reasonable proposals for improving the mechanisms of its implementation.

Keywords: women's rights, gender equality, international legal obligations, CEDAW, implementation, legal analysis, national legislation, international standards.

Дотримання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав жінок: правовий аналіз та оцінка ефективності

Аліна Замула

Державне некомерційне підприємство "Державний
університет "Київський авіаційний інститут", м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-0428-9783>

Анотація. У статті досліджується процес виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав жінок, насамперед у контексті Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Пекінської платформи дій та Цілей сталого розвитку ООН. Здійснено комплексний правовий аналіз нормативно-правових актів України у сфері гендерної рівності з урахуванням міжнародних зобов'язань держави перед відповідними організаціями та інституціями. Особливу увагу приділено інституційним механізмам та національно-правовим засобам імплементації норм міжнародного права в сфері прав жінок. Визначено ключові досягнення, недоліки та системні бар'єри, що перешкоджають ефективному забезпеченню прав жінок в Україні. Результати дослідження дають змогу оцінити ступінь відповідності національної політики міжнародним стандартам у сфері гендерної рівності та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення механізмів її імплементації.

Ключові слова: права жінок, гендерна рівність, міжнародно-правові зобов'язання, CEDAW, імплементація, правовий аналіз, національне законодавство, міжнародні стандарти.

За оцінками Державної служби статистики України, загальна чисельність населення країни (без урахування Криму та деяких непідконтрольних уряду України територій) на 1 січня 2022 року становила близько 41 мільйона осіб [1]. Через повномасштабне російське вторгнення у 2022 році понад 8 мільйонів українців покинули країну, створивши широкомасштабну кризу біженців.

Підписавши низку міжнародних угод, Україна приєдналася до більшості ключових міжнародних і регіональних договорів у сфері гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (GEWE) [2], а також інтегрувала ці зобов'язання в низку національних законів і політик. Ці зобов'язання, зокрема, закріплені в прийнятих або ратифікованих нею документах: Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (1979) [3]; Пекінській декларації та Платформі дій (BPfA) (1995) [4]; Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000) "Жінки, мир, безпека" (UNSCR 1325) [5]; та Цілях сталого розвитку (SDGs) (2015) [6]. Крім того, Україна приєдналася до Біарріцької ініціативи G7 "Партнерство заради гендерної рівності" (2020), Міжнародної коаліції за рівну оплату праці (EPIC), очолюваної структурою "ООН-Жінки", Міжнародною організацією праці (МОП) та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також до міжнародної ініціативи "Коаліції дій для сприяння досягненню гендерної рівності" [7]. Національне законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, зокрема, включає: Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", Закон України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", Указ Президента України "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" від 30.09.2019 № 722/2019, Постанову Кабінету Міністрів України "Питання проведення гендерно-правової експертизи" від 28.11.2018 № 997, Постанову Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 930 "Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р (зі змінами, внесеними розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року № 1150-р), Концепцію комунікації у сфері гендерної рівності, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1128-р, Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022-2024 роки, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р, План заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 № 79-р, Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1163-р. та інші.

Звіт "Глобальний гендерний розрив" за 2020-2022 роки [8] показує, що, незважаючи на законодавчий прогрес та міжнародні зобов'язання, в Україні є ще багато можливостей для покращення ситуації з просуванням гендерної рівності: у 2020 році Україна посідала 59-те місце в цьому глобальному звіті, але вже у 2022 році - 81 з 146 країн. За Індексом гендерної нерівності 2021 року Україна посідала 103-тє місце з 156 країн за рівнем політичної участі жінок, з незначним покращенням у 2022 році (до 100-ї позиції) [9]; [10]. У 2024 році Україна посіла 63 місце в рейтингу зі 146 країн (чим нижче місце, тим менший гендерний розрив) [11].

Незважаючи на складні обставини воєнного часу, права жінок та гендерна рівність залишаються пріоритетом для українського уряду. У 2022 році Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію) та за широкої участі жінок і жіночих організацій оновила Національний план дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325, щоб відобразити нові виклики воєнного часу, зокрема пов'язані з конфліктом, сексуальним насильством та торгівлею людьми, а також нову Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та розробила Стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці в Україні [12].

Повномасштабне російське вторгнення, що триває, продовжує жорстоко руйнувати кожен сферу життя в Україні. Згідно з Другою Швидкою оцінкою завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA2) за період з 24 лютого 2022 року по 24 лютого 2023 року, яка була підготовлена спільно Групою Світового банку, урядом України, Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй у координації з гуманітарними партнерами та партнерами з розвитку, науковими колами, організаціями громадянського суспільства (далі - ОГС) та приватним сектором, прямі збитки в Україні сягнули понад 135 мільярдів доларів США, причому найбільше постраждали житлово-комунальне господарство, транспорт, енергетика, а також торгівля та промисловість [13].

Порушення економічних потоків і виробництва, а також додаткові витрати, пов'язані з війною, в сукупності оцінюються як збитки і становлять близько 290 мільярдів доларів США. Валовий внутрішній продукт (ВВП) України скоротився на 29,2% у 2022 році, а рівень бідності зріс з 5,5% до 24,1% у 2022 році (виходячи з межі бідності у 6,85 доларів США на людину в день). Станом на 24 лютого 2023 року потреби в реконструкції та відновленні оцінено приблизно в 411 мільярдів доларів США [14].

Наслідки війни є нерівномірними, з найбільшим впливом на жінок, дітей та людей з інвалідністю. На початку 2023 року ООН підтвердила вбивство щонайменше 2 296 жінок і дівчат з початку повномасштабного вторгнення. Реальні цифри, ймовірно, значно вищі. Жінки та їхні діти становлять 90% з 7,9 мільйона людей, які були змушені переїхати до інших країн. Серед переміщених всередині України 68% становлять жінки. Багато з них втратили свої домівки та роботу і не

мають доступу до базових соціальних послуг та захисту. Через дванадцять місяців після початку збройного конфлікту 7,8 мільйона жінок і 2 мільйони дівчат в країні потребували допомоги; 1 869 000 внутрішньо переміщених осіб, майже 6,7 мільйона жінок, яким необхідно було надати гуманітарну допомогу, понад 3 799 жінок і 289 дівчат загинули, причому реальна кількість загиблих, за даними Організації Об'єднаних Націй, може бути набагато вищою [15].

Повномасштабна війна відкинула ціле покоління українських жінок назад: вони стикаються з підвищеною вразливістю до гендерно зумовленого насильства, зростанням безробіття, зменшенням можливостей приймати рішення, збільшенням домашнього тягара та серйозною кризою психічного здоров'я.

Рівень гендерно зумовленого насильства, який і до війни був високим, з 2022 року зріс на 36 відсотків. Пов'язані з війною страждання сприяли зростанню гендерно зумовленого та домашнього насильства, а також підвищенню рівня депресії серед жінок і дівчат. Жінки не мають рівного доступу до економіки. У 2023 році жінки становили 72,5% безробітних. У 2024 році лише 48% жінок-переселенок були працевлаштовані порівняно з 71% чоловіків. У 2023 році жінки також заробляли на 41,4 відсотка менше, ніж чоловіки, що подвоїло розрив в оплаті праці порівняно з 2021 роком. Неоплачуваний догляд і хатня робота зросли: у 2024 році жінки витрачали 56 годин на тиждень на догляд за дітьми порівняно з 49 годинами до війни. Закриття дитячих закладів посилило цей тягар [16].

Незважаючи на величезні виклики, жінки очолюють опір. Жінки вийшли на провідні ролі гуманітарних працівників, лідерів громадянського суспільства, мобілізаторів громад та підприємців - сьогодні кожне друге підприємство в Україні засноване жінкою. Відкриваються нові можливості для жінок у секторах, де раніше домінували чоловіки, таких як безпека, транспорт і розмінування [17].

Як повідомляється в RDNA2, спостерігається значний регрес у досягненні багатьох ЦСР (цілей сталого розвитку), особливо тих, що стосуються бідності, охорони здоров'я, освіти, енергетики, промисловості, миру та правосуддя. Домогосподарства, очолювані жінками, частіше повідомляли про "екстремальні" або "екстремальні+" потреби (46%) порівняно з домогосподарствами, очолюваними чоловіками (38%). Вагітні жінки та жінки, які годують груддю, молоді одинокі жінки та жінки з груп меншин є особливо вразливими до ризиків у сфері захисту, гендерно зумовленого насильства та ризиків безпеки під час переміщення. Серед осіб зі статусом безробітного, які отримували допомогу від Державної служби зайнятості, більшість становили жінки (68% у січні 2023 року). Лише 25% внутрішньо переміщених жінок покладаються на регулярну заробітну плату як основне джерело доходу. Масове і тривале переміщення та призов на військову службу також спричинили гендерні наслідки, призвели до роз'єднання сімей і збільшення розміру українських домогосподарств. Багато жінок стали єдиними

годувальниками та піклувальниками у своїх сім'ях, що поставило їх у вразливе фінансове та соціальне становище. Війна також призвела до поглиблення нерівності та дискримінації, зростання гендерно зумовленого насильства, включаючи домашнє насильство, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та торгівлю людьми [18].

Організації, очолювані жінками, стали першими, хто почав надавати базові послуги вразливим групам населення. Вони також мають можливість впливати на прийняття рішень щодо реагування в усьому спектрі гуманітарної допомоги та розвитку та інформувати про них. ОГС та волонтерські групи, очолювані жінками, швидко мобілізувалися на початку війни, переорієнтувавшись зі своїх основних функцій на підтримку розширення доступу до критично важливих послуг та гуманітарної допомоги.

Після 24 лютого 2022 року жінки в Україні більше, ніж будь-коли, потребують життєво важливої допомоги, підтримки, щоб відновити доступ до своїх прав і відігравати провідну роль у прийнятті рішень щодо майбутнього України.

Підтримка донорами українських організацій та програм, очолюваних жінками, має вирішальне значення для того, щоб вони могли продовжувати просувати гендерну рівність, права жінок та лідерство. Повноцінне залучення жінок матиме важливе значення для відновлення України як гендерно-рівного та гендерно-чутливого суспільства - в усіх сферах суспільства, економіки та політичного життя. Лише у 2024 році ООН Жінки підтримала понад 180 000 жінок та дівчат, які постраждали від повномасштабної війни в Україні, в тому числі через Жіночий мирний та гуманітарний фонд [16].

ООН Жінки надає життєво необхідну гуманітарну допомогу, психосоціальну та юридичну підтримку, послуги із захисту та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, а також програми з розширення економічних можливостей, які допомагають жінкам отримувати дохід для себе та своїх родин. Структура ООН Жінки підтримує прийняття законів, спрямованих на розширення доступу жінок до прав та їхньої повноцінної участі у процесах прийняття рішень та формуванні державної політики по всій Україні.

Структура ООН Жінки закликає інвестувати в розширення прав і можливостей жінок та забезпечення гендерної рівності, в усі зусилля з відновлення та розвитку. ООН Жінки закликає відновити підтримку жіночих правозахисних організацій та жінок-лідерок у наданні гуманітарної допомоги, участі у відновленні на ранньому етапі та мирних процесах.

Структура ООН Жінки працює в Україні з 1999 року, допомагаючи країні виконувати свої зобов'язання щодо забезпечення гендерної рівності та сприяючи прогресу як жінок, так і чоловіків. З 2015 року ООН Жінки розширює свою присутність та програми. Незважаючи на нестабільність та війну в Україні, ООН Жінки залишається відданою досягненню результатів за стратегічними пріоритетами,

виконанню свого потрійного мандату та розбудові ключових партнерств. В умовах, коли війна в Україні кардинально змінила пріоритети, як ніколи важливо, щоб права жінок і дівчат залишалися в центрі гуманітарного реагування.

Структура ООН Жінки вже тривалий час активно підтримує пріоритетні напрямки діяльності на місцевому рівні в Україні - від розширення політичної участі до врахування гендерних аспектів у державній політиці та економічному розвитку - з метою сприяння роботі місцевих ОГС, очолюваних жінками. Відповідно до пріоритетів ООН, майбутня діяльність Структури "ООН Жінки" в країні зосереджена на посиленні локалізації, зміцненні гендерно-орієнтованого гуманітарного реагування на місцевому рівні під керівництвом жінок та забезпеченні того, щоб досвід переміщених, уразливих груп населення, як от жінок і дівчат залишався в центрі уваги під час відновлювального процесу. У 2023 році Структура ООН Жінки в Україні має такі підходи: зміцнення партнерства з жіночими громадськими організаціями, національним жіночим механізмом та структурами ООН задля ефективного реагування на потреби жінок та дівчат у контексті взаємозв'язку гуманітарного розвитку та миру; забезпечення ідейного лідерства через знання та аналіз; використання координаційного мандату та партнерств Структури ООН Жінки в Україні; створення та розширення присутності на місцях, щоб бути ближче до постраждалого населення [19].

Висновок. Варто наголосити, що Україна здійснила низку важливих кроків для виконання міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав жінок - зокрема шляхом ухвалення спеціального законодавства, розробки національних стратегій та виконання процедур міжнародної звітності.

Водночас зберігається суттєвий розрив між нормативним закріпленням принципу гендерної рівності та його практичним втіленням. Недостатня імплементація рекомендацій Комітету CEDAW, слабка міжвідомча координація та стійкий вплив гендерних стереотипів залишаються ключовими бар'єрами.

Для підвищення ефективності реалізації міжнародних зобов'язань необхідно посилити контроль за дотриманням відповідних стандартів, активізувати застосування тимчасових спеціальних заходів та забезпечити інтеграцію гендерно-чутливого підходу на всіх етапах формування і реалізації державної політики.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Gender Equality and Women's Empowerment Project (GEWE). URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/vn/GEWE_Factsheet.pdf.
3. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>.

4. Beijing Declaration and Platform for Action. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>.
5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325>.
6. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.
7. Уряд України візьме участь у міжнародній ініціативі "Коаліції дій для сприяння досягненню гендерної рівності". URL: <https://mfa.gov.ua/news/uryad-ukrayini-vizme-uchast-u-mizhnarodnij-iniciativi-koaliciyi-dij-dlya-spriyannya-dosyagnennyu-gendernoyi-rivnosti>.
8. World Economic Forum. 2020, Global Gender Gap reports. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf.
9. World Economic Forum. 2021, Global Gender Gap reports. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf.
10. World Economic Forum. 2022, Global Gender Gap reports. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf.
11. Глобальний індекс гендерного розриву (The Global Gender Gap Index) та місце України в ньому (у динаміці за три роки). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/globalnyy-indeks>.
12. Національне законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. URL: <https://dbr.gov.ua/genderna-rivnist/normativno-pravovi-ta-organizacijno-rozporyadchi-akti-z-pitan-gendernoi-rivnosti/nacionalne-zakonodavstvo-z-pitan-zabezpechennya-rivnih-prav-ta-mozhливостей-zhinok-i-cholovikiv>.
13. Друга Україна Швидка Оцінка Завданої Шкоди Та Потреб На Відновлення: Лютий 2022 – Лютий 2023 (Ukrainian). URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062823034041908/p18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4>.
14. Українська економіка під час війни: стан, виклики та перспективи. URL: https://events.bank.gov.ua/uchallenge2023/src/files/1_Pogarska.pdf.
15. UN Women в Україні. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk>.
16. Заява Представниці ООН Жінки в Україні Сабін Фрейзер Гюнеш з нагоди Міжнародного жіночого дня. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/stories/zayava/2025/03/zayava-predstavnytsi-onn-zhinky-v-ukrayini-sabiny-freyzer-hyunesh-z-nahody-mizhnarodnoho-zhinochoho-dnya>.
17. Gender equality. URL: <https://www.undp.org/ukraine/gender-equality>.
18. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2) URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099184503212328877/p1801740d1177f03c0ab180057556615497>.
19. Відстоювання гендерної рівності в умовах війни в Україні. Оновлені дані про роботу ООН Жінки у 2023 році. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2024/04/vidstoyuvannya-hendernoyi-rivnosti-v-umovakh-viyny-v-ukrayini-onovleni-dani-pro-robotu-onn-zhinky-u-2023-rotsi>.

Fast-changing cities and slow laws: local government, social rights and the need for harmonisation

Natalia Mishyna

SAGE Laboratory, University of Strasbourg, France

<https://orcid.org/0000-0002-2357-3384>

Abstract. *The article presents the topic, that comes from this intersection: between cities, law, and human rights. The author argues, that national legal systems have to evolve to support the municipal activity, that could mean: a) expanding the constitutional or statutory competences of local authorities; b) creating legal safeguards for municipal innovation in social policy; c) establishing clearer frameworks for multilevel governance, especially in the protection of social rights.*

Keywords: *local and regional authorities, cities, humanization, democratization, social rights, human rights, SDGs.*

1. “Legal Lag vs. Urban Reality: Setting the Stage”

Today, we see a growing gap between the changes in the society and the speed of the legal reform to react to these changes. Social realities in many cities are evolving rapidly - with migration, poverty, housing crises, digital transformation, and climate issues. Cities are responding - sometimes creatively, sometimes imperfectly - but often much faster than national governments. Often cities respond in different ways and the national governments have difficulties collecting the existing practices, evaluating them and trying to unify them.

And so, the legal provisions that define what cities can and cannot do are often outdated, and disconnected from the reality, as well as from the urgent needs of its inhabitants.

This disconnection between fast-changing cities and slow-moving laws is the core concern I want to explore with you today. What happens when legal systems cannot keep up with urban innovation? And what does it mean for democracy, for participation, and for the protection of social rights?

2. When Legal Frameworks Can't Keep Up

So, in many countries today, cities are the first to face - and often the first to respond to - urgent social challenges: rising poverty, growing inequality, housing shortages, migration flows, and the consequences of war or crisis. In these contexts, local authorities become frontline actors. They are not waiting for national strategies; they are creating practical solutions to meet immediate needs.

However, the legal frameworks that define their powers and responsibilities are often slow to change, deeply centralised, or politically constrained. This creates a dangerous gap between what cities are doing in practice and what they are legally allowed to do. In other words, cities are increasingly becoming *de facto* actors in social

rights protection, while still being treated in law as decentralised administrators rather than as autonomous democratic entities.

Let me give a few brief illustrations: in Ukraine during the first days of the full-scale war the local and regional authorities didn't have any guidance etc. from the national government. They had to act on their own to organise resistant, evacuation, help to internally displaced persons and so on.

When it comes about the peaceful life, cities are more and more participating in transnational networks, engaging with global frameworks like the Sustainable Development Goals (SDGs), often without clear legal mandates to do so.

In general, for years, cities were more objects than subjects in the international law, foremost when it comes about the human rights standards. Traditionally the states are the main actors here. This creates a governance paradox: cities are closest to the people, most responsive to their needs, and yet they operate within legal systems that limit their capacity to act. They innovate faster than national lawmakers can react (and sometimes faster than legal systems can even imagine). The result is not only inefficiency, but also a democratic disconnect: the people expect action from their local leaders, but the law often ties those leaders' hands.

So, the problem is not only about law being slow. It's about law being out of synchronization (synergy) with the social function that cities now perform. And this misalignment threatens both the effectiveness of social rights protection and the legitimacy of local democracy itself.

3. The Democratic Paradox - Cities Acting Politically Without Political Status

This growing disconnect leads us to what I call the democratic paradox.

On one hand, cities are becoming more political than ever. They make decisions that directly impact social justice, housing, climate, public health, and integration. They engage with international institutions, adopt human rights frameworks, and speak out against national policies that they see as unjust or inadequate.

On the other hand, most legal systems still treat cities as non-political - as administrative subunits, responsible for service delivery but with no independent voice in shaping national or international law and policy.

There are some efforts to change this – in Europe the most vivid example is probably the activity of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. This body of the Council of Europe becomes more and more visible – and at the same time it makes visible the local and regional authorities and their growing role in the human rights protection, sustainable development at the grassroot level etc.

This paradox becomes especially clear when we look at cities' efforts to implement social rights, such as the right to housing, healthcare, or education. These are rights that depend heavily on local realities and infrastructures. And yet, legal authority over these rights is often concentrated at the national level, leaving cities with limited formal tools to act - even when they are already taking the lead in practice.

For example, Ukraine. There are a lot of people who lost their houses and flats because of the war – they were destroyed, or they just left them because the city isn't controlled by Ukraine anymore. And there are so many ways of how the local councils and their executive bodies deal with that. They use the students' accommodation halls – because the number of the students gradually reduces. They refurbish the old buildings – these solutions don't require the big investments. But if the city has the money – now it's only the capital city of Ukraine, Kyiv – then the plans include buying flats at the secondary market, as well as buying the buildings that aren't finished by the building companies – and pay for the finalization of the building process, so all of the

Moreover, national governments sometimes resist or even block progressive local initiatives, either by passing restrictive laws or by withholding funding. This creates tension between local democratic legitimacy (as mayors and councils elected by citizens) and centralised legal authority, which may not reflect the same urgency or values.

Meanwhile, at the international level, cities are also stepping into political roles - joining global networks, developing themselves as “human rights cities”, introducing SDGs to the possible extent. But again, their legal recognition in these spaces remains minimal. International human rights bodies rarely treat cities as full actors, even though their role on the grassroots level is important.

So we end up with a contradiction: cities behave like democratic agents, and citizens increasingly expect them to be, but the legal architecture does not fully acknowledge their political status.?

4. Why Harmonisation is Needed - Aligning Law with Urban Realities

To address this paradox, we need harmonization - but not in the traditional, top-down sense of legal uniformity.

Harmonisation here means better alignment between the lived reality of urban governance and the legal frameworks that define it. Cities are already protecting rights, managing complexity, and participating in global discussions. The law should not just permit this - it should enable it.

Currently, legal fragmentation exists on multiple levels: within countries, the division of competences between national and local authorities; international human rights law still speaks primarily to states - it rarely addresses the actors who are actually implementing those rights on the local level.

This creates gaps in protection of the human rights. Here we see the contradiction between ‘the letter and the spirit of law’.

When a city tries to house homeless people, or provide emergency healthcare to undocumented residents, it may be acting in the spirit of international law - but in technical violation of national regulations. Or, the reverse may happen: national law permits action, but local authorities lack clarity or resources to implement it effectively.

Harmonisation would mean developing relevant legal pathways that recognise the evolving role of local authorities - giving them:

- clearer mandates,
- more legal flexibility, and
- stronger protection when they innovate in the name of rights.

It would also mean including cities more deliberately in international legal dialogue for synergy - through shadow reporting, participation in treaty monitoring, and recognition in soft law instruments.

In short, if we want cities to continue as engines of inclusion and innovation, we need to update the legal system around them. Harmonisation is not about control - it's about legal realism: acknowledging who is already doing the work, and supporting them with the tools they need.

5. Solutions and Legal Reform - Empowering Cities Through Law

One of the most promising approaches lies in legal innovation at the local level. Around the world, we already see examples of cities experimenting with frameworks that link local authorities to international human rights law. The concept of “Human Rights Cities” is one such model. The Council of Europe does it more and more often – for example, collecting best practices and advocating the role of the local and regional authorities in the execution of the ECtHRs judgements.

Also, the cities often align their local policies with global goals - such as the SDGs. Importantly, they treat residents as rights-holders, not just as service users, and position city authorities as duty-bearers, even if national law doesn't explicitly say so.

What these cities demonstrate is that legal reform doesn't always have to wait for national legislation. Local authorities can take initiative (through declarations, pilot programs, partnerships with civil society, and engagement with international bodies) to build a more participatory, inclusive, and rights-based city.

At the same time, national legal systems must evolve to support this. That could mean:

- expanding the constitutional or statutory competences of local authorities;
- creating legal safeguards for municipal innovation in social policy;
- establishing clearer frameworks for multilevel governance, especially in the protection of social rights.

Finally, international law begins to speak more directly to cities. While the UN and Council of Europe have started to acknowledge the local level in some resolutions and soft law instruments, this should go further - integrating cities more systematically into monitoring processes, funding mechanisms, and legal dialogues.

In short, legal reform is not just about giving cities more power. It's about giving legal form to the democratic role cities already play. It's about creating a legal structure that mirrors and reinforces the humanising work cities are doing every day. And it's about not to overregulate their activity (which might just paralyse the initiatives).

Legal mechanisms for the implementation of the Vision Zero strategy: international and national dimensions

Oleh Nalyvaiko

Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of
Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih
<https://orcid.org/0000-0002-2911-2108>

Abstract. *The Vision Zero strategy, initiated in Sweden, has become a new paradigm of road safety with zero fatalities as its top priority. Legal implementation in Sweden, the USA, and the EU demonstrates the importance of regulatory consolidation and a systematic approach. For Ukraine, it is crucial to establish a comprehensive legislative framework focused on safe infrastructure and shared responsibility.*

Keywords: *Vision Zero, road safety, legal implementation, transport policy, shared responsibility.*

Юридичні механізми імплементації стратегії Vision Zero: міжнародний та національний виміри

Олег Наливайко

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького
державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг
<https://orcid.org/0000-0002-2911-2108>

Анотація. *Стратегія Vision Zero, започаткована у Швеції, стала новою парадигмою безпеки дорожнього руху з нульовим рівнем смертності як пріоритетом. Правова імплементація в Швеції, США, ЄС демонструє важливість нормативного закріплення та системного підходу. Для України актуальним є створення цілісної законодавчої бази, орієнтованої на безпечну інфраструктуру та спільну відповідальність.*

Ключові слова: *Vision Zero, безпека дорожнього руху, правова імплементація, транспортна політика, спільна відповідальність.*

Підхід Vision Zero, започаткований у Швеції в 1997 році [1], визначив якісно нову парадигму державної політики у сфері безпеки дорожнього руху. Його ключовою особливістю є аксіоматичне визнання нульового рівня смертності на дорогах як цілі, що має абсолютний пріоритет над іншими цілями дорожньої політики, включаючи мобільність чи економічну ефективність. З юридичної точки зору Vision Zero є не лише політичним курсом, але й потребує належного нормативного оформлення, процедурної деталізації та інституціонального закріплення. Дослідження правових механізмів імплементації Vision Zero у різних країнах дозволяє сформулювати аналітичну рамку для оцінки можливостей його адаптації до українського правового поля.

Слід зазначити, що Швеція є першою країною, де Vision Zero було закріплено на рівні законодавства. У 1997 році стратегія стала офіційною державною політикою, а у 1999 році були внесені відповідні зміни до Закону про дорожній рух (Trafikförordningen) [2]. У законодавстві чітко визначено, що відповідальність за безпеку дорожнього руху поділена між користувачами і тими, хто проектує дорожню інфраструктуру, транспортні засоби та систему загалом. Тобто, впроваджено доктрину "shared responsibility", що юридично зміщує фокус із індивідуальної провини на системну безпеку.

Нормативно-правові акти супроводжуються стратегічними планами та програмами дій на центральному та муніципальному рівнях. Зокрема, муніципалітети мають широкі повноваження щодо зниження обмежень швидкості, змін дизайну вулиць та встановлення інфраструктурних обмежень, що також є результатом децентралізованого підходу у правовому регулюванні.

Також важливо, що у Сполучених Штатах Америки стратегія Vision Zero не має федерального закріплення у формі обов'язкової політики. Її реалізація здійснюється на рівні штатів та міст. Це призводить до фрагментованості правового регулювання, адже міські ініціативи стикаються з обмеженнями на рівні загальнодержавного законодавства [3]. Наприклад, деякі штати обмежують можливість зниження ліміту швидкості нижче 25 миль на годину, навіть якщо місцева влада цього прагне в межах Vision Zero.

Окремі міста ухвалили власні нормативно-правові акти або резолюції, що затверджують політику Vision Zero як стратегічний орієнтир і формують плани дій. Наприклад, Нью-Йорк прийняв відповідні зміни до міського кодексу, що дозволяють впроваджувати інфраструктурні зміни, автоматизоване фіксування порушень, тощо [4].

Тож з юридичної точки зору американський досвід демонструє потенціал локального врегулювання при відсутності централізованого підходу, але також виявляє межі його ефективності без підтримки на рівні законодавства штату або федерального уряду.

Слід акцентувати увагу, що ЄС не має прямої компетенції щодо безпеки дорожнього руху у країнах-членах, однак активно впроваджує Vision Zero через регуляторні та стратегічні інструменти. Зокрема, у "Європейській політиці безпеки дорожнього руху на 2021-2030 роки" встановлено мету зменшення кількості загиблих і важко травмованих на 50 % до 2030 року та повна реалізація Vision Zero до 2050 року [5].

Правова імплементація здійснюється через директиви щодо безпеки дорожньої інфраструктури (наприклад, Директива 2008/96/ЄС із внесеними змінами 2019/1936 [6]), а також регламенти щодо обов'язкового обладнання транспортних засобів новими системами безпеки (автоматичне гальмування, утримання в смузі, контроль уваги водія тощо).

Важливо підкреслити, що імплементація стратегічних цілей Vision Zero у правову площину у країнах-членах здійснюється через їхні національні законодавства, адаптовані до директив ЄС. Таким чином, формується уніфікована, хоча і гнучка правова рамка, де нормативні акти ЄС відіграють роль каталізатора змін.

Щодо перспектив адаптації Vision Zero в Україні, то у 2021 році Україна офіційно приєдналася до Глобального плану ООН щодо безпеки дорожнього руху (2021-2030), котрий базується на принципах Vision Zero [7]. Проте національне законодавство поки що не містить чітко виражених правових механізмів реалізації цієї стратегії. Існуюча нормативна база фрагментована, не систематизована та зосереджена переважно на покаранні водіїв, а не на проєктуванні безпечної системи в цілому.

Потреба у правовій модернізації є очевидною: необхідне законодавче закріплення принципів Vision Zero як складової державної політики у сфері транспорту та охорони здоров'я; варто розширити відповідальність органів влади за безпечну інфраструктуру (наприклад, передбачити адміністративну чи дисциплінарну відповідальність за проєктування небезпечних перехресть); слід адаптувати містобудівне законодавство до нових безпекових стандартів (впровадження вимог щодо зниження швидкості, зон безпеки біля шкіл, розділення потоків тощо). Також вкрай актуальним є запровадження обов'язкових елементів системного підходу: аналіз ДТП як правового обов'язку компетентних органів, впровадження оцінки безпеки при реконструкції доріг, визначення показників відповідальності для місцевої влади тощо [8].

Таким чином, правові механізми реалізації Vision Zero у Швеції, країнах ЄС та США демонструють, що ефективність цієї стратегії безпосередньо залежить від її закріплення у нормативно-правовому полі та від розподілу відповідальності між усіма суб'єктами дорожнього руху. Для України важливо не просто декларувати підтримку принципів Vision Zero, а трансформувати цю підтримку у конкретні правові рішення. Системна інтеграція підходу Vision Zero в українське законодавство потребує міжгалузевого узгодження, стратегічного бачення та орієнтації на міжнародно апробовані моделі, адаптовані до національного контексту.

Список використаних джерел

1. Belin, M.-Å., Tillgren, P., & Vedung, E. (2012). Vision Zero – a road safety policy innovation. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*, 19(2), 171-179 (дата звернення: 20.07.2025).
2. Trafikförordning: of 17.09.1998 no. 1998:1276. URL : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/trafikforordning-19981276_sfs-1998-1276/ (дата звернення: 20.07.2025).

3. Наливайко О. І. Вплив трансформації правової системи України на розвиток теорії держави і права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 36-42 (дата звернення: 20.07.2025).
4. NYC Vision Zero Legislation & Policy. *New York City Department of Transportation. New York City Government*. URL : <https://www.nyc.gov/visionzero> (дата звернення: 20.07.2025).
5. EU Road Safety Policy Framework 2021-2030: Next steps towards "Vision Zero". *European Commission*. URL : <https://transport.ec.europa.eu> (дата звернення: 20.07.2025).
6. Directive 2008/96/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on road infrastructure safety management: of 19.11.2008 no. 02008L0096-20191216: as of 16 December 2019. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02008L0096-20191216> (дата звернення: 20.07.2025).
7. Road Safety. *United Nations. Department of Safety and Security*. URL : <https://www.un.org/safety-and-security/en/expertise/road-safety> (дата звернення: 20.07.2025).
8. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпідменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 61-70 (дата звернення: 20.07.2025).

Historical Sciences

History of the development of the concept of "republican motherhood" in the USA at the beginning of the 19th century

Anatolii Myshko

Uzhhorod National University, Uzhhorod

<https://orcid.org/0000-0003-2925-1092>

Abstract. The article examines history of the development of the concept of "republican motherhood" that emerged in the United States in the early 19th century, defining women's roles in public life and the upbringing of virtuous citizens for the new republic. It explores its impact on the development of women's education, political socialization, and the formation of national values. The dual nature of this ideology is highlighted: women gained new social significance, but their participation remained confined to the private sphere.

Keywords: USA, 19th century, "Republican motherhood", virtuous citizens, civic duties, female patriotism, political discourse.

Історія розвитку концепції "республіканського материнства" в США на початку XIX ст.

Анатолій Мишко

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

<https://orcid.org/0000-0003-2925-1092>

Анотація. У статті досліджується історія розвитку концепції "республіканського материнства", що сформувалася в США на початку XIX ст. Ця ідеологія визначала роль жінок у суспільному житті, зокрема у вихованні доброчесних громадян нової республіки. Розкрито її вплив на розвиток жіночої освіти, політичну соціалізацію та формування національних цінностей. Підкреслюється подвійність цієї концепції: жінки здобували нову соціальну значущість, але їхня участь залишалася обмеженою лише приватною сферою.

Ключові слова: США, XIX століття, "Республіканське материнство", доброчесні громадяни, громадянські обов'язки, жіночий патріотизм, політичний дискурс.

На початку XIX століття у Сполучених Штатах формувалася концепція, що визначала роль жінок у новій республіці. Риторика Революції, хоча й наголошувала на правах і свободах, не поширювалася на пряму участь жінок у суспільному житті. Тобто, роль жінок у публічних дебатах чи політичному дискурсі не була офіційно визначена. За відсутності такої ролі жінки розробили "ідеологію жіночого патріотизму", відому як "республіканське материнство" [1]. Відповідно до цієї концепції, жінки, особливо матері, відігравали вирішальну роль у вихованні та освіті майбутніх громадян, що опосередковано сприяло

політичному та громадянському життю нації. Важливо зазначити внесок у формулювання та розробку цієї концепції таких діячів, як Бенджамін Раш та Джудіт Сарджент Мюррей, які підкреслювали непрямий внесок жінок у республіку через їхні ролі дружин і матерів [2].

Визнання ролі жінок у формуванні світогляду їхніх дітей розширило освітні можливості для жінок, оскільки вважалося, що освічені матері зможуть виховати добродішних громадян. У зв'язку з цим зросла роль шкіл, які почали наголошувати на важливості освіти жінок у підготовці їх до виконання громадянських обов'язків [3].

Проте, згідно з цією концепцією, роль жінок, які вважалися моральними наставницями в сім'ї, не обмежувалася лише моральним вихованням своїх дітей, а поширювалася також на підтримку та моральне виховання їхніх чоловіків. Це підкреслювало історичну роль сім'ї, зокрема матерів, у політичній соціалізації та передачі громадянських цінностей з покоління в покоління [4]. Таким чином, домашні обов'язки пов'язувалися з національними інтересами.

"Республіканське материнство" перетворило роль жінки з суто біологічної функції на соціально значущу, де матері відповідали за формування цінностей та переконань майбутніх лідерів [5]. Акцент на освіті також дозволив жінкам брати участь у публічному дискурсі, хоча й у межах їхніх домашніх ролей, як це видно з промов і творів молодих жінок того періоду. У них вони кидали виклик традиційним гендерним ролям, стверджуючи свою важливість у публічному дискурсі, тим самим розширюючи значення участі жінок у суспільстві [3].

Хоча "республіканське материнство" забезпечувало основу для зростання ролі жінок на ранній стадії республіки, воно також підкреслювало обмеження їхньої участі в суспільному житті. Ідеологія посилювала традиційні гендерні ролі, обмежуючи вплив жінок домашньою сферою, навіть визнаючи їх важливість у формуванні майбутніх громадян. Ця подвійність відображає ширшу напруженість у ранньому американському суспільстві щодо прав і ролі жінок, яка продовжувала розвиватися протягом XIX століття. Такі критики, як М. Волстонкрафт, виступали за більш активну політичну ідентичність жінок, кидаючи виклик розділенню сфер, що лежали в основі республіканського материнства [6].

Ідеологія "республіканського материнства" формувалася під впливом соціально-культурних факторів, зокрема релігійних переконань та розвитку сімейних моделей. Американські дослідники Себрюк А.Н. [5] та Тамуліс С.К. [7] розглядали цю концепцію як спосіб узгодити ролі жінок у сім'ї з їхнім потенційним внеском у республіку.

Тема "республіканського материнства" часто зустрічається в підручниках з історії США в розділі про наслідки та спадщину Американської революції, але їй не надається належної уваги. Навіть у деяких найновіших підручниках, які враховують найновішу історіографію, термін "республіканське материнство" займає лише кілька речень.

Дослідниця Лінда К. Кербер стверджувала, що прийняття "республіканського материнства" означало, що революційні ідеали свободи, рівності та прагнення щастя не були повністю поширені на жінок. А нездатність Революції вирішити питання щодо становища жінок у політичному житті означала, що їхні зусилля досягти більших прав та можливостей продовжувалися ще довго після війни, оскільки "подальша історія жінок в Америці – це історія зусиль жінок досягти для себе того, чого не зробила Революція" [1].

По суті, "республіканське материнство" слугувало компромісом, який дозволив проявити жіночий патріотизм, одночасно обмежуючи роль жінок непрямим впливом через їхні домашні та материнські обов'язки, тим самим відображаючи та увічнюючи консервативний соціальний і політичний клімат постреволюційної епохи.

Ми поділяємо точку зору М. Лібман, яка вважала, що концепція "республіканського материнства" слугує основоположною для розуміння історії ранніх американських жінок, підкреслюючи значну роль, яку відігравали білі жінки середнього та вищого середнього класу у формуванні політичного ландшафту, виховуючи та навчаючи добродішних громадян. Розуміння цього може сприяти сучасним дискусіям про роль жінок у суспільстві та політиці [8].

На нашу думку, "республіканське материнство", хоча й слугує основою для досліджень історії ранніх американських жінок, має обмеження, оскільки воно зосереджується в першу чергу на білих жінках середнього та вищого середнього класу, тим самим виключаючи жінок різного походження та соціальних класів, а також не враховуючи досвід тих, хто не були матерями або виконували інші ролі поза межами домашньої сфери.

М. Лібман підкреслила, що, визнаючи обмеження концепції "республіканського материнства", науковці можуть дослідити ширший спектр досвіду та ролей жінок у ранній Америці, виходячи за рамки традиційного фокусу на материнстві. Це дозволить включити різноманітні точки зору та ролі, які жінки обіймали як у побутовій, так і в громадській сферах [8].

Проведене дослідження дозволяє нам зробити висновок, що хоча "республіканське материнство" є добре визнаною та важливою історичною концепцією, вивчення якої сприяє поглибленню уявлення про еволюцію гендерних ролей у поєднанні з політичними ідеалами, залишається значна наукова прогалина щодо всебічного розуміння її інтелектуальних основ та antecedentів. Це підкреслює постійний характер історичного дослідження та необхідність безперервної переоцінки й глибшого аналізу історичних концепцій.

Список використаних джерел

1. Kerber, L. K. (1980). Women of the Republic: Intellect and Ideology in Revolutionary America. https://en.wikipedia.org/wiki/Republican_motherhood.

2. Zagarri, R. (1992). *Morals, Manners, and the Republican Mother*. *American Quarterly*, 44(2), 192. <https://doi.org/10.2307/2713040>.
3. Eastman, C. (2007). The Female Cicero: Young Women's Oratory and Gendered Public Participation in the Early American Republic. *Gender & History*, 19(2), 260–283. <https://doi.org/10.1111/J.1468-0424.2007.00475.X>.
4. Chisholm, A. (2006). Gymnastics and the reconstitution of Republican motherhood among true women of civic virtue, 1830–1870. *International Journal of The History of Sport*, 23(8), 1275–1313. <https://doi.org/10.1080/09523360600922212>.
5. Sebryuk, A. N. (2023). The republican mother: the ideal woman in the early U.S. Politics. <https://doi.org/10.31857/s2686673023100097>.
6. Gunther-Canada, W. (2008). Jean-Jacques Rousseau and Mary Wollstonecraft on The Sexual Politics of Republican Motherhood. *Southeastern Political Review*, 27(3), 469–490. <https://doi.org/10.1111/J.1747-1346.1999.TB00546.X>.
7. Tamulis, S. C. (2016). *The Birth Pangs of the American Mother: Puritanism, Republicanism, and the Letter-Journal of Esther Edwards Burr* (pp. 93–107). Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9781137543233_7.
8. Liebman, M. (2024). Gender and Republican Motherhood. 166–174. <https://doi.org/10.4324/9781003299721-18>.



**Research
Europe.org**